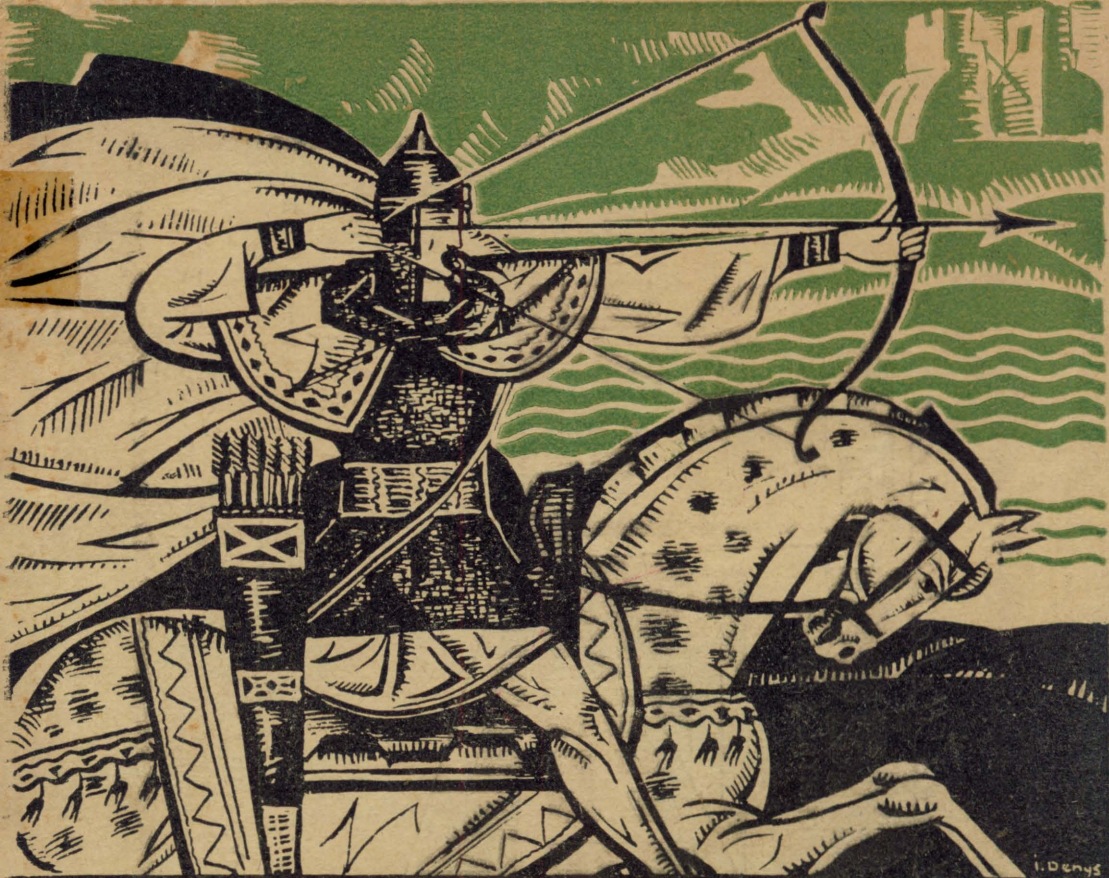
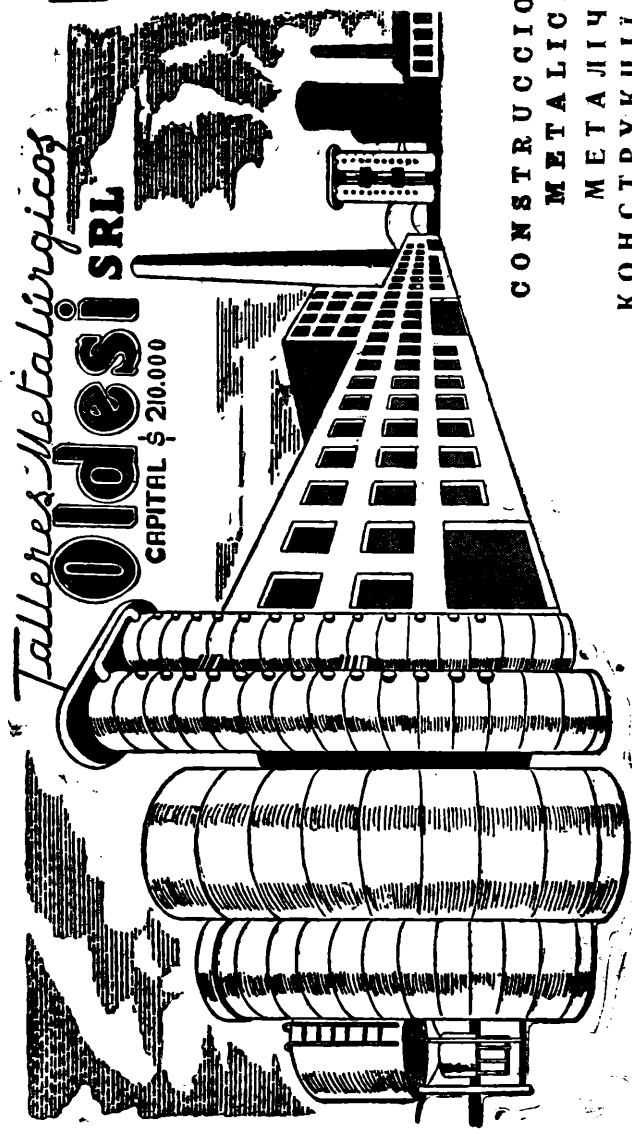

КАЛЕНДАР ДЬМАНАХ

1951

„ВІДРОДЖЕННЯ” БУЕНОС АЙРЕС

CONSTRUCCIONES
METALICAS
МЕТАЛІЧНІ
КОНСТРУКЦІЇ

Фабрика поручає Українській Громаді свої услуги Замовлені роботи виконуємо солідно — точно
— і по конкурентній цінах. —

Socio Gerente: ЄВГЕН ОЛЬШАНЦЬКИЙ

DANTE ALIGHIERI 121

T.E. 20 — 7986 WILD E.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ФАБРИКА ВЗУТТЯ

В АРГЕНТИНІ

Власники:

— КАРВАЦЬКИЙ — ХОМИН — ЮРКІВ —

Рік основання: 1936.

Matricula: 1851

Фабрика znana Громадянству з

доброякісного товару, солідної

роботи та дешевих цін!

ПОРУЧАЄ УКРАЇНЦЯМ-КУПЦЯМ

ПЕРШОЯКІСНИЙ ТОВАР!

ЗАХОДЬТЕ ТА ОГЛЯНЬТЕ!

Кореспондувати і замовлення слати на адресу:

JUAN KARWACKI

ALVAREZ JONTE 4125 T.E. 50 — 3475 BUENOS AIRES

FABRICA DE PLANTILLAS DE CARTON

**** у ****

CUERO PARA CALZADOS EN GENERAL

ФАБРИКА СПОДІВ З КАРТОНУ І ЗІ СКІРИ

Семенюка Івана

поруває Українській Громаді свій доброякісний та солідно
виконаний товар по приступних цінах.

с. Paso de Burgos № 2238 Т. Е. 20-9468 Valentin Alsina

M A N D Z I J Hnos

FABRICA DE TEJIDOS DE SEDA Y ALGODON

Поручають Українській Колонії свої вироби виконані
з доброякісного матеріалу, солідно та по
конкуренційних цінах.

с. AZCUENAGA № 78

VILLA LINCH

C O N S T R U C T O R D E O B R A

**ЄДИНЕ УКРАЇНСЬКЕ БУДІВЕЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО
В К О Р Д О Б І**

будує дома в стилях еспанському (чалети) та німецькому.
Направляє старі дома, малює, а також виконує всі будівельні
роботи, згідно з бажанням господаря. Уживає першоякісних
матеріалів, солідно викінчує і по приступних цінах.

Власник:

ПАВЛО ГУНЬКА

Calle ONCATIVO 349

CORDOBA

ХОЧЕТЕ

набути будівельну
площу в найкращому
відпочинковому місті
провінції Кордоба
або перепродати
свою реальність тут
на місці?

Зголошуйтеся все до
свого єдиного
підприємця:

В О Л О Д И М И Р А М И Х А Л Е В С Ь К О Г О

Адреси:

C A P I T A L

L A P L A T A

c. Uruguay 228, 1r. piso, esc. 27.
Т. Е. 37 — 9413 у 38 — 1310

c. 33, Nr. 497 у 499, esq. 5.
Т. Е. Paz 2985

C A R L O S N . T U S T A N O S K I

Primer Optico Nacional Diplomado

CASA FUNDADA EN AÑO 1925

Поручаю українській колонії предмети з

— ОПТИКИ — ХІРУРГІЇ — ОРТОПЕДІЇ — КІНА —

ФОТОГРАФІКИ — РИСУНКІВ — КОПІЇ ПЛЯНІВ

та різного рода окуляри і цвікери, відповідно до хиб зору.

Власник:

КАРЛО МИКОЛА ТУСТАНОСКИЙ

CASA CENTRAL: San Martin 158 — Т. Е. 3728 — 2111

Sucursal № 1. Av. Olmos 18 — Т. Е. 4896

Sucursal № 2. Dean Funes 81 — Т. Е. 6927

ALMACEN «EL COLEGIO»

**** — de — ****

PEDRO ROMAZANSKI

DESPACHO DE BEBIDAS Y FIAMBRERIA

КРАМНИЦЯ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

Помазанського Петра

перенесена до новопобудованого вигідного льокалю.

Продаж напитків і багатий буфет.

Підтримуймо своїх підприємців!

EST. VERONICA F. C. N. G. R.

T. E. № 54.

CARPINTERIA METALICA

HERRERIA DE OBRA ARTISTICA

**** — de — ****

DEMIANCHUK & WAWRZKIEWICH

АРТИСТИЧНА СЛЮСАРСЬКА РОБІТНЯ

Дем'янчука Александра

поручає Українському Громадянству свої всякого рода роботи при будовах. Підприємство загально відоме зі своєї точности, солідности та поміркованих цін!

Pas. Chilavert № 60

T. E. 758

V. Ballester

EST. CHILAVERT

“Т Р И З У Б”

**НАЙБІЛЬША УКРАЇНСЬКА ФАБРИКА ТЯЖКИХ
ЗАЛІЗНИХ ВИРОБІВ
В АРГЕНТИНІ**

*** Під власним зарядом кваліфікованих промислових техніків. ***
EMPRESA DE CONSTRUCCIONES METALICAS

**“TRIDENTE”
DE
HREHORASZCZUK
Hnos**

**— CALDERAS, TANQUES, AUTOCLAVES, GALPONES —
GUINCHES, CINTAS TRANSPORTADORAS CAÑERIAS,
CENTRIFUGAS, SERPENTINAS, CABRIADAS, PLUMAS,
CONDENSADORES, BATEAS, DECANTADORES, ETC.**

Reparaciones de maquinarias en general.

En el interior y exterior de la Republica Argentina.

Fabrica y Oficinas:

Calle BOUCHARD 2615

4 de JUNIO

T. E. 241 — 0921.

ВИДАВНИЦТВО — КНИГАРНЯ

«ПЕРЕМОГА»

* Приймаємо оригінали до друку. Купуємо накладі видань *

— Ведемо комісову продажу. —

Перебираємо заступництва закордонних видань на Аргентину.

Оправляємо книжки і впорядковуємо бібліотеки.

"РЕРЕМОНА" — 25 de Mayo 479, — Bs. AIRES

«П О Р О Г И»

ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКИЙ ЖУРНАЛ

Річна передплата 18 пезів. Закордоном — два ам. доляри.

"POROHU" Casilla de Correo 3184, Bs. Aires, ARGENTINA

Перучаю українській колонії в необмеженій кількості

Б Д Ж О Л Я Н И Й М Е Д

із своїх пасік. Мед високої споживчої вартости; конкуренційні

ціни. Кожночасно замовляти в Адм. "Нашого Клича

Маса ч. 150, Капіталь.

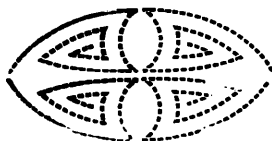
Л Е Б І Д Ї П Е Т Р О

PUNTA del INDIO, MAGDALENA — F. O. N. G. R.

Поручаю свої бироби, виконані з найкращих матеріалів,
солідно та по приступних цінах.

СЛОБОДЯН ОСИП

ACASUSSO № 5819

VICENTE LOPEZ

CARAPACHAY — F. C. N. G. B.

ФАБРИКА МЕБЛІВ

МИХАЙЛА ЛОБОДЗІНСЬКОГО І СКА.

поручає українській колонії свої вироби з першорядного матеріалу, знані з точного викінчення та по доступних цінах. ВІДЕНСЬКІ, АНГЛІЙСЬКІ, ПРОВЕНСАЛЬСЬКІ, СЕЛЯНСЬКІ ТА КОЛОНИЯЛЬНІ ЗРАЗКИ

ВІДВІДАЙТЕ та ОГЛЯНЬТЕ!

Фабрику:

SAN BLAS 1137/39

Т.Е. 59 — 6475

Виставку й продаж:

RIVADAVIA 6358

Т.Е. 63 — 9567

FABRICA de RESORTES de ACERO de TODAS CLASES

— MECANICA — MATRICES —

Maquinas para doblar caños. Cortadoras Radiales para caños.

— TRABAJOS DE BALANCIN —

— Capsulas — Tacos — Ganchos — Chapitas — Chavetas —

MAQUINAS EN GENERAL

y todo trabajo perteneciente al ramo para fabricante de camas y elasticos

ZALUSKI

МАШИНИ ДЛЯ ГНУТТЯ й ПЕРЕТИНАННЯ РУР, МАТРИЦ,

МАШИНОВЕ ВИТИНАННЯ, СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ДЛЯ

— ЛІЖОК І СІТОК. —

Власник Фабрики

ЗАЛУЦЬКИЙ ГРИГОРІЙ

Calle CALDERON 3050

Т.Е. 50 — 4659

BUENOS AIRES

КАЛЕНДАР АЛЬМАНАХ

НА 1951
Р І К

КОШТОМ УКРАЇНСЬКОГО Т-ВА
“ВІДРОДЖЕННЯ” В АРГЕНТИНІ

BUENOS AIRES

MAZA 150

AÑO DEL LIBERTADOR GENERAL SAN MARTIN, 1950.

МИХ. СИТНИК

Новорічне

ЦЕ ТУТ ДОЩІ, А ТАМ, НАПЕВНО, СНІГ,
ЯК БІЛІ ГУСИ — НА ПОЛЯХ ЗАМЕТІ...
І МИ НЕ ЗНАЄМ ТОЧНО, СКІЛЬКИ ЇХ
ТАМ ЗАЛЯГЛО В ЛІСАХ ЗА КУЛЕМЕТОМ.

ЦЕ ТУТ НУДЬГА, А ТАМ, НАПЕВНО, ГРІМ
ВІД КАНОНАД СТЯСАЄ СОННУ ТИШУ...
І МИ НЕ ЗНАЄМ СПРАВДІ, СКІЛЬКИ ЇМ
ІСТОРІЯ НОВИХ ЛЕГЕНД НАПИШЕ.

ЦЕ ТУТ ВИНО, А ТАМ, НАПЕВНО, КРОВ —
НА ДЕРЕВАХ ЖИВИХ, НА МЕРТВІЙ ГЛИНІ.
І МИ НЕ ЗНАЄМ, ЯК ЦВІТЕ ЛЮБОВ
В ОЧАХ КАРПАТ І У ОЧАХ ВОЛИНИ.

ЦЕ ТУТ СЛОВА, А ТАМ, ЯКРАЗ В ЦЮ МИТЬ,
МОЖЛИВО, ЗАЛЯГЛИ ВОНИ У ШАНЦЯХ...
І МИ НЕ ЗНАЄМ ЩО... НІ, ЗНАЄМ МИ, —
ЩО ПЕРЕМОГУ ОСЯГНУТЬ ПОВСТАНЦІ.

ЦЕ ТУТ РІК НОВИЙ, ТАМ ЩЕ СТАРИЙ
ДОВЕРШУЄ, В ВІКИ КАРБУЄ СЛАВУ
І В БИТВАХ, НЕЗГОРАЮЧИ, ГОРИТЬ
ДВОКОЛЬОРОВИМ ПОЛУМ'ЯМ ДЕРЖАВИ.

Ген. Хуан Домінго ПЕРОН
Президент Респ. Аргентіни
Реалізатор Соціальної
Справедливості

Олія — арт. маляр І. Денисенко

Пані Ева ДУАРТЕ де ПЕРОН
Жінка й невтомна Співробітниця
Президента ген. Х. Д. Перона

Олія — арт. маляр І. Денисеко

Енеро

ІЧЕНЬ

н. ст.	ст. дні	українські свята	латинські свята
--------	---------	------------------	-----------------

1	19	П	Боніфатія м.
2	20	В	Ігнатія Б.
3	21	С	Юліяни м.
4	22	Ч	Анастасії вмч.
5	23	П	10 мч. в Криті
6	24	С	Навеч. Різдва. Евг. мч.

7	25	Н	Різдво ГНІХр.
8	26	П	Соб. М. Б. і св. Йосифа
9	27	В	Стефана прмч.
10	28	С	2000 мч. в Нім.
11	29	Ч	Дітей уб. в Вифл.
12	30	П	Анісії мч.
13	31	С	Меланії преп.

14	1	Н	Обр. Г.; св. Василя В.
15	2	П	Сильвестра
16	3	В	Малахії прор.
17	4	С	† Собор 70 Апост.
18	5	Ч	Навеч. Богоявл. Теоп.мч
19	6	П	Богоявлення ГНІХр.
20	7	С	† Соб. Ів. Хрест.

21	8	Н	По Просв.; Еміліяна
22	9	П	Полиевкта м.
23	10	В	Григор. і Дометіяна
24	11	С	† Теодосія преп.
25	12	Ч	Татіяни, Евпракси преп.
26	13	П	Єрмила мч.
27	14	С	Отців в Синаї убит.

28	15	Н	2 по Пр., Павла з Тев.
29	16	П	Поклоп. О. Ков. св. П.
30	17	В	† Антонія преп.
31	18	С	Атанасія і Кирила

Circ. de N. S. J. C.
s. Macario, ab.
sta. Genoveva, v.
Dulce nombre de J.
s. Simon Estilista
Epif. y ss. Reves

s. Luciano, m.
s. Severino, ob.
sta. Pascasia, v. m.
s. Pablo 1-er ermit.
La Sagrada Familia
s. Arcadio, m.
s. Gumersindo, m.

s. Hilario, ob.
s. Mauro
s. Marcelo, p. m.
sta. Rosalina, v. m.
Cat. S. Pedro R.
sta. Fufrasia, v. m.
s. Sebastian

sta. Inés, v. m.
Anastasio, m.
Desp. de la Virgen
s. Timoteo, m.
Conv. de S. Pablo
sta. Paula
s. J. Crisóstomo, dt.

s. Flaviano, m.
s. Francisco de S.
sta. Martina, v. m.
s. Juan Bosco, id.

С І Ч Е Н Ї

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 1. 1659. Вибрано П. Кальнишевського кошовим.
3. 1. 1919. Укр. Нац. Рада ухвалила злучення ЗУНР із УНР в Києві.
6. 1. 1742. † Пилип Орлик, гетьман.
6. 1. 1846. Створення Кирило-Методіївського Братства.
9. 1. 1663. † Мелетій Смотрицький, письменник.
10. 1. 1646. † Петро Могила, митрополит.
11. 1. 1888. † Осип Федькович, — співець Буковини.
13. 1. 1667. Андрусівська умова між Польщею й Москвою.
13. 1. 1906. Перший український щоденник у Києві — "Громадська Думка".
14. 1. 1649. Триюмфальний в'їзд Б. Хмельницького до Києва.
20. 1. 1921. † О. Рудченко (Панас Мирний), письменник.
21. 1. 1654. Переяславська умова з Москвою.
21. 1. 1803. † Кирило Розумовський, гетьман.
21. 1. 1919. Карпатська Україна бажає прилучитися до В. України.
22. 1. 1918. Проголошення Самостійности України на Софійському майдані.
22. 1. 1919. Проголошення Соборности Українських Земель в Києві.
22. 1. 1920. † Наталія Кобринська, письменниця.
26. 1. 1915. † Михайло Павлик, письменник й політик.
28. 1. 1663. † Данило Апостол, гетьман.
29. 1. 1918. Героїчний бій під Крутами.
30. 1. 1111. Похід на половців.

УКРАЇНСЬКА ФАБРИКА ВЗУТТЯ

поручає українській колонії та купцям свої вироби.

Великий вибір, першоякісний товар та конкурентні ціни!

В л а с н и к :

Андрій Міхур

Av. SAN MARTIN Nº 4586 T. E. 50-6243 BUENOS AIRES

Febrero

ЛЮТИЙ

н. ст. ст. дні українські свята латинські свята

1|19|Ч| Макарія преп.
2|20|П| † Євтимія Вел.
3|21|С| Максима препмч.

s. Efrén., diác. dt.
Purif. de la Virgen
s. Blas, ob. m.

4|22|Н| 3 по Пр., Тимотея ап.
5|23|П| Климента свщмч.
6|24|В| Ксенії преп.
7|25|С| † Григорія Богосл.
8|26|Ч| Ксенофонта преп.
9|27|П| † Пер. мощ. св. Ів. Зол.
10|28|С| Єфрема преп.

s. Gilberto
sta. Agneda, v. m.
sta. Dorotea, v. m.
s. Romualdo, id.
s. Félix de V. id.
sta. Apolonia, v. m.
sta. Escolástica, v.

11|29|Н| Закхея
12|30|П| Трьох Святителів
13|31|В| Кира і Івана безср.
14|1|С| Трифона мч.
15|2|Ч| Стрігання ГНІХр.
16|3|П| Симеона і Анни прор.
17|4|С| Ісидора преп.

N. Sra de Lourdes
sta. Eulalia, v. m.
s. Benigno, m.
s. Valentín, m.
Ss. Faustino y J. m.
sta. Juliana, v. m.
s. Angilberto

18|5|Н| Митара і Фарисея
19|6|П| Вукола еп.
20|7|В| Партенія і Луки преп.
21|8|С| Теодора Стратил.
22|9|Ч| Никифора мч.
23|10|П| Харлампія мч.
24|11|С| Власія свмч.

s. Maximo, m.
s. Gabino, m.
s. Sereno, m.
s. Lucio, m.
sta. Marg. Cortona
s. Pedro Damiano
s. Sergio, m.

25|12|Н| Блудного Сина; Мелетія
26|13|П| Мартиніяна преп.
27|14|В| Авксентія преп.
28|15|С| Онисима і Пафнутія

s. Marías, ap.
s. Nestor, ob.
s. Leandro, ob. dt.
s. Proterio

ЛЮТИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 2. 2. 1936. † Євген Плужник, поет.
- 2. 2. 1883. † Вол. Барвінський, основник "Діла".
- 3. 2. 1066. † кн. Ростислав, під Галичем.
- 3. 2. 1812. нар. Євген Гребінка, перший укр. байкар.
- 4. 2. 1793. Перший поділ Польщі: Волинь і Поділля під Росією.
- 4. 2. 1919. Большевики захопили Київ.
- 9. 2. 1918. Берестейський мир із Німеччиною, Австрією, Болгарією й Туреччиною.
- 10. 2. 1900. Створення Революційної Української Партії (РУП).
- 12. 2. 1924. † Ольга Басарабова у львівській тюрмі.
- 14. 2. 1897. † Панько Куліш, письменник, перекладач Св. Письма, Шекспіра і т. д.
- 18. 2. 1688. Повстання Івана Брюховецького проти Москви.
- 20. 2. 1054. † кн. Ярослав Мудрий.
- 21. 2. 1942. † Олена Теліга, письменниця, розстріляна німцями в Києві.
- 24. 2. 1608. † кн. Конст. Острозький, меценат української культури.
- 25. 2. 1872. нар. Леся Українка, велика письменниця.
- 26. 2. 1942. † Мик. Чирський, письменник.
- 27. 2. 1664. † Іван Богун (розстріляний поляками).

PORFIRIO SZUMIK

Taller Mecanico de Máquinas Agrícolas
Ferretería, Hierros, Repuestos Agrícolas, Bulones, Pinturas
"ALBA"

МЕХАНІЧНИЙ ВАРСТАТ

— Направляє автомашини і тягаровози. —
Електричне з'єднування і автоген.
Гарантія за доброякісне виконання замовлених робіт.

ПОРФИРІЙ ШУМІК

Av. L. N. ALEM 1660/66

CORDOBA

Abril

ВІТЕНЬ

н. ст.
ст. ст.
дні

українські свята латинські свята

1 19 Н	3 посту; Хризанта м.	sta. Teodora, v. m.
2 20 П	ОО. уб. в Ман. Сави	s. Francisco de P.
3 21 В	Якова іспов.	sta. Agape, v. m.
4 22 С	Василя свмч.	s. Isidoro de S., dt.
5 23 Ч	Нікона мч.	s. Vicente Ferrer
7 25 С	Благовіщення Пр. Бог.	s. Eutiquio, m. Sto Juev.
6 24 П	Захарії, пр.	s. J. B. de Salle. fd. S. V.
8 26 Н	4 посту; С. А. Гавриїла	s. Dionisio, ob.
9 27 П	Матрони Сел. М.	sta. Casilda, v.
10 28 В	Іларіона, преп.	s. Ezeyuiel, pf.
11 29 С	Марка, прп. Поклонн	s. León I., p.
12 30 Ч	Івана Лівнич., преп.	s. Zenón, ob.
13 31 П	Іпатія преп.	s. Hermenegildo, m.
14 1 С	Марії Єгип.	s. Ped. G. T. D. de las A.
15 2 Н	5 посту; Тита пр.	s. Leonida, ob.
16 3 П	Никити ісп.	sta. Bernadita, v.
17 4 В	Йосипа преп.	s. Aniceto, p.
18 5 С	Теодула мч.	s. Perfecto, m.
19 6 Ч	Євстахія св.	s. Teófilo de Corte
20 7 П	Георгія св.	s. Sulpicio, m.
21 8 С	Іродіона ап.	s. Anselmo, arz.
22 9 Н	Квітна Неділя	ss. Sotero y Cayo
23 10 П	Терентія м.	s. Jorge, m.
24 11 В	Антипи свмч.	s. Fidel de Sigm.
25 12 С	Василя преп.	s. Marcos Evang.
26 13 Ч	Вел. Четвер	N. Sra. B. Consejo
27 14 П	Вел. П'ятниця	s. Pedro Armengol
28 15 С	Вел. Субота	
29 16 Н	Воскресення ГНІХр.	sta. Valeria
30 17 П	Світлий Понеділок	s. Hugo, ab.
		sta. Sofia, v. m.

К В І Т Е Н ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 2. 4. 1111. Перемога над половцями під Сольницею.
- 2. 4. 1918. † Іван Нечуй-Левицький, письменник.
- 5. 4. 1942. † Василь Пачовський, поет.
- 7. 4. 1340. † Юрій II., останній галицький князь.
- 12. 4. 1596. Перемога Наливайка на Білому Камені.
- 15. 4. 1893. † Іван Манджура, письменник і поет.
- 16. 4. 1710. Обрання Пилипа Орлика на гетьмана. Проголошення його конституції.
- 17. 4. 1847. Арешт Тараса Шевченка.
- 18. 4. 1885. † Мик. Костомарів, історик.
- 19-21. 4. 1917. Всеукраїнський Національний Конгрес у Києві.
- 20. 4. 1622. † Петро Конашевич Сагайдачний, гетьман.
- 22. 4. 1910. † Марко Кропивницький, батько українського театру, драматург.
- 23. 4. 1920. Злука Укр. Гал. Армії з Наддніпрянською Армією.
- 25. 4. 1913. † М. Коцюбинський, батько укр. новели.
- 25. 4. 1927. † Марко Черемшина, письменник.
- 27. 4. 1904. † Мих. Старицький, драматург і поет.
- 28. 4. 1915. Бої на Маківці.
- 28. 4. 1932. † Голояд і Пришляк, члени УВО.
- 29. 4. 1913. Чорноморська Фльота піднесла український прапор. Свято Моря.

EUGENIO SCHAMO

PINTURA EN GENERAL

Покоєвий маляр поручає свої роботи українській колонії.

— Роботи виконує солідно, точно і не дорого. —

Замовлення спрямовувати на адресу:

Євген Шамо

LA REJA — F. C. N. D. F. S.

COLEGIO SAN ANDRES

Marzo

ЕРЕЗЕНЬ

н. ст.
ст. ст.
дні

українські свята латинські свята

1|16|Ч Памфила і Валентина мч
2|17|П Теодора вмч.
3|18|С Льва папи Поминальниця.

s. Rosendo, id.
s. Horacio, m.
s. Marino, sold.

4|19|Н М'ясоп.; Архіпа ап.
5|20|П Лева прп.
6|21|В Тимот. преп.
7|22|С Найд. мощ. мч. Євген.
8|23|Ч Полікарпа свмч.
9|24|П † 1 і 2 найд. гол. св. І. Х.
10|25|С Тарасія св.

s. Casimiro, pr.
s. Adriano, m.
s. Olegario, arz.
s. Tomás de A. dt.
s. Juan de Dios
sta. Francisca R.
sta. Anastasia

11|26|Н Сироп.; Порфірія
12|27|П Прокопа Декоп.
13|28|В Василя іспов.
14|1|С Євдокії преп.
15|2|Ч Теодота свмч.
16|3|П Євтропія мч.
17|4|С Герасима преп.

sta. Anastasia
s. Gregorio M. p.
s. Rodrigo Salom.
sta. Matilde, emp.
s. Raimundo de F.
s. Abraham, an.
s. Patricio, ob.

18|5|Н 1. посту; Конона мч.
19|6|П 42 муч. в Аморії
20|7|В Василя свмч.
21|8|С Теофілякта преп.
22|9|Ч † 40 мучеників.
23|10|П Кіндрата мч.
24|11|С Софронія Поминальниця.

Arcang. S. Gabriel
s. José esp. Virgen
s. Joaquin p. Virg.
s. Benito mj.
sta. Lea, vda.
s. Toribio, arz.
ss. Marco y T. m.

25|12|Н 2 посту; Теофана ісп.
26|13|П Пер. м. Никифора
27|14|В Венедикта преп.
28|15|С Агапія мч.
29|16|Ч Савина і Юліана мч.
30|17|П Олексія преп.
31|18|С Кир. Єрус.

B. P. de Res.; La Anunc.
s. Braulio, ob.
s. J. Damasceno, dt.
s. J. Capistrano
s. Jonás, m.
s. Juan Clímaco, ab.
s. Benjamin, m.

Б Е Р Е З Е Н Ї

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 3. 1918. Війська Центральної Ради займають Київ.
3. 3. 1827. нар. Леонід Глібів, байкар.
3. 3. 1861. Знесення кріпацтва в Україні.
4. 3. 1750. Обрано Кирида Розумовського гетьманом.
5. 3. 1947. † Уляна Кравченко, письменниця.
6. 3. 1711. Похід Пилипа Орлика на Київ.
7. 3. 1917. Початок великої революції в Росії.
8. 3. 1169. Руїна Києва від Андрія Суздальського.
9. 3. 1814. нар. Тарас Шевченко, — геній України.
10. 3. 1861. † Тарас Шевченко.
14. 3. 1684. Бахчисарайська умова Москви з Туреччиною про залушення України.
14. 3. 1939. Бої з чехами в Хусті на Карпатській Україні.
14. 3. 1923. Віддано Галичину Польщі.
15. 3. 1939. Перший Сойм Карпатської України. Проголошення Незалежності.
15. 3. 1917. Зречення Миколи II. Російського.
16. 3. 1664. Розстріл під Ольхівцем гетьм. І. Виговського.
16. 3. 1939. Героїчні бої Карпатської Січі з мадярами. Втра-та Хуста.
17. 3. 1896. † Петро Ніщинський, перекладач Гомера.
18. 3. 1874. нар. о. Авг. Волошин, президент Карпатської України.
18. 3. 1921. Большевицько-польський мир у Ризі.
20. 3. 1632. нар. Іван Мазепа, гетьман.
20. 3. 1651. Перемста над поляками під Винницею.
20. 3. 1917. Створення Української Центральної Ради в Києві.
20. 3. 1921. † А. Кашенко, повістяр.
23. 3. 1907. † Вол. Антонович, археолог і історик.
23. 3. 1842. нар. Мик. Лисенко, композитор.
26. 3. 1909. † Микола Аркас, історик і композитор.
29. 3. 1864. Перша вистава театру "Української Бесіди" в Львові.

Мayo

РАВЕНЬ

н. ст.
ст. дні

українські свята латинські свята

1 18 В Світлий Вівторок
2 19 С Івана Староп.
3 20 Ч Теодора Тріх.
4 21 П Януарія свмч.
5 22 С Теодора і Вітал. преп.

6 23 Н Томина; Юрія
7 24 П Сави Стр. мч.
8 25 В † Марка ап., єв.
9 26 С Василя свмч.
10 27 Ч Симеона свмч.
11 28 П Ясона і Сосп.
12 29 С 9 мч. в Кизиці

13 30 Н Мироносиць; Якова
14 1 П Єремії прп.
15 2 В Атаназія Вел.
16 3 С † Теодозія Печер.
17 4 Ч Пелагії препмч.
18 5 П Ірини, мч.
19 6 С Йова Многостр.

20 7 Н Розслабленого
21 8 П † Івана Богослова ап.
22 9 В † Перенс. мощ. св. Мик.
23 10 С † Симона Зилота
24 11 Ч Мокія свмч.
25 12 П Епіфанія і Германа
26 13 С Гликерії мч.

27 14 Н Самарянки; Ісидора
28 15 П Пахомія В. прп.
29 16 В Теодора
30 17 С Андроніка і Юнії
31 18 Ч Теодота мч.

Dia del Trab. Ss. F. y S.
s. Atanasio, dt. ob.
Inven. Sta. Cruz
sta. Mónica
s. Pio v. p.

s. J. Damasceno
s. Estanislao, ob. m.
Aparic. S. Miguel
s. Gregorio N.
s. Antonio, arz.
N. Sra. de Desamp.
s. Domingo de C.

s. Roberto B.
s. Pacomio, ab.
s. Isidro Labrador
s. Ubald, ob.
s. Pascual Baylón
La Ascensión, s. Ven. m.
sta. Ivón o Ives

s. Bernardino de S.
s. Valente, m.
sta. Rita de C., v.
s. Desiderio, ob.
N. S. Auxilio Crist.
Fiesta Civica s. Gr., p.
La Ascensión

sta. Beda
s. Emilio, m.
s. Restituto, m.
sta. Juana de Arco
sta. Petronila, v.

Т Р А В Е Н ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 5. 1849. нар. Панас Мирний, письменник.
2. 5. 1648. Вибір Богд. Хмельницького на гетьмана всеї України.
4. 5. 1848. Викуплено Тараса Шевченка з кріпацтва.
5. 5. 1836. нар. Сидір Воробкевич, поет.
6. 5. 1910. † Борис Грінченко, письменник, автор великого словника.
7. 5. 1920. Польсько-українська армія заняла Київ.
8. 5. 1919. Прилучено Карпатську Україну до Чехословаччини.
9. 5. 1920. Створено "Просвіту" в Ужгороді.
12. 5. 1907. Створення Укр. Наукового Т-ва у Києві.
13. 5. 1933. † Мик. Хвильовий, письменник.
14. 5. 1857. Звільнення Шевченка з заслання.
15. 5. 1648. Перемога Б. Хмельницького на Жовтих Водах.
15. 5. 1848. Знесення панщини в Галичині.
15. 5. 1919. Перший відворот Гал. Армії з-під Львова.
16. 5. 1817. нар. Мик. Костомарів, історик.
18. 5. 1917. Перший Військовий З'їзд у Києві. Початок української армії.
22. 5. 1861. Похорон Т. Шевченка на Чернечій горі біля Канева.
23. 5. 1938. † Євген Коновалець, Голова Проводу ОУН, в Роттердамі.
25. 5. 1926. † Симон Петлюра, Головний Отаман, у Парижі.
26. 5. 1659. Перемога Виговського над москалями під Котопом.
28. 5. 1916. † Іван Франко, великий поет і письменник.
31. 5. 1223. Битва під Калкою.

Микола Свистун

Першорядний кравець — помірковані ціни!

Приймає щодня (крім суботи) від год. 19 — 21,

в суботи від 14 — 21, а неділі від 10 — 17.

c. Pedro Echagüe № 1494

Buenos Aires

Junio

ЕРВЕНЬ

н. ст.
ст. ст.
дні

українські свята латинські свята

1|19|П Патрикія свмч.
2|20|С Талалея мч.

s. Iñigo, ab.
s. Marcelino, m.

3|21|Н Сліпоуродженого
4|22|П Василіска м.
5|23|В Михаїла Преп.
6|24|С Симеона преп.
7|25|Ч Вознесення Госп.
8|26|П Карпа, ап.
9|27|С Терапонта свмч.

sta. Clotilde
s. Quirino, m.
s. Bonifacio
s. Norberto, c. arz.
s. Pablo, ob.
Corpus Cristi s. Med., ob.
s. Codumbai, m.

10|28|Н Св. Отців; Никити еп.
11|29|П Теодосії дівч.
12|30|В Ісаакія преп.
13|31|С Єрмія і Єрмея
14|1|Ч Юстина мч.
15|2|П Никифора іспов.
16|3|С Лукіяна мч.

sta. Margarita, r.
s. Bernabé, ap.
s. Juan de Sanagun
s. Antonio de Pad.
s. Basilio, ob. dt.
s. Vito, m.
s. Orellano, ob.

17|4|Н Сош. св. Духа
18|5|П Пресв. Тройці
19|6|В Висаріона і Іляріона
20|7|С Теодота Страт.
21|8|Ч Теодота свмч.
22|9|П Кирила св.
23|10|С Тимотея св.

s. Hervé
sta. Marina, v. m.
s. Gervaso, m.
Dia de la Bandera s. Sil.
s. Luis Gonzaga
s. Paulino, ob.
sta. Agripina, v. m.

24|11|Н Всіх Святих
25|12|П Онуфрія преп.
26|13|В Акилини і Трифілія
27|14|С Єлесея прор.
28|15|Ч Пресв. Евхаристії (на н.)
29|16|П Тихона еп.
30|17|С Мануїла і Савел.

Nat. S. J. Bautista
s. Guillermo M., c.
s. Pelayo, m.
s. Recente, m.
s. Ireneo, ob.
ss. Pedro y Pablo
Com. S. Pablo, ap.

ЧЕРВЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 6. 1630. Тарасова ніч: Тарас Трясило розгромив поляків.
2. 6. 1652. Перемога над поляками під Батогом.
5. 6. 1775. Зруйнування Запорозької Січі.
7. 6. 1843. † Маркіян Шашкевич, поет із "Руської Трійці".
8. 6. 1918. Перемога над поляками під Чортковом.
9. 6. 1944. † О. Ольжич Кандиба замучений німцями в Саксенгавзені.
11. 6. 1917. Перший селянський з'їзд у Києві.
11. 6. 1876. Ганебний Валувський указ про заборону української мови.
14. 6. 1569. Люблинська Унія: вся Україна, крім Закарпаття й Буковини, під Польщею.
14. 6. 1876. † Василь Мова, письменник.
17. 6. 1917. Другий Військовий З'їзд у Києві.
18. 6. 1169. Руйнування Києва від Андрія Суздальського.
18. 6. 1709. Перше руйнування Січі на Чортомлику.
20. 6. 1895. † М. Драгоманів, вчений і письменник.
22. 6. 1929. † Євген Чикаленко у Празі, громадський діяч.
23. 6. 1917. Перший Універсал Центральної Ради.
23. 6. 1870. † Амвр. Метлинський, поет.
25. 6. 1205. † кн. Роман Галицький під Завихостом.
27. 6. 1663. Вибір на гетьмана Івана Брюховецького.
29. 6. 1938. † ген. Мирон Тарнавський, Начальний Вождь.
29. 6. 1849. нар. Олена Пчілка, О. П. Косачева.

КРАВЕЦЬКА РОБІТНЯ

Івана Білого

впоручає свої услуги українській колонії.

Солідне виконання замовлених робіт; приступні ціни.

c. GURRUCHAGA № 2371 T. E. 72-5068 BUENOS AIRES

Julio

ИПЕНЬ

н. ст.
ст. ст.
дні

країнські свята латинські свята

1|18|Н| 2 по Сош.; Леонтія м.
2|19|П| † Юди Тадея ап.
3|20|В| Методія свмч.
4|21|С| Юліяна Тарс., мч.
5|22|Ч| Євсевія свмч.
6|23|П| Серця Хр. (на нед.)
7|24|С| Різдво св. Ів. Хрест.

Prec. Sangre Jesús
Visit. de la Virgen
s. León II, p.
s. Teodoro, ob.
sta. Filomena, v.
s. Goar, c.
ss. Cirilo y Metodio

8|25|Н| 3 по Сош.; Февронія
9|26|П| Давида Сол. преп.
10|27|В| Самсона преп.
11|28|С| Пер. мощ. Кира і Івана
12|29|Ч| Св. Верх. Ап. Пет. і Пав.
13|30|П| Собор 12 Апост.
14|1|С| Косми Дам. безср.

sta. Isabel Port.
Aniv. de la Indep. Argent.
sta. Felicidad, m.
s. Pio I, p.
s. Juan Gualberto
s. Analecto, p. m.

15|2|Н| 4 по Сош.; Пол. Р. П. Б.
16|3|П| Якинта мч.
17|4|В| Андрея Крит., Марти
18|5|С| † Кирила і Методія
19|6|Ч| † Атаназія Атон. преп.
20|7|П| Томи і Акакія преп.
21|8|С| Прокопія вмч.

s. Buenaventura, d.
s. Enrique, emp.
N. Sra. del Carmen
s. Alejo, c.
s. Camilo de L., c.
s. Vicente de Paul
s. Jerónimo E., c.
s. Daniel, pf.

22|9|Н| 5 по Сош.; Панкратія
23|10|П| † Антонія Печ. преп.
24|11|В| Євфимії мч., Ольги кн.
25|12|С| Прокла Ілярія мч.
26|13|Ч| Соб. Арх. Гаврила
27|14|П| Акили, Кирика
28|15|С| † Володимира Вел.

sta. M. Magdalena
s. Apolinar, ob. m.
sta. Cristina, v. m.
s. Santiago, ap.
sta. Ana, m. Virgen
s. Pantaleón, m.
s. Inocencio I, p.

29|16|Н| 6 по Сош.; Антиногена
30|17|П| Марини дівч.
31|18|В| Якинта і Еміліяна

sta. Marta, v.
s. Abel, m.
s. Ignacio L., c.

Л И П Е Н ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 7. 1910. † Адам Коцко в боротьбі за український університет у Львові.
1. 7. 1917. Створення українського університету в Кам'янці Подільському.
4. 7. 1919. † Дмитро Вітовський, в летунській катастрофі
6. 7. 1937. † Богдан Антонич, поет.
7. 7. 1659. Перемога Виговського над москалями під Конопцем.
8. 7. 1709. Несчастливий бій під Полтавою. Поразка Мазипи.
11. 7. 969. † кн. Ольга.
13. 7. 1847. нар. Марко Черемшина (Іван Семанюк), письменник.
15. 7. 1015. † вел. кн. Володимир Великий.
15. 7. 1834. Відкриття Університету св. Володимира в Києві.
16. 7. 1917. Другий Універсал Центральної Ради.
16. 7. 1919. Відворот Галицької Армії за Збруч.
16. 7. 1651. Битва під Берестечком.
21. 7. 1907. нар. Олена Теліга, письменниця.
21. 7. 1941. † Богдан Лепкий, письменник.
27. 7. 972. Договір кн. Святослава з грецьким цисарем Цимісієм.
27. 7. 1649. Перемога над поляками під Збаражем.
27. 7. 1657. † Богдан Хмельницький, гетьман.
30. 7. 1649. † полк. Мих. Кричевський під Лоевом.

MECANICA EN GENERAL

** — de — **

EUGENIO HAWRYLO — VICTOR WILCZYNSKI

**Ajuste de Motores, Chapista, Soldadura Autógena
y Arreglo de Carrocerías.**

Поручають свої услуги Українській Колонії.

Замовлення виконують скоро, солідно та по низьких цінах.

c. MONTEVIDEO Nº 1538

T. E. 535

BERISSO

Agosto

ЕРПЕНЬ

н. ст.
ст. дні

українські свята латинські свята

1|19|С Маркини і Дія
2|20|Ч † Ілії прор.
3|21|П Симеона і Івана преп.
4|22|С Марії Магдал.

5|23|Н 7 по Сош.; Трофима
6|24|П † Бориса й Гліба Полік.
7|25|В † Успення св. Анни
8|26|С Єрмолая свмч.
9|27|Ч † Пантелеймона свмч.
10|28|П Прохора ап.
11|29|С Калиніка мч.

12|30|Н 8 по Сош.; Сили ап.
13|31|П Евдокима преп.
14|1|В Мавк. мч., Хрищ. Укр.
15|2|С Перен. мощ. св. Степана
16|3|Ч Ісаака преп.
17|4|П 7 молод. в Єфезі
18|5|С Євсигнія мч.

19|6|Н 9 по Сош.; Преобр. ГНІХ
20|7|П Дометія преп.
21|8|В Еміліяна єп.
22|9|С † Маттія ап.
23|10|Ч Лаврентія мч.
24|11|П Євпла мч.
28|12|С Фотія і Анікити

26|13|Н 10 по Сош.; Максима
27|14|П Міхея пр.
28|15|В Успення МБ.
29|16|С Перен. Обр. Госп.
30|17|Ч Мирона мч.
31|18|П Флора і Лавра

s. Pedrò ad Vincula
N. Sra. de Angeles
sta. Lidia la Purp.
s. Domingo Guzm.

N. Sra. de Nieves
ss. Justo y Pastor
s. Cayetano Tiena
s. Osvaldo, rey
s. David, c.
s. Lorenzo, dc. m.
s. Alejandro, ob.

Dia de la Reconquista
s. Hipolito, m.
s. Tarcisio, m.
La Asunc. Virgen
s. Roque, c.
An. de la m. Gral S. M.
sta. Elena, m.

s. Juan Endes
s. Bernardo ab.
sta. Juana Fca. C.
s. Sinforiano, m.
s. Filipe B., id.
s. Bartolomé, ap.
s. Luis, rey

s. Cesáreo, ob.
s. José Calasanz, id.
s. Agustín, dt.
Degoll. J. Bautista
Sta. Rosa de Lima
s. Ramón Nonato

С Е Р П Е Н Ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 8. 1913. † Леся Українка, найвизначніша поетка.
2. 8. 1920. † Юрій Жаткович, письменник Карпатської України.
4. 8. 1687. Вибрано Івана Мазепу на гетьмана.
4. 8. 1914. Створено у Львові "Союз Визволення України"
5. 8. 1911. † Ганна Барвінок (дружина П. Куліша), письменниця.
8. 8. 1834. нар. Осип Федькович, співець Буковини.
8. 8. 1819. нар. Пантелеймон Куліш, письменник.
10. 8. 1648. Перемога над поляками під Пилявцями.
10. 8. 1907. † Марко Вовчок, письменниця.
12. 8. 1925. † Осип Маковей, письменник.
12. 8. 1925. † Володимир Самійленко, поет-сатирик.
14. 8. 988. Охрещення України.
- 14-16. 8. 1649. Перемога над поляками під Зборовом.
15. 8. 1856. нар. Іван Франко, великий поет і письменник.
20. 8. 1843. † Григорій Квітка-Основ'яненко, батько української повісти.
20. 8. 1920. Договір у Севр визначає кордони Галичини.
27. 8. 1923. † Маруся Тарасенко разом із 60 повстанцями.
28. 8. 1921. † Григорій Чупринка, поет, розстріляний більшовиками.
30. 8. 1941. † Омелян Сенник-Грибівський і Микола Сціборський, члени Проводу ОУН, жертви братовбивства.
31. 8. 1919. З'єднані Українські Війська відбирають Київ у більшовиків.

GRAN ALMACEN

MIGUEL BILECKI y TYMOTEO WASYLYNCZUK

Venta por menor de toda clase de productos comestibles y bebidas alcoholicas envasadas importadas y del país.

Крамницю Мішаних Товарів, склад краєвих і заграничних напитків — поручають Українському Громадянству властители

BILLINGHURST № 1374 T. E. 79-9907 BUENOS AIRES

Setiembre

ЕРЕСЕНЬ

н. ст.
ст. дні

українські свята латинські свята

1	19	С	Андрея Страт. мч.	s. Gil, ab.
2	20	Н	11 по Сош.; Самуїла пр.	s. Elpidio, ob.
3	21	П	Тадея ап.	sta. Eufemia, v. m.
4	22	В	Агатоніка мч.	s. Moises
5	23	С	Лупа мч.	sta. Obdulia, v.
6	24	Ч	Євтиха свмч.	s. Zacarías, p.
7	25	П	Вартол. і Тита ап.	Los márt. Uganda
8	26	С	Адріана і Наталії мч.	Nat. Sta. Virgen
9	27	Н	12 по Сош.; Пімена прп.	s. Pedro Claver.
10	28	П	Мойсея, Августина	Mart. del Japón
11	29	В	† Усікн. Гол. Ів. Хрест.	ss. Proto y Jacinto
12	30	С	Алекс., Івана, Павла	Dulce nomb. María
13	31	Ч	† Полож. Пояса Пр. Бог.	s. Amadeo, ab.
14	1	П	† Нов. церк. рік	Exalt. Sta. Cruz
15	2	С	Маманта мч.	Los 7 dol. Vergen
16	3	Н	13 по Сош.; Антима свц.	s. Cornelio
17	4	П	Вавили свмч.	sta. Aridna, m.
18	5	В	Захарії, Єлисавети пр.	s. José Cupertino, c.
19	6	С	Чудо Арх. Мих.	s. Jenaro, ob. m.
20	7	Ч	Созонта мч.	sta. Susana, m.
21	8	П	Різдво Пр. Бог.	s. Mateo, ap. y ev.
22	9	С	Йоакима і Анни	s. Mauricio, m.
23	10	Н	14 по Сош.; Мини, Митр.	s. Lino, p.
24	11	П	Теодори преп.	N. S. de la Merced
25	12	В	Автонома всмч.	s. Cleofás
26	13	С	Віовл. Хр., Корнилія	sta. Eugenia O., ab.
27	14	Ч	Воздвиження Ч. Хр.	ss. Cosme y D., m.
28	15	П	Никити вмч.	s. Wenceslao
29	16	С	Євфимії мч.	s. Miguel Arcángel
30	17	Н	15 по Сош.; О., В., Н., Л.	s. Jerónimo, dt.

ВЕРЕСЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

- 2. 9. 1657. Перевіз тіла Б. Хмельницького з Чигирина до Суботова.
- 2. 9. 1881. † Іван Вагилевич, письменник.
- 3. 9. 1709. † Іван Мазепа у Бендерах.
- 3. 9. 1914. Москалі заняли Львів.
- 4. 9. 1845. нар. Іван Тобилевик (Карпенко Карий).
- 5. 9. 911. Другий договір Олега з греками.
- 5. 9. 1676. Заслання гетьмана П. Дорошенка на Сибір.
- 6. 9. 1673. Гетьман П. Дорошенко здобуває Кам'янець.
- 7. 9. 1921. † Віра Бабенко разом із 62-ма повстанцями.
- 9. 9. 1915. Перший бій УСР з москалями під Сянками.
- 10. 9. 1919. Договір у Сан-Жермен: Антанта — суверен Галичини.
- 12. 9. 1769. нар. Іван Котляревський батько української літератури.
- 12. 9. 1903. Відкриття пам'ятника Котляревському в Полтаві
- 14. 9. 1867. † Опанас Маркович, письменник.
- 15. 9. 1907. † Іван Тобилевик (Карпенко Карий), драматург
- 16. 9. 1658. Гадяцька умова І. Виговського з Польщею.
- 17. 9. 1940. † Опанас Саксаганський (Тобилевик), актор - комік.
- 19. 9. 1903. † Сидір Воробкевич, письменник.
- 21. 9. 1944. † Олександр Кошиць, славний диригент і композитор.
- 29. 9. 1866. нар. Мих. Грушевський, найбільший український історик, Голова Центральної Ради.
- 29. 9. 1935. † Олекса Новаківський, визначний маляр.
- 30. 9. 1769. Восьмеро козаків здобули Хотин.
- 30. 9. 1930. † Юліан Головінський краєвий командант УВО.

ПАВЛО ГАТАЛА

власник

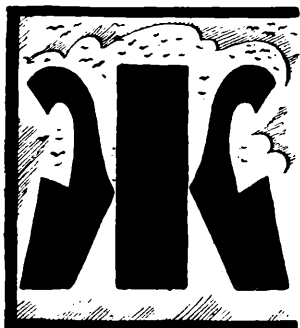
М'ЯСАРНІ

— поручає українській громаді першоякісні м'ясні вироби —
все свіжі та по конкуренційних цінах.

Calle BRASIL 2012

4 DE JUNIO

(VALENTIN ALSINA)

Octubre

ЖОВТЕНЬ

Н. ст. ст. ст. дні українські свята латинські свята

1|18|П| Євмена преп.
2|19|В| Трофима мч.
3|20|С| Євстахія мч.
4|21|Ч| Кіндрата ап.
5|22|П| Фоки і Йони
6|23|С| Зач. Ів. Хрест.

s. Remigio, ob.
Los ss. Ang. Cust.
sta. Teres. N. Jesus
s. Francisco de Asis
s. Froilán, ob.
s. Bruno, id.

7|24|Н| 16 по Сош.; Теклі прмч.
8|25|П| Євфросини
9|26|В| † Івана Богосл.
10|27|С| Калістрата мч.
11|28|Ч| † Харитона преп.
12|29|П| Киріяка преп.
13|30|С| Григорія преп.

N. Sra. de Rosario
sta. Taís de penit.
s. Luis Bertran
s. Francisco de B.
s. Victor, m.
D. de la R. N. Sra. del P.
s. Eduardo, rey

14| 1|Н| 17 по Сош.; Покров Б. М.
15| 2|П| Кипріяна свмч.
17| 4|В| Єротей свмч.
16| 3|С| Діонізія Ареоп.
18| 5|Ч| Харитини мч.
19| 6|П| † Томи ап.
20| 7|С| Сергія і Вакха мч.

s. Calixto, p.
sta. Teresa de Jesús
s. Galo, ap. Suiza
sta. Eduvigis
s. Lucas, evang.
s. Pedro de Alcánt.
sta. Irene v. m.

21| 8|Н| 18 по Сош.; Пелагії пр.
22| 9|П| † Якова ап.
23|10|В| Евламії і Евламπίї
24|11|С| Филипа і Теофана
25|12|Ч| Прова мч.
26|13|П| Карпа мч., Косми
27|14|С| Параскеви преп.

s. Hilarión, m.
sta. M. Salomé
s. Servando, m.
s. Rafael arcáng.
ss. Crisanto, Dario
s. Evaristo, p. m.
s. Frumencio

28|15|Н| Царя Христа
29|16|П| Лонгина мч.
30|17|В| Осія, Андрея
31|18|С| † Луки ап., єв.

Cristo Rey
sta. Ermelinda
s. Gerardo, ob.
s. Quintin, m.

Ж О В Т Е Н Ь

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 10. 1187. † кн. Ярослав Осмомисл.
1. 10. 1665. Вибір Петра Дорошенка на гетьмана.
1. 10. 1877. † Осип Бодянський, вчений.
3. 10. 1930. † Олена Пчілка (Косач), письменниця, мати Л. Українки.
5. 10. 1657. Вибір Івана Виговського на гетьмана.
6. 10. 1918. Відкриття українського університету в Києві.
6. 10. 1919. Умова УГА з Денікиним в Ситківцях.
7. 10. 1672. Бучацька умова П. Дорошенка з Польщею.
7. 10. 1253. кн. Данило коронується на короля Галичини й Володимирії.
10. 10. 1648. Б. Хмельницький облягає Львів.
12. 10. 1624. Запорожці нападають на Царгород.
12. 10. 1656. Чигиринський сойм. Присяга оборонити самостійність України.
12. 10. 1727. Вибір Данила Апостола на гетьмана.
13. 10. 1866. † Петро Гулак Артемовський, поет-сатирик.
18. 10. 1876. нар. Сергій Єфремов, історик української літератури.
18. 10. 1918. Створення Української Народньої Ради у Львові й проголошення Зах. Укр. Народньої Республіки.
19. 10. 1596. Берестейська унія.
20. 10. 1814. нар. Яків Головацький, фольклорист.
24. 10. 1649. Кінець облоги Львова. Похід на Замостя.
27. 10. 1662. Чуднівська умова, Юрій Хмельницький іде під Польщу.
28. 10. 1894. † Омелян Огоновський, історик літератури.
29. 10. 1794. † Григорій Сковорода, славний філософ.

ALMACEN "UKRANIANO"

Artículos en General

— de —

ANASTASIA HOLOWACKA

УКРАЇНСКА КРАМНИЦЯ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

— АНАСТАСІЇ ГОЛОВАЦЬКОЇ —

поручає українській колонії свої услуги

Calle DIAGONOL NORTE 399, (Barrio Firpo) CORDOBA

Noviembre

ИСТОПАД

Н. СГ.
СТ. СГ.
ДНІ

українські свята латинські свята

1|19|Ч| Йоїла преп.
2|20|П| Артемія вч.
3|21|С| Іларіона Вел.

F. de Todos Santos
Conm. Fieles Dif.
sta. Ida, m.

4|22|Н| 20 по Сош.; Аверкія
5|23|П| Якова ап.
6|24|В| 24 Арети мч.
7|25|С| 25 Маркіяна і Мартир.
8|26|Ч| 26 Димитрія вч.
9|27|П| 27 Нестора вч.
10|28|С| 28 Параскеви вч.

s. Carlos B., arz.
s. Rómulo, ab.
s. Félix, m.
s. Wilibordo, ob.
s. Claudio, m.
s. Orestes, m.
s. Andrés Avelino

11|29|Н| 21 по Сош.; Анастасії Р
12|30|П| Зиновія
13|31|В| Стахія і Амплія
14| 1|С| Косми і Дам.
15| 2|Ч| Акиндина мч.
16| 3|П| Акенсіма мч.
17| 4|С| Йоанікія вел.

s. Martín de T., ob.
s. René, ob.
s. Diego de Alcala
s. Laurencio, ob.
s. Alberto M., dt.
sta. Gertrudis, v.
s. Gregorio T.

18| 5|Н| 22 по Сош.; Галактіона
19| 6|П| Павла архiep.
20| 7|В| Єрона мч.
21| 8|С| Собор Арх. Мих.
22| 9|Ч| Онисифора мч.
23|10|П| Єраста мч.
24|11|С| Міни, Віктора

sta. Alda, v.
sta. Isabel de M.
s. Dasio, ob.
Present. de la Virg.
sta. Cecilia, v. m.
sta. Lucrecia, v. m.
sta. Flora, m.

25|12|Н| 23 по Сош.; Йосаф. свщ.
26|13|П| † Івана Золотоустого
27|14|В| † Филипа ап.
28|15|С| Гурія мч.
29|16|Ч| † Матея ап.
30|17|П| Григорія еп.

sta. Catalina, v. m.
sta. Delfina, v.
Manif. Med. Milag.
s. Beato, adv.
s. Saturnino
s. Andrrés, ap.

Л И С Т О П А Д

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За нсвим стилем)

1. 11. 1918. Створення Зах. Укр. Національної Республіки у Львові.
1. 11. 1944. † граф Андрей Шептицький, митрополит укр. гр.-католицької церкви.
3. 11. 1885. † Микола Устиянович, письменник.
4. 11. 1872. нар. Богдан Лепкий, поет і письменник.
4. 11. 1921. Другий Зимовий Похід Юрія Тютюнника.
6. 11. 1811. нар. Маркіян Шашкевич, будитель Галичини.
6. 11. 1912. † Микола Лисенко, славний композитор.
7. 11. 1917. Большевицький переворот в Росії.
9. 11. 1893. † Леонід Глібів, байкар.
10. 11. 1708. Руйнування Батурина москалями.
10. 11. 1838. † Іван Котляревський, батько української літератури.
11. 11. 1916. Заява Сем Вітика в австрійському парламента про соборність українських земель.
11. 11. 1918. Румуни займають Чернівці і всю Буковину.
14. 11. 1918. Відкриття Укр. Академії Наук у Києві.
15. 11. 1863. нар. Ольга Кобилянська, письменниця.
15. 11. 1918. Проголошення Федерації з Росією й повстання проти гетьмана Скоропадського.
18. 11. 1838. нар. Іван Нечуй-Левицький.
19. 11. 1698. † Петро Дорошенко, гетьман.
20. 11. 1917. Третій Універсал.
21. 11. 1921. Розстріл 359 патріотів під Базаром.
22. 11. 1918. Українські війська покидають Львів.
24. 11. 1934. † Мих. Грушевський, славний історик, Голова Центральної Ради.
30. 11. 1932. † Старик і Березинський, боєвики ОУН.
30. 11. 1891. † Олександр Потебня, великий вчений.

Р Е С Т О Р А Н

М И Х А Й Л А Б О Р У Х А

поручає Українському Громадянству смачно приговані страви.
Багатий буфет. Швидка і солідна обслуга. Приступні ціни

Calle DRYSDALE 3499, Esquina Acasusso. CARAPACHAY

Diciembre

РУДЕНЬ

ст. ст. українські свята латинські свята
н. ст. дні

1 18 C	Платона і Романа	s. Eloy, ob.
2 19 H	24 по Сош.; Андія	sta. Bibiana, y. m.
3 20 П	Григорія	s. Franc. Javier
4 21 B	Введення в храм МБ.	sta. Bárbara, v. m.
5 22 C	Филимона ап.	s. Sanás, ab.
6 23 Ч	Амфілоха, Григор.	s. Nicolás ob.
7 24 П	Катерини вмч.	s. Ambrosio, ob. dt.
8 25 C	Климентя, Петра	Inmas. Conc. Mar.
9 26 H	25 по Сош.; Алипія	sta. Leocadia, v. m.
10 27 П	Якова, Паладія	sta. Eulalia, v. m.
11 28 B	Степана преп.	s. Dámaso, -p.
12 29 C	Парам., Філум.	sta. Adelaida, m.
13 30 Ч	† Андрея Первоз. ап.	sta. Lucia, v. m.
14 1 П	Наума прор.	s. Venancio F., ob.
15 2 C	Авакума прор.	sta. Cristiana, v.
16 3 H	26 по Сош.; Софонія	s. Eusebio, ob.
17 4 П	Барвари, Івана Дам.	s. Lázaro, ob.
18 5 B	† Сави Освящ.	N. Sra. de la O.
19 6 C	Миколая чуд.	s. Nemesio, m.
20 7 Ч	Амврозія еп.	sto. Domingo Silos
21 8 П	Патапія еп.	sto. Tomás, ap.
22 9 C	Непороч. Зачаття МБ.	s. Honorato, m.
23 10 H	27 по Сош.; Мини	sta. Victoria, v. m.
24 11 П	Даниїла стовпн.	s. Delfin, ob.
25 12 B	25 12 В Спиридїона еп.	Nat. de N. S. Jesucristo
26 13 C	† Євстагія, Авкс.	s. Esteban, protom.
27 14 Ч	Тирса мч.	s. Juan Evang.
28 15 B	Єлевтерія смч.	Los Ss. Inocentes
29 16 C	Аггея пр.	sta. Melania
30 17 H	28 по Сош.; Даниїла	s. Sabino, ob.
31 18 П	Севастіяна мч.	s. Silvestre, p.

Г Р У Д Е Н Ї

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

(За новим стилем)

1. 12. 1778. нар. Григорій Квітка-Основ'яненко, батько у-
країнської повісти.
1. 12. 1893. нар. Мик. Хвильовий, письменник.
3. 12. 1848. † Євген Гребінка, перший укр. байкар.
4. 12. 1803. † Іван Кальнишевський, кошовий Січі, на за-
сланні.
5. 12. 1883. нар. О. Олесь (Кандиба).
5. 12. 1919. Перший Зимовий Похід.
7. 12. 1936. † Вас. Стефаник, новеліст.
8. 12. 1868. Відкриття "Просвіти" у Львові.
10. 12. 1834. нар. Марко Вовчок (Марія Маркович), пись-
менниця.
12. 12. 1890. нар. Андрій Мельник, Голова Проводу ОУН.
12. 12. 1900. † Олекс. Кониський, письменник.
12. 12. 1941. † Королів-Старий, письменник.
13. 12. 1934. † Гр. Косинка, Фальківський, Влизько й інші
письменники й діячі, розстріляні більшовиками
14. 12. 1918. Директорія відбирає Київ від гетьмана Скоро-
падського.
14. 12. 1840. нар. Мих. Старицький, поет і драматург.
15. 12. 1637. Бій під Кумейками.
19. 12. 1240. Батий руйнує Київ.
21. 12. 1764. Скасування гетьманщини в Україні (від мос-
калів).
23. 12. 1932. † Білас і Данилишин, повішені в польській
тюрмі.
23. 12. 1873. Створення Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка у
Львові.
24. 12. 1653. Перемога над поляками під Жванцем.
25. 12. 1876. нар. Спиридон Черкасенко, поет і драматург.
25. 12. 1848. Створення катедри укр. мови в львівському
університеті.
29. 12. 1724. † Павло Полуботок, гетьман, у петербурзькій
тюрмі.
30. 12. 1264. † Дмитро, король Галицький і Володимирії.
30. 12. 1942. † Дмитро Ревуцький, музиколог.
31. 12. 1637. † Павлюк, отаман повстанців.

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

1951 рік — це звичайний рік, що має 365 днів.
Для жидів він — 5711/12 рік,
для Японців — 2611, а для Ма-

гометанів — 1370 рік.

Від смерті Ісуса Христа він 1918 рік, а від Хрищення України — рік 963.

ПОСТИ

1. В Навечеріє Різдва Христового, 24 грудня (ст. ст.)
2. В Навечеріє Богоявлення Господнього (5 січня, ст. ст.)
3. В сиропусний тиждень.
4. Великий Піст і Страсний Тиждень.
5. Петрівка (від неділі Всіх Святих до апост. Петра й Павла).

6. Спасівка (від Маковеїв до Успення Пр. Діви Марії).

7. В такі дні: Усіхн. Ч. Гл. Івана Христителя, Воздвиження Чесного Хреста.

8. Пилипівка (від дня ап. Филипа до Різдва Христового).

9. В усі середи й п'ятниці, а в піст також понеділки.

ЗАГАЛЬНИЦІ

(можна їсти кожного дня м'ясо).

1. Від Різдва Христового до Богоявлення (крім Навечер'я Богоявлення).

2. Від неділі Митаря й Фарисея до неділі Блудного

Сина.

3. Від Воскресення Христового до неділі Томиної.

4. Від Зіслання св. Духа до неділі Всіх Святих.

Бій за культуру

Трагізм наших днів вимагає не заліковування ран, а, навпаки, — поширення фронтів. Грізнішою від згарищ сіл і руїни міст була та стихія, в якій на попіл спалювала^{сь} віра, нікчемніли пристрасті і в'ялою ставала воля. Небезпечнішим від поневолення й насилля, від тюрем і шибениць, був моральний розклад, який прищеплював народові ворог. Їд^ь чужих ідеологій перетворювала молоде покоління на яничарів.

Треба йти не тільки “проти”, але й “за”: За віру й моральну відпорність одиниць і за ідею спільноти.

Сама ідея мусить бути атракційна, отже, кожному сучасному близька, актуальна, а, одночасно, й непроминальна, вічна. Ідея мусить мати таку силу, щоб могли навіть після століть відродитись, хоч би й згинув її останній носій, останній жрець, апостол, пророк. Від того роду ідеї залежить майбутнє народу; може навіть і його “бути” чи “не бути”.

За моральні вартості, за непроминальну ідею, яка глибоко повинна корінитися в нашій духовості — мусить перейти в наступ українська культура. Не час нам обмежуватись до одного відтинка боротьби. Збройний чин без остаточного успіху, може перейти в боготворення боротьби для боротьби; пошана до жертви в цьому випадку може перетворитися в орієнтальний культ терпіння. А це в ніякому разі не є нашою метою! Поширення боротьби на нові ділянки вирівнює успіхами в одній царині невдачі й втрати другої. Успіхи ж скріплять завзяття і сповнять новою вірою.

“За кордонами батьківщини, на еміграції, безперечно, найважливішим відтинком боротьби буде бій за культуру. А в тім, його значення сягає далеко за межі сучасного і являється завжди почесним завданням вибраних, найбільш світлих постатей.

Культура в наступі — це культура воююча й завойовуюча: воююча за володіння над душами й завойовуюча опінію, симпатії, прихильність. Вона покорює собі своїх і чужих, полонює; вона владарна, маєстатична.

Культура в наступі — це культура, що мостить шлях до державности, що ставить дороговкази й з'єднує борців, що вибиває зброю з рук ворога і його духово послаблює, що переконує, запалює й гартує.

Культура в наступі — це передумова сповнення призначення Нації.

Культура в наступі — це шлях до благородного володіння над народами чи світом в ім'я ідеї і при допомозі ідеї.

Вона трагічна, як доба, що її породжує; вона динамічна, неспочивальна, рушійна; вона пориває за собою на прю за правду, за безсмертні ідеали.

Культура в наступі не знає кровожадної агресії й гидує пустою деклямацією про залізо, пошматовані людські трупи й гармати, хоч вона героїчна й ширить достойний культ боротьби за вічні права народу й людини. Вона далека від верескливо-варварського там-тарарам, але запалює смолоскип в приємках німих гробниць лицарів, що віддали життя своє за волю.

Культура в наступі не має нічого спільного з дешевою пропагандою; вона бореться з погонею за плиткою популярністю, з нещирою позою, з беззмисловою, блискотливою фразою, з жадобою подобатися за всяку ціну іншим, добувати легко славу, хоч вона кладе сама лаврові вінки на безсмертні чола. Культура в наступі проти брязкоту бляхи — позолотки, фальшу, а за золото, за алмаз. Рішитись на непопулярність, ризикувати своїм становищем, в ім'я оборони правди чи свого погляду, вважається великою чеснотою і найбільшою нікчемністю — є заперечувати свідомо правду, щоб подобатися іншим.

Мужній світогляд, що є основним наказом культури в наступі, імпонує кожному, хоч не кожний хоче це голосно і явно визнати. А втім, це не важно, чи він загалові до вподоби чи ні! Українська культура перейде до наступу, хоч цей наказ хвилини не має ще розуміння в усіх, ба, навіть є непопулярним. Тим більші завдання, тим ширші обрії перед нами, тим більше запалу треба викресати.

Зокрема треба докласти всіх зусиль, щоб у суспільстві довершився “коперниківський” чи “кантівський” переворот у поглядах на ролі і завдання української культури. Обманювати себе, що українська культура самочинно зродиться з моментом постанови держави — шкідливо, навіть злочинно; це обманювання себе опізнює мент відбудови державності. Культура є невід'ємною складовою частиною поняття держави. Без культури можуть створитися хіба тільки ефемерні, кон'юктурні фікції, доля яких залежна від волі тих чужих сил, що ці твори покликали до життя. Від ступеня розвитку культури залежить сила постаючої держави. Навпаки, культура може розвиватись і без державних форм.

Як самозрозуміле при тому, слід підкреслити, що культура не є “єдиним на потребу”, але одним з найважливіших чинників при будові держави. Друге підкреслення це те, що не всяка культура годиться до державного будівництва. Культура в наступі мусить базуватись на власній суверенній волі до всебічного, творчого життя. Ця творча воля стає запорукою того, що культура не стане самоціллю.

Деякі народи, як напр., поляки і чехи розвинули свою культуру саме в час своєї бездержавності. До цього творчого зусилля

примушував їх внутрішній гін, що наказував їм зрівноважити в якийсь спосіб свій бездержавний стан. Крім цього підсвідомо вони вважали, що піднесення культури на вищий ступінь наблизить день державного відродження. В бездержавному стані створили вони більші духові цінності, як, напр., південні слов'яни, що мали в той час державну самостійність. Об'єктивно можна ствердити, що витворені ними вартості мали загальносвітове значення. Ці вартості здобули собі також загальне признание.

Дивний процес можна зокрема підмітити в поляків, які стали на вершини духової творчості саме в час поневолення і не витворили рівних цінностей не тільки перед втратою своєї держави, але й по відзисканні її (тобто в Польщі років 1918 — 39). Взагалі у відродженій Польщі слідний занепад культури, що стався, без сумніву, одною з причин катастрофи 1939 р. Ні одної далекосяжної концепції, ні одного письменника, що дорівнював би великій трійці — Міцкевичеві, Словацькому та Красінському, — чи пізнішим — Висп'янському, Каспровичеві, Сенкевичові, Жеромському, Реймонтові. І так чи не в усіх царинах. Поляки захлиснулися щастям відбудованої держави, знизили своє творче зусилля і це довело їх до катастрофи.

Само ж постання польської держави характеризується дивною синтезою: на чолі її стає, як начальник держави, репрезентант збройної сили — Пілсудський, а поруч нього, як прем'єр міністрів, репрезентант культури — Падеревський. Своїм високим мистецтвом закордоном він був природним, загально визнаним амбасадором справ Польщі і вирішально сприяв корисним для батьківщини наслідкам мирових конференцій. Бо культура народу зобов'язує інших народи.

А одночасно в Чехії ставав на чолі держави відомий філософ Масарик, ймення якого за кордонами було синонімом чеських змагань. Його розголос, як ученого, здобував для цих змагань симпатії. Подібну роль відіграв на Словаччині Шефранік. Як світової слави астроном, він мав доступ до всіх паризьких салонів.

А втім, подібно було й в Україні, де головою Центральної Ради був Грушевський, а чільною постаттю, і згодом членом директорії, Винниченко. Тільки в Україні за одиницями не стояли більші гурти. Можна сперечатись, чи це бажано, щоб на чолі держави ставали діячі культури, а не фахові політики, але названі імена свідчать, як багато значить культура при відбудові держави, зокрема, як багато важить вона при визнанні нової держави існуючими потугами.

Розуміється, що культура може тільки тоді перевести бій, коли вона всеобіймальна і "велика". На велику культуру складається "велика" наука, "велика" література, "велике" мистецтво. В чому ж лежить "велич"? Залежить вона, безперечно, від величини бажань людей, що культуру зродили, і від мети, яку вони собі ставлять. Залежить, безперечно, від способу, в який вона поставлену мету здійснює, і від зродженого з бажань вогню, що запалює ближче й

дальше оточення. Але чи не в першу чергу залежна вона від величчии проголошуваних ідей, від їх вічності, від того, що нового зміла вона внести в скарбницю людського духа. Тому культура в наступі є одночасно глибоко національна й вселюдська.

Національні первні в її змісті надають їй неповторних ознак глибокої оригінальності й свіжості, вселюдські — ведуть до основ буття і тому дозволяють культурі дійти до рубежів світу. Обов'язок розв'язати проблеми основ буття каже бути культурі консервативною й одночасно поступовою. Вічність ідей саме в тому й полягає, що ними людство цікавилось тисячоліття тому й що ними цікавитись буде ще після тисячоліть. Але аргументація мусить опиратись на найновіших наслідках людських дослідів.

Вимога ж поступовості підкреслює необхідність всеобіймальності. Бо хто заперечить залежність сучасної філософії від хемії, а психології від біології? Філософія ж і психологія зумовлюють у свою чергу розвиток письменства, яке тисячними зв'язками пов'язане з мистецтвом. І як ми проти односторонності в житті і життєвій боротьбі, як домагаємось належного місця для культури в наступі, так ми теж і проти односторонності в культурі. Культура в наступі — це низка глибоких синтезів, які затирають різниці між гуманістичними й природничими науками.

Тільки рівнорядний поступ в усіх ділянках культури, тільки самостійність української думки в усіх царинах може нам запевнити успіх і перемогу, може скластись на величаву синтезу. Тільки всеобіймальні зацікавлення можуть створити той ґрунт, на якому виростають справді великі, геніальні, епохальні речі.

Біль нашої доби і туга вигнанців за втраченим раєм така велика, що вони стають запорукою того, що ми поширимо фронти, що наша культура перейде в наступ. Тоді майбутнє — перед нами!

ПЕТЛЮРА

(Фрагменти спогадів)

Я познайомився з Ним у Москві в березні 1912 р. в українському клубі "Кобзар".

Він був у товаристві нашого знаного оперового співака Ів. Адчевського, слобожанина з походження, та Ф. Є. Корша, члена Російської Академії Наук, що був великим приятелем нашого народу, пропагував нашу справу і навіть писав вірші українською мовою. Мене підвів до них Олекса Новицький, наш історик мистецтва й дослідник маярської творчості Шевченка. Корша я вже знав особисто, Адчевського теж.

Новицький сказав:

— А це наш Петлюра.

А Корш, що обожував Петлюру і вже тоді прорікав його велику історичну роль, сказав, реагуючи на слова О. Новицького:

— І який Петлюра, — золотий Петлюра!...

Зде оголений, уже мало не з тижневим заростом на лицях, мав він у зачісці проділь над рогом правої скроні, а заріст той видався мені трохи-трохи рудуватий, хоча волосся й не було ясным. Петлюра був шатеном. Мав високе чоло й тонкий продовгастий ніс. Дві довгі борозни на щоках і усміхнутість очей робили його обличчя особливо привабливим, надавали йому лагідности і якоїсь мрійної загадковости. А очі, сіроголубі, завжди усміхнені, коли він з кимсь розмовляв, світились особливим внутрішнім світлом.

На другий день я був у нього на помешканні, і він повів мене до церкви, де, нібито під час перевезення на Україну стояла труна Шевченка. Ми разом із Симоном Васильовичем були там на Шевченківській панасиді.

Петлюра працював тоді в Москві в якійсь фірмі, як бухгалтер, і був редактором місячника "Украинская Жизнь", видаваного для пропаганди серед росіян, а може ще більшою мірою — для російських громадян інших пригноблених націй та наших, але змосковщених, земляків.

Один із неофітів українства був і згаданий Ол. Новицький, згодом член нашої Академії Наук, тоді бібліотекар московського "Училища живописи, ваяння и зодчества".

Про літературні й пресові справи ми розмовляли тоді менше, ніж про загальнополітичні й наші, українські, чисто організаційні.

Петлюру цікавило життя й діяльність наших студентських громад у Петербурзі, де я жив і вчився від 1904 року. Я кінчив тоді вже другий факультет і, діставши медалью за конкурсну дисертацію, знав, що залишуся при університеті. Мій незабутній друг, історик мистецтва Кость Широцький († 1919 р.), був уже доцентом Петербурзького університету, Гриць Голоскевич (тимчасово жив тоді у Ризі) був теж професорським стипендіатом. Всеволод Ганцов мав запевнену наукову кар'єру, Олександр Кисіль працював уже над історією українського театру, Л. Чикаленко був учнем нашого антрополога Хв. Вовка, а Олександр Шульгин, ще молодий студент, починав свою наукову кар'єру, від якої його надовго відірвала політично-дипломатична діяльність.

Наша справа в Петербурзі росла (в 1915 — 16 рр., організованих і свідомих українців було в 17 петербурзьких високих школах щось бл. 1.000). Темп нашого життя, сміливість, виявлена на організаційному полі, дуже імпонувала Петлюрі, а культурництво, що його ми поєднували з національно-політичною акцією, особливо йому було до вподоби. Він цікавився кожним найдрібнішим проявом нашого життя, давав різні вказівки й поради. Намовляв до створення самостійної політичної організації — організації **молодих**, весь час повторюючи: старі зашкарубли, задубіли, — держайте ви! Зпоміж старих вирізняв двох: П. Стебницького й Ол. Лотоцького.

Ми й пішли тією дорогою, створивши в 1912 чи 1913 році молодий ТУП, ще з участю В. Коваля, що згодом став ад'юнктом-професором Київської політехніки, та молодих адвокатів В. Садовського та М. Корчинського. Ми зробили революцію в “Благодійному товаристві” видання дешевих і загальнокорисних книжок і вибрали нову управу, залишивши в ній одного Стебницького, який пішов з нами на співпрацю. Я діяльно листувався з Петлюрою і пам'ятаю один його лист: “До Павла (це я — П. З.), до Гриця (Голоскевича) й Костя (Широцького) моє дружнєє послання”...

Десь у 1916 році Петлюра приїздив у справах до Петербургу з фронту, де він працював у громадській організації і раз ночував у мене. Він передрікав революцію і радив ще більше пожвавити нашу діяльність. Ми вже мали тоді таємний український університет “Наша школа” (1915 — 1917), а молодші за нас, наскрізь просякнуті новою ідеологією після виходу у світ “Модерного москвофільства” Д. Донцова, оточували нас, своїх молодих професорів, і пошаною і специфічною атмосферою “підштовхування”, вимагаючи що далі, то енергійнішої праці... Петлюру все це тішило, а особливо те, що вже другий рік ведемо цю конспіративну роботу (300 слухачів!), а жандармерія ще й досі нас не викрила...

У 1917 році я зустрівся з ним, здається, на першому Українському Національному Конгресі, але та зустріч потонула в повені вражень. Зате добре пам'ятаю зустріч у червні 1917 року в Києві, куди я вирушав з Галичини, де був повітовим комісаром Косівщини (“гуцульським короліком”, — як говорив Лотоцький). Я провів то-

ді в Києві днів зо три, й під час перерв у працях Українського Військового З'їзду, що вибрав Петлюру Головою Генерального Військового Комітету (я бував на всіх засіданнях З'їзду), а також увечорі, після закінчення нарад, проводив час у товаристві Симона Васильовича. Від справ військових він у розмовах переходив на справи культурного будівництва і я не міг з дива вийти, як багато блискучих концепцій мав він тоді, охоплюючи все зором правдивого державного мужа.

Симон Петлюра, портрет Ів. Денисенка

В серпні я переїхав до Києва і знову зустрівся з Петлюрою. Він гаряче намовляв мене взяти посаду начальника канцелярії в Генеральному Секретаріаті Освіти, яким керував І. М. Стешенко. —

“Петербуржці, беріть справу у свої руки!” — хвилюючись, говорив він. “Стешенко — добряга, але який же він організатор!” Він радив і Стешенкові мене взяти, і так і сталося. Гриць Голоскевич був душею Т-ва Шкільної Освіти, що видавало підручники, організовувало курси українознавства для вчителів і т. п. Вириваючись із Києва, я носився автом по Україні, читаючи короткі курси української літератури, при чому завжди кінчав цитатою з неопублікованих тоді ще “Книг Биття Українського Народу”.

...“І встане Україна з своєї могили... і буде неподлеглою Річчю Посполитою... Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місце, де на карті буде намальована Україна: “От камінь, его же не берегоша зиждущі, той бисть во главу угла...”

Я оповідав Петлюрі про ці подорожі, про патріотичний настрій наших слухачів-учителів, про те як росте народна свідомість. Описував йому зворушливі сцени, коли на українство наворачалися старі, а він повторяв Шевченкове:

“Я на сторожі коло них поставлю Слово” ...

Січень 1918 року. Нікому боронити Києва. Петлюра зі своїм Слобідським Кошем спішить із Полтавщини до Києва, на який сунуть орди Муравйова, щоб спочатку вибити ворога з самого серця столиці. Київські большевики зайняли Арсенал, зброї й набоїв мають безліч. Кілька днів триває страшна боротьба. Петлюра зі своїми чорними й червоними гайдамаками кидається в лобову атаку. Арсенал узято.

Сіруватий, але не дуже похмурий січневий ранок (дати не пам’ятаю). Відлига. Я виходжу з аптеки Л. Л. Слівінського на розі Фундуклеївської і Володимирської вулиць. Від Хрещатика видно якийсь похід. Він наближається. Кілька панцерників, гармати на них якось дивно гойдаються, як слонові хоботи. За кожним з них по великій купці хлопців у шапках з довжезними червоними і чорними шликами. Перед першим панцерником — Петлюра! На ньому сіра бекеша і сіра смушева шапка. Жовтий, змучений, очі запали. Я кидаюся йому на шию. На вулиці тепер перехожих нема нікого. Ніхто не вітає, ніхто не кричить:

— Слава! ...

Аптекарь кричить з ганку:

— Прошу сюди, ви змучені, пане Отамане! ...

Петлюра випиває чарку спирту, лише трохи розведеного водою і закрапленого якимсь екстрактом. Я бачу, що його трясє. Не спав кілька ночей. Він каже: “Як же добре гріє!” і вискакує, щоб стати на чолі колони. Люди вже збіглися і ще збігаються. Дедалі дужчають крики: — “Слава!” — Тут же центр українського Києва — клуби, видавництва, Центральна Рада ... Ніхто не чекав!

Петлюру вже несуть на руках. Жерла гармат, віддаляючись, кидають на прощання. Старий Слівінський каже:

— Бог його нам послав!...

Поворот війська з Житомира в лютому. Гудуть дзвони Софії. Молебень. І він у сірій бекеші коло Грушевського під Богдановим пам'ятником. Посміхається... Військо в нього задивлене.

Літо 1918 року. Він уже не отаман.

Український клуб на Пушкінській. У залі, де нема буфету, сидить він завжди в вечірні години, і так мило з ним погугорити. Але от його арештують. Клопочемося, ходимо до Гетьмана. Каже, що це зробили німці. Ідемо до німців, — кажуть, що Гетьман. Розбери! Акція Національного Союзу примушує реорганізувати кабінет. До кабінету входять П. Стебницький, М. Славинський, Ол. Лотоцький, В. Леонтович. Петлюра вже на волі.

Він часто буває предметом овацій. Не раз доводилося мені чути, як він промовляв з вікна великого будинку Земства на Володимирській як Голова Союзу Земств. Боюся сказати точно (не маю під рукою даних), коли це саме бувало, коли він узяв на себе цей пост: чи перед арештом, чи після того.

Промовцем він був добрим, говорив з темпераментом і дотепно. Зброєю його в полеміці з противником була іронія, а іноді й гострий сарказм. Чужу нелогічну думку він доводив до абсурду, а тон глибокої іронії, приправленої усмішкою, виводив противників з рівноваги. Малі люди найбільше бояться, коли їх осмішують. А противниками його звичайно були малі люди з великими амбіціями (у нас їх, на жаль, донині аж надто багато!).

Маса його обожує. Його люблять і голосно всюди вітають прості люди. Не розполітизовані, не засліплені ніякими упередженнями, вони згадують Арсенал і ту трагічну боротьбу, яку він вів, поки не був змушений покинути Київ і вирушити житомирським шляхом з нашого — “не свого” Києва. Йшов тоді пішки на чолі своїх зав'язців. А тисячі спантелених і змосковщених старшин російської армії, що не підтримали його зусиль, у той час падали на вулицях Києва під пострілами муравйовських каторжників, а між хідниками й брукном вулиць стікала кров блудних синів України... Коли б вони стали тоді до боротьби, Муравйов напевне не взяв би Києва. 3.000 їх знищив червоний молох. А Петлюра йшов у темну ніч, щоб знову вернутися.

Листопад 1918 року. В Німеччині революція. Гетьман об'єднується з Денікіним і проголошує федерацію з Москвою. Національний Союз вибирає Директорію і оголошує повстання. Петлюра у січовиків у Білій Церкві. Наказ Коновальцеві — короткий і ясний. Січові Стрільці вирушають на Київ. У Києві лютує ген. Келлер, полк. Кіріпчов та інші посіпаки зі “столичним отаманом” паном Аккерманом, колишнім директором департаменту поліції в Петербурзі. Старий вовк, — він знає нас усіх (адже ж це спеціаліст від “мазепинської” справи!) і пакує до в'язниці. Сиджу і я, директор департаменту в Міністерстві Освіти, в повній блошиці буцегарні По-

дільського “участка”, де сиділи й убивці й одеські майстри розбивати каси. Тюрми вже всі були “начинені” українцями. Думаю про Петлюру...

І ось вітряний грудневий день. Падає густий сніг. Стоїмо шпалерами вздовж Володимирської вулиці аж до Св. Софії. Ідуть. Тупіт тисяч тяжких селянських чобіт — всі в однакових коротких кожухах, свіжі, бадьорі, добре озброєні. На чолі репрезентативний відділ січовиків — ці в плащах, у мазепинках. На чолі Євген Коновалець. Пізнаємо командирів: он от. Тимченко, он от. Болбочан, он от. Осецький... Ті, хто їх знають, називають їхні імена, показують. На чолі всього походу Петлюра. Після молебня — парада й дефіляда. Люди так загатили Софійську площу, що яблуку впасти ніде. Віватують: “Слава!”, “Хай живе Петлюра!”... Москви нема. Знову Україна! Знову історична правда! Сьогодні її торжество зв'язане з ім'ям Петлюри.

В Українському клубі бенкет. На честь Петлюри і його співбійців — співробітників. Усі організації, видатні діячі, представники всіх національних установ. Одного по одному представляє зібраним Петлюра своїх помічників, пікреслює їхні заслуги. Протягом одного місяця військо, що його становили самі січовики, доросло більше як до 100 тисяч. Добровільно, без примусу. Пішли “до Петлюри”. Головний Отаман оповідає про те, що міг би взяти Київ уже давно, але волів добре його взяти.

Багато споминів залишилося у мене від того бенкету. **Промова Коновальця.** Він остерігав, остерігав тих, хто думають наздогнати большевиків революційними гаслами, він остерігав перед партійною гризнею й тактикою нарад і конгресів. Не взагалі, а тепер. Підкреслював нестійкість становища, нестійкість сили імпровізованої армії. Говорив гостро, іноді навіть майже брутально. Петлюра все потакував йому, киваючи головою. Як один з розпорядників того вечора, я хвилини з десять розмовляв потім із Петлюрою. Він казав: “Вони думають, що ми вже перемогли, а це ж тільки початок!”

Так, то був тільки початок!

В лютому 1919 року Директорія виїхала з Києва. Потім вихід Винниченка з її складу, потім виїзд інших членів за кордон, потім Чорний Острів і “трикутник смерті”. Варшавська угода і Зимовий похід.

Травень 1920 року. Київ зайнятий 6 стрілецькою дивізією і польськими військами.

21 травня приїхав Петлюра. Поїзд підійшов під грім оркестри. Зустрічали представники всіх установ на чолі з губерніяльним комісарем Перетрухином. Отаман прийняв рапорти двох почесних варт — нашої і польської. За польську рапортував Отаманові генерал Ридз-Смігли, майбутній безшасний маршал Польщі і головнокомандувач.

Увечері в день прибуття Петлюри був бенкет в українському клубі. Проти Петлюри сиділи академіки А. Кримський і Ор. Ле-

вицький. Старий історик із зворушення поплакував і, витираючи радісні сльози, посміхаючись, говорив Отаманові: “Нині одпущаєши!”...

Зранку, відразу по приїзді Отамана, відбувся урочистий молебень у Св. Софії. Співав — чудово — хор під орудою Папа-Афанасуло. Співали всі оперові співаки. “Тебе Бога хвалим” гриміло, як фанфари. А коли Отаман поцілував хрест, хор почав співати: “Ой зійшла зоря вечірова”... При словах, як Мати Божа “кулі вертала, турків вбивала, монастир рятувала” — всі стали навколішки перед нашою Нерушимою Стіною. І співали кінець так: “Матері Божій, Стіні Нерушимій, поклін всі віддаймо!” Кілька хвилин проминуло вже по співі, коли почали вставати... Кілька хвилин панувала абсолютна тиша... Пам’ятаю, це був день смерти Нарбута, нашого найбільшого мистця-графіка...

На Петлюрі тоді був гарно пошитий синій френч і сині рейтузи. На лівому рукаві — великий золотий тризуб, на обох кінцях виложеного коміра теж золоті тризуби, а під кожним дві золоті галузочки. Це вбрання було йому дуже до лиця. Я влаштував йому кілька притульних кімнат в дуже пограбованому червоними царському палаці. Годинами розмовляв з ним у палацовому парку.

Тоді він говорив лише про наші культурні пляни, про Академію Наук, яку він відвідав, про її працю. Він не мав часу про все докладно довідатися від керівників усяких інституцій. Цікавився театром. Я, як київський губерніяльний комісар мистецтва і національної культури, мусів опікуватися культурними установами Києва, Оповідав Отаманові про нашу працю під большевиками, про Академію Мистецтв, про нові скарби наших музеїв, про самовіддану працю наших ентузіастів-науковців. Отаман сказав одного разу:

— Ваш героїзм вартий фронтового!

Він не передбачав тоді, що невдовзі в Києві знову будуть моєскалі. Пляни його на майбутнє були широкі. По вечорах і по ночах він багато працював, а потім, — сам казав, — багато читав. Пригадую, читав і подаровані йому мною 4 книжки “Нашого Минувлого”. А на другий день вів розмови про прочитане. Працьовитість його була просто несаможиттєва. Він не визнавав відпочинку...

Я не прощався тоді з ним, бо невдовзі виїхав сам до Вінниці, де була й головна квартира Отамана.

Потім від літа 1920 року до кінця 1923 — протягом трьох з половиною років — я зустрічався з ним мало не щодня з різними місячними, двомісячними перервами. Був разом із ним на фронті кілька місяців, а в Варшаві, як писав Микола Любченко в большевицьких харківських “Вістях”, “став правою рукою Петлюри і паном життя і смерті нещасних емігрантів, висилаючи їх до пісків Сагари, на заводи Франції, в ліси Біловізької Пуші”.

Я був тоді членом-секретарем Українського Центрального Еміграційного Комітету в Польщі, працював багато і безінтересовно (іноді й голодувати доводилося) в обороні прав наших емігрантів і в справах організації їхнього життя, і на мені значною мірою

скупчувалася тоді ненависть большевиків. Таких “правих рук” було в Петлюри кілька, але що моя була теж твердою і перешкоджала їм розбивати еміграцію, то я й дочекався такого почесного епітету.

Зрештою, вони робили все, щоб диявольськими методами зірвати нашу справу, але це їй тільки допомогло (про це докладніше оповім колись на іншому місці). Добре там було емігрантам, куди вони їхали самі і куди їх ми не висилали, але допомагали виїхати. Краще, ніж у червоному пеклі авторові тих рядків, що опинився... на Соловках. Але про мої дальші зустрічі і вже тіні відносини з Отаманом треба було б оповідати довго.

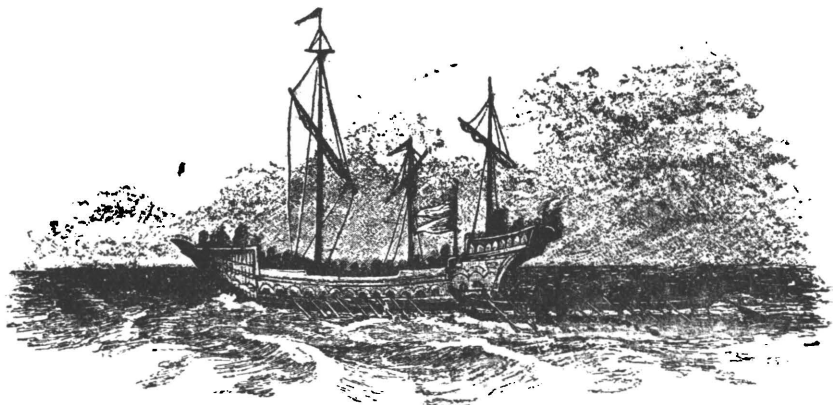
Я даю фрагмент, обмежившись Києвом. І тут хочу змалювати вам ще одну картину, якої сам не бачив, але про яку мені оповідало кілька свідків.

Серпень 1919 року. Здається, 30 серпня. Галицькі частини Української Армії, що йде на Київ, закурені, змучені, поволі посуваються вперед. Піхота. І десь з якогось пригорбка відкривається панорама Золотоверхого Києва. Вечір. Заходить сонце. Проміння його освітлює бані вже близьких церков, що виступають з моря київських садів. В опалевій вечірній імді перед очима бійців розстеляється ця чудова, а для нас — найчудовіша панорама. І от “мужва” “паде на коліна”... Без команди. Сама. З власної волі, не вмовляючись. І молиться. І раптом боком широкої дороги, тихо шелестячи гумами коліс по зернистому піску, посувається велика лімузина з трьома жовтоблакитними прапорцями. Стає. Отаман без шапки виходить з авта, входить у ряди запорошених жовнірів, стає навколішки. Молиться. Триває це довго, довго... Сонце заходить.

Отаман встає, отрясє куряву з колін і хреститься на Золотоверхий, а в його сіроголубих очах і сльози й усмішка.

Він сам оповідає мені про це.

— Я плакав тоді так солодко і, либонь, уперше!

Запорозькі галери і чайки за Бопланом

ПАРТИЗАН

ІСТОРІЯ ПІДСОВІТСЬКОЇ ЛЮДИНИ.

Минає час, проходять роки, події відходять в забуття, стираються з пам'яті імена людей, що діяли ще в недавні часи, але пам'ять про сильних духом народ передає з уст в уста, їх він не забуває. Тому нас зовсім не здивувало, коли ми з уст старшини одного з відділів УПА почули оповідання про життя одноокого отамана, який певно й тепер орудує десь на терені України. Серед стрільців УПА одноокий отаман був відомий під назвою Партизана, німці його величали Одноокиим Отаманом, а червоні звали його Бензоокиим Чортом. Увесь довгий зимовий вечір Упівський старшина розповідав нам про життя цього Отамана, і тут ми хочемо це оповідання переказати.

Одного весняного дня у селі Терезані на Переяславщині люди йшли до волості на збори. Ще звечора куткові загадували людям прийти на збори, бо приїхав з повіту військовий комісар, який буде вмовляти до людей.

Ось вже минає четвертий місяць, як прийшли більшовики по раз другий, але оце ще вперше приїздить до села представник нової влади.

Звичайно зміна влади на житті села не відбивалась, воно жило, як і перед тим, своїм життям. Ще в перші дні свободи сільський сход обрав на голову сільської громади діда Дениса, і ось вже незабаром мине третій рік, як він головує і не дозволяє ніякому військові, що проходило селом, порушувати заведений самими селянами лад. Приходили на село свої гайдамаки, були більшовики Муравйова, потім прийшли німці, потім знову прийшли свої — стародубці, які відступали під тиском більшовиків, а останніми пройшли богунці, теж свої, але побольшевичені, козаки. І жодне військо без діда Дениса нічого в селі не робило, бо всі знали, що в селі Семенівці за три кілометри від Терезані знаходиться штаб отамана Лашуна, і за всяку кривду чи бешкет, зроблений в селі платити доведеться своїми головами, — з Лашуном розмови були короткі.

Тепер минуло вже три місяці, як пішли з села богунці, і, хоть в селі утворивсь комуністичний осередок на чолі з робітником Петроградського заводу "Северная верфь" Волошином, але комуністи сиділи тихо, і дід Денис і далі хазяйнував, виконуючи всі вимо-

ги нової влади так, щоб і влада була задовольнена, і щоб селянам не було великої шкоди.

Коли народу коло зборні зійшлося більше тисячі, на ганок виїшов дід Денис із молодим хлопцем так років 22, вдягненим у військову шинелю, — мав він на голові сиву шапку з червоною зіркою і при боці пістоль.

Дід підняв руку і, коли настала тиша, промовив:

— Шановна громадо! Приїхав до нас військовий комісар з повіту, представник нової влади й хоче до вас держати слово. Чи дозволите йому промовляти?

Дід спинивсь, а селяни щось невиразно загули. Тоді дід повернувся до хлопця:

— Значить, товаришу комісаре, можеш говорити!

А сам відійшовши на бік, сів на лаву, що стояла на ганку.

Тоді виступив наперед комісар і звернувся до селян з такою промовою:

— Товариші селяне! Волею пролетаріату на всій Україні швидко запанує наша, більшовицька влада. Недобитки українських націоналістів тікають під грізними ударами нашого пролетарського війська, а червоне козацтво звільняє від націоналістів місто за містом, село за селом, що нацьковували наш нарід на свого брата — росіянина. Ми плече в плече бились з росіянами на фронтах світової війни, ми разом із ними скинули царя, ми вигнали з України німців, а тепер гонимо звідціль націоналістів. За що ж ми боремось, чого хочемо нашому народові? Ми боремось за добробут населення нашої країни, ми боремось за те, щоб кожен почував себе господарем своєї землі і, як добрий господар, дбав про всебічний розквіт життя. Ми хочемо, щоб у майбутньому всі без винятку люди були поділені за віковими категоріями. До певних років всі вчитимуться, потім їм надаватимуть фізичну працю, яка чергуватиметься, щоб не набридла одноманітність і тим не відбивала охоти до праці. Сьогодні, скажемо, людина працює на городі, наступного тижня у садку чи лісі, ще через тиждень його пішлють рибалити, а далі на степ, на пасіку, на луг. Тоді кожен з охотою буде працювати, аж поки не переступить середній вік. Тоді людина вже матиме досвід у роботі і зможе сама вчити молодих робітників, може ними керувати. А стукне шістьдесят років, значить, ти вже відпрацював своє, тепер працюватимуть молодші, а ти відпочивай та давай пораду людям, як у згоді жити. Працюватимуть усі лише три дні на тиждень і то не більш, як по шість годин, бо рук у нас хватає, і буде всім нам що їсти, буде у що вдягнутись і озутись, ще й сусідам продаватимемо. Добробут наш ростиме, хоть кожний матиме вільних чотири дні на тиждень, коли він буде займатись своєю улюбленою працею, бо така праця — це найкращий відпочинок. І буде все населення нашої держави жити вільним, щасливим життям, буде дихати на повні груди і благословитиме той день, коли прийшла до них більшовицька влада. Я вам не чужий. Я син такого ж, як і ви, селянина, і тепер я військовий комісар і

Непогора. Скульпт. П. Капшученка

член Української Комуністичної Партії. Я можу запевнити вас, що буде все так, як я сказав!

— А коли так не буде? — почулось з-заду людського натовпу.

— Коли так не буде, то я сам поведу усіх своїх стрільців, щоб знищити тих, хто перешкоджатиме нам, і всіх їх виженемо геть, а самі зробимо так, як я сказав. Але те все, про що я казав, само з неба не впаде, його треба нам самим будувати. Тому кожен із вас мусить нам допомогти, а ради майбутнього щасливого життя можна тепер трохи й потерпіти. Тож першим для вас іспитом буде таке: час для нас тепер скрутний, ми боремось із ворогами, тому просимо вашої допомоги. Приїхав я сюди, щоб зібрати тут триста пудів зерна, змолоти його і післати на три боки: п'ятдесят пудів пошлемо на фронт, нашим бійцям, п'ятдесят пудів робітникам нашої столиці у Київ, а двісті пудів пошлемо пролетаріятові Москви.

Але тут з натовпу почулись вигуки:

— Знову давай хліб Москві!

— Двісті пудів Києву, Москві хватить п'ятидесяти. Хай кацап самі на себе роблять, як робимо ми!

Військовий комісар замовк, а наперед вийшов дід Денис і підняв знову руку догори. Коли настала тиша, дід промовив:

— Чого зчинили галас? Хлопець каже в діло: нічого з неба само не падає, треба самим усього добиватись. Село наше велике, а триста пудів то не три тисячі — якось зберемось і дамо ті триста пудів, а там будемо бачити куди воно завертатиме: коли в діло, як ото хлопець каже, — дамо й три тисячі; коли ж піде на казна-що — зернини більш вони не побачуть. А як поділити й куди післати, то ми з хлопцем домовимось, кривди не допустимо. Тож хай кожен із вас іде зараз додому, виготовить все, що хоче здати, та й чекає, поки хтось прийде з Сільради, щоб забрати зерно. Від трьохсот пудів не зубожіємо! Чи так я кажу, чесна громадо?

Селяни гули, але заперечень не було чути, і дід, взявши комісара під руку, пішов у збирню, а селяне почали розходитись додому. Другого дня ранком все зерно було зібрано і навантажено в вагони: сто пудів пішло на Київ, сто на фронт і сто до Москви.

— — — — —
Пройшло два роки. Село пережило денікінщину, пережило поляків і знову прийшла більшовицька влада. Тепер до села часто заїздили відділи Чрезвичайної Комісії (Чека), і в кожне з таких відвідувань хтось із селян був заарештований і пропадав без вісти. Дід Денис зійшов у могилу, сільрада перетворилась у Районний Виконавчий Комітет, якого головою був Волошин. Він ніколи не скликав жодних зборів, а виконував слухняно те, що наказували з повіту. В селі тепер був Районний Комітет комуністичної партії більшовиків України — РККП(б)У, а Українська Комуністична Партія (УКП) була зліквідована, як партія, що “не ізжіла націоналістического духа” і тим загрожувала українському пролетаріятові.

Тепер була диктатура пролетаріату, і селянин зробивсь лише поставщиком усякого добра “пролетаріятові”, а сам нічого нівід-

кіля не одержував. Тому селяни берегли своє добро, і, щоб щось узяти в них, треба було застосовувати силу.

Часто на села приїздили “продовольственне” чи “карательне” отряди, а коли й це не помагало, приїздила Чека, брала заложників і наказувала знести визначену кількість збіжжя. Якщо у визначений термін збіжжя не було, заложників розстрілювали і брали інших. Так робилось, аж поки селяни або виконували завдання або ж винищували самих агентів Чека.

Військовим комісаром у повіті був той хлопець. Правда він після ліквідації УКП до лав КП(б)У не вступив, а тому всі партійці та чекісти на нього косились, але й з роботи не знімали. Навпаки, тепер йому частіш і частіш доручували “відповідальні” операції, посилаючи на села з “продовольственными” отрядами на “викачку” хліба у селян, правильно розрахувавши, що десь його селяни таки знищать.

То ж і тепер їхав він у село Вороньків, що лежало серед пісків на березі старого річища в 4 — 5 кілометрах від Дніпра. Село було заселене козаками, і ніхто не міг примусити їх виконати “розв'орстку” — дати два ешелони збіжжя на станцію Бориспіль, відкіля його вислали б на Москву.

Заїхавши до села з своїми десятима вершниками, комісар скликав всіх селян до Сільвиконкому.

Село велике, і тому на збори приходить більше трьох тисяч селян, а навколо цього великого людського зборища стало десять вершників “продовольственного” отряду. Комісар вийшов на ганок, розгорнув листок і почав його читати селянам. В папері перелічувались заслуги червоної гвардії, відмічались досягнення пролетаріату, зазначалось, що період військового комунізму закінчується і переможний пролетаріат розвертає період мирного будівництва. Тому пролетаріат вимагає від селян інтенсивної допомоги, щоб можна було вести успішно побудову соціалізму в одній країні. Для цього кожен двір мусить дати: 15 пудів жита, 10 пудів пшениці, по пуду сала, по півпуда масла, 3 пуди яєць, м'яса, полотна, вовни і всього іншого. Все негайно навантажити на підводи і везти на залізницю для революційного пролетаріату Москви та Ленінграда.

— Хай живе світова революція! Хай живе червона гвардія, гордість мирового пролетаріату! Хай живе побудова соціалізму в одній країні! Хай живе комуністична партія, авангард пролетаріату!

Комісар склав папір, засунув у бічну кишеню і пішов з ганку. Народ вислухав, порадився і почав розходитись, щоб виконати прочитане розпорядження. Раптом на ганок знову виходить комісар і гучно кричить до людей:

— Ей, — ви, сукини сини! Ідете виконувати наказ? Скільки вас тут? Більше трьох тисяч! А нас? Десятеро! Чого ж ви дивитесь нам у зуби і покірно хочете й далі шию гнути? Ось я вас, чортових гнид, зараз провчу! Ей, хлопці! Бий це стерво нагаями, може, хоч тоді нагадаємо цьому бидлу, хто вони!

І вершники почали періщити натовп нагаями, а комісар стояв на ганкові і, голосно сміючись, підбадьорював своїх хлоп'ят. Тут сталося диво: натовп почав сам реготати і підбадьорював вершників, щоб вони старанніш працювали нагаями, "щоб розум із ніг виходив у голову!"

Ранком другого дня комісар із своїми десятима вершниками виїхав у напрямку Переяслава, а у Воронькові була проголошена "незалежна республіка", яка проіснувала ще цілих три роки.

Але комісар із своїми вершниками до Переяслава не доїхав — дорогою цей "продовольственный" отряд зник. А в лісі, коло села Хоцьок, з'явився великий партизанський загон, що нищив всі "продовольственные", "карательные" і особливо чекістські загони. З того часу між Чека і отаманом загону, що скрізь був відомий під кличкою Партизан, розпочинається запекла боротьба. Ім'я Партизана стає страхіттям для всіх тих відділів, а за Партизаном підносять голови і місцеві отамани. Це змушує всемогутню комуністичну партію та її "каральний меч" Чека на цілий рік відмовитись навіть від наміру, щось узяти у селян Переяславщини.

Весною 1923 року до села Березані в'їздить "карательний" отряд на чолі з латишом Тухесом та жидом Антошенком. Партійні тоді на Україні часто змінювали свої прізвища, тому жид Френкель мав прізвище Антошенко, і комуністи Рибак, Бондар, Лимар і Якименко теж були жиди. Але й тут було досягнення: всі оті Лимарі, Якименки, Бондарі та Рибакі чудово володіли українською мовою.

А от Постишови, Хрущови, Попови та інші московські "губернатори" з своїми вірними слугами латишами Тухесами, Петерсами, Лациусами цього не уміли і тому ніяк не могли сховати шила у мішці: воно завжди вилазило на світ із московською міткою.

Майже одночасно, з другого боку Березані в'їздить у село на коні Партизан. Побачивши, що необачно попав у пастку і вже зникнути не зможе, Партизан залишає свого коня і зброю в стайні тутешньої школи, заходить до знайомого вчителя, який жив через річку на другому боці села і, залишивши у нього свої папери, їде еам просто до слідчих Чека.

Зайшовши до Тухеса, він заявив, що визнав всі свої помилки і хоче, щоб "революційний пролетаріят" дав йому можливість на ділі довести свою вірність справі пролетаріату. Далі він просив віддати його до суду, який би згідно "революційної совісті і пролетарської свідомості" виніс би йому вирок, якому він з охотою коритиметься, який би він не був.

Тухес ніяк не сподівався такої удачі і тому, коли Партизан попросив дозволу піти й забрати свої папери, які він мусить передати "пролетарському" судові у своє виправдання, Тухес лише запитав, де живе учитель, і дозволив йому це зробити.

Тухес бачив перед собою "роскаяного бандита" і тому був певний, що він вже цілком у його руках. Він ще й боявся популярності Партизана і хотів, щоб Партизан сам добровільно поїхав з

ним до Переяслава і сів в один із підвалів Мазепинського монастиря, що його більшовики обернули на тюрму, а там вже Чека дасть собі з ним раду і тихенько "спише в расхód".

Тухес хотів все зробити без зайвого галасу. Забравши всі свої папери в учителя, Партизан пішов на болото, що було на кінці городу, і зник у очереті. Через годину до вчителя прийшло троє чекістів і запитали, чи приходив до нього Партизан. Учитель ствердив, що Партизан дійсно заходив, забрав папери і знову пішов до слідчих Чека. Тоді чекісти, розташувались у кімнаті і, просидівши аж до години ночі, пішли, наказавши учителеві негайно їх повідомити, якщо Партизан зайде знову. Учитель провів їх за ворота, повернувся до дверей свого будинку, гучно відчинив і зачинив двері, але сам до будинку не зайшов, а тихенько вернувся до воріт і там стояв більш години, прислухаючись, що творилось на вулиці. Нарешті він вийшов з двору і лише за півгодини повернувся назад вже разом із одним із своїх учнів. Залишивши хлопця коло воріт, учитель підійшов до болота, і раптом серед ночі голосно прокричав сич. Через хвилину почувсь тріск очерету, і з болота вийшов Партизан. Разом із учителем він сів на призьбі коло хати, а коли почало благословлятися на світ Божий, підійшли до воріт і післали учня наперед. Коли учень пройшов кроків із двіста, з двору вийшов учитель, а вже за учителем, на віддалі теж двохсот кроків, ішов Партизан. Так вони пройшли мости через річку і берегом вийшли до школи. Там Партизан вивів свого коня, забрав зброю, кріпко потиснув руки своїм друзям, скочив у сідло і погладив коня по шиї. Кінь, тихо ступаючи, вийшов на дорогу, що йшла берегом річки, і лише тоді перейшов у біг. За хвилину Партизан разом із конем зник у сутінках світанку. А пізніше стало відомо, що на тому коні з Березані Партизан попав аж до Черновиць, де й жив до 1925 року. Певно, він міг би жити там і далі, але туга за батьківщиною погнала його назад у рідний край, і вже весною того ж року він влаштовується на станції Кременчук працювати на залізниці. Та долею судилось так, щоб саме тут його зустрів чекіст Антощенко і видав його до рук Чека.

Весною 1925 року в Полтаві відбулося засідання спеціальної трійки, і Партизана засуджують на 10 років примусової праці в таборах Туркестану. Вирок був суворий, бо не був час, коли Совети удавали з себе ліберальних, щоб заманити назад більше емігрантів. Вони часто випускали прямо на волю тих, що вертались з-за кордону, і лише пізніше, через два-три роки ці поворотці тихенько зникали вночі без сліду.

- Основною виною Партизана, як зазначала постанова спеціальної трійки, була втеча його за кордон. В постанові ні слова не було згадано про його минулу діяльність на Переяславщині.

В кінці червня Партизана посадили до ешалону і, по маршруту Харків — Тамбов — Пенза — Саратов — Уральськ — Актюбінськ — Казалінськ — Туркестан направили до Ташкенту. В дорозі він захворів на висипний тиф і вже в Пензі був непритомним.

Так проїхав він Саратов і Уральськ і, лише дякуючи турботам інших в'язнів, він ще жив. В Актюбінську начальник ешалона одержав наказ залишити всіх хворих у Казалінському. Але там лікарня була забита хворими з попередніх ешалонів і тому жодного хворого не прийняла. Тоді начальник ешалона обійшов усі вагони і наказав скинути померлих до трупарні, а разом з ними й тих хворих, що були непритомними:

— Добрих робітників, — заявив начальник, — з них уже не буде, а в трупарні вони швидше дійдуть і не будуть мучитись.

Так Партизан із двома іншими хворими, що теж лежали без пам'яті, були залишені в трупарні двірця. Вночі до них зайшов сторож, щоб пошукати в кишенях померлих, чи нема там чого доброго. І саме в цей час Партизан приходить до свідомості і, коли сторож почав обшукувати його кишені, він сказав йому:

— Добрий чоловіче! Коли щось знайдеш у моїх кишенях, то забери його собі, але дай мені напиться води, бо я ще живий!

Сторожеві це, мабуть, було звичайним явищем, бо він відтягнув Партизана на бік, глянув на його міцну будову і сказав:

— Ти ще, може, й вичухаєшся, будеш жити, а ті двоє, що ~~не~~ живими попали сюди, вже задубіли. Чекай трохи, зараз принесу тобі води.

Сторож вийшов, а Партизан захотів був стати на ноги, але ледви звівся на коліна та, опершись руками об долівку, так і задубів, аж поки до трупарні не повернувся сторож з водою.

Напоївши Партизана, сторож допоміг йому встати, вивів із трупарні, посадив на тачку і повіз по-над залізницею до своєї сторожки. За яку годину сторож спинився, і, поклавши одну Партизанову руку собі на плече, повів його до свого сараю. Тут він скинув з Партизана всю одягу і, прославши на сіні простирadlo, поклав на нього Партизана, укутав простирadlo, а сам пішов геть. Через кілька хвилин він знову повернувся з ночвами та відром води і почав вимивати Партизана. Тим часом до сараю зайшла стара жінка і принесла чистий одяг та їжу. Сторож узяв рушника і втер ним насухо Партизана, поміг йому одягти чисту білизну, посадив знову на постіль, а сторожева мати нагодувала його і знову уклала на сіні, тепло закутавши.

Походивши коло нього з два тижні, мати сторожа таки поставила Партизана на ноги.

Коли почала надходити зима, Партизан побачив, що лишатись у сторожа йому не можна: сім'я була велика, а заробіток малий, тож прохарчувати ще й його зимою сторож не зможе. Тому він вирішив зголоситись до Ташкентського відділу Чека. Сторож цьому не заперечував, а навіть допоміг йому улаштуватись на потяг, що йшов на Ташкент.

Але в Ташкенті начальник Чека відмовивсь його прийняти, бо за списками Партизан вважався померлим. Разом з тим він не наважився залишити його на волі, тому прийняв Партизана до в'язниці умовно, до одержання відповідного розпорядження з Москви. Певно і в Москві добровільне з'явлення Партизана до в'язни-

ці зробило вражіння, бо йому дозволено бути в Ташкенті, як вільному поселенцеві, і начальник Ч. К. призначив його сторожем на тюремний баштан.

Пропрацювавши на баштані два роки, Партизан попадає під амністію з приводу 10-ліття існування Радянської влади, і строк його кари був скорочений до п'яти років.

В літі 28 року він захворів на малярію і осліп на ліве око. Але Бог створив його з міцної української кістки, хворобу він переніс, а 1930 року строк його ув'язнення закінчився. Начальник Таш-

Україна в боротьбі. Скульпт. П. Капшученка

кентського ГПУ, як тепер вже називалась Ч. К., запитує Москву, що далі робити з вільним поселенцем, і одержує наказа направити його до Москви.

Того ж таки року на початку серпня Партизан прибуває до Москви і там йому пропонують стати співробітником ГПУ. Партизан на цю пропозицію погоджується, але з умовою направити його

го вчитись до Київського Хеміко-Технологічного Інституту. Так Партизан вступив до вищої школи в рахунок місць, забронірованих для Г. П. У.

В інституті всі студенти швидко довідались, що Партизан — сексот, і тому всі тримались осторонь від нього, а понурий його вигляд та сліпе око ще більш відсахували студентів, і з першого ж року навчання він зробився замкнутою, самотньою людиною.

В кінці першого семестра Київський відділ ГПУ викликав до себе Партизана, і начальник почав обвинувачувати його в пасивності:

— Ти поглянь! Кліш написав двадцять доносів, Жаба десять, Гнида шість, а ти ні одного. Куди ж це годиться?

— Самі в цьому винні! Послали мене на броню ГПУ, от зараз всі й узнали, що я сексот, — от і жахаються, от і говорять в моїй присутності лише про погоду. Думаю, що тепер з мене користи для вас не буде, але коли дасте мені закінчити інститут, може я й буду вам корисний.

Начальник подививсь на його вигляд, подививсь на його одно око, безнадійно махнув рукою і промовив:

— Опудало ти, а не сексот! Ну, кончай інститут, а там відно будет!

З того часу Партизана аж п'ять років ніхто не кликав до ГПУ.

Партизан учився на стипендію ГПУ, тому був цілком забезпечений матеріально і, коли в 1933 році бував навколо голод, він його не відчував.

Якось ранком, у лютому місяці, він ішов до Інституту і побачив, що спереду його йде якась студентка і якось чудно коливається на боки. Вийшовши у парк, студентка повернула в бічну алею і сіла на лавочку, вкриту снігом. Партизан звернув у ту ж алею і, проходячи коло студентки, побачив, що вона сидить, мов одубіла, а по худому обличчю невпинно текли сльози.

— Ти чого це розрюмсалась? — спитав Партизан, спиняючись коло неї.

— Їсти хочу, третій день вже нічого не їм! — сумно, мов про себе, промовила дівчина.

Партизан вийняв з свого портфелю пакунок із їжею, вийняв талони на обід до студентської їдальні на цілий місяць, які він лише вчора одержав, порився в кишені, вийняв звіттія два папірці по червінцю кожний і, вклавши їх в талони, промовив:

— Тут тобі покищо хватить, а там якось ще роздобудемо!

Поклавши все це на коліна дівчині, не оглядаючись, пішов він до інституту.

Через тиждень, йдучи з інституту тією ж алеєю, він знову побачив ту ж дівчину, яка видно, його чекала на лавочці. Але не встиг він ще й підійти до неї, як дівчина раптом підвелась і заступила йому дорогу.

— Ти сексот? — спитала дівчина, дивлячись йому прямо у вічі.

— Так! — відповів Партизан. — Може плюнеш у обличчя?

Дівчина густо почервоніла, швидко повернулася і пішла геть. Партизан дивився їй у слід і, коли вона зникла, важко повернувся і пішов знову до лябораторії інституту.

Цього вечора Партизан працював, аж поки сторож не прийшов замикаати на ніч лябораторію.

В кінці місяця Партизан проходив через відділ кількісної аналізи в лябораторії і побачив за столом дівчину, що її він зустрічав у паркові. Дівчина тримала пробірку з якоюсь речовиною і щось викреслювала у своєму зшиткові.

— А що, як? — кинув Партизан дівчині.

— Два рази вже показувала результати ляборантові, а він усе крутить головою, — каже: не так!

Партизан мовчки взяв пробірку, глянув на світло через речовину, понюхав її, ще раз глянув на речовину, далі капнув на долоню, подививсь, розтер краплю пальцем і продиктував дівчині цифри кількісного складу частин речовини.

Поки дівчина записувала, він вийняв з кишені талони на обід і, поклавши їх коло дівчини, хутко пішов геть.

В інституті Партизан не зустрічав дівчини, бо він був на третьому курсі і слухав лекції на другому поверсі правого крила, а вона була на першому курсі і слухала лекції в лівому крилі першого поверху. Зате в лябораторії він увесь час намагався побачити її, та, певно, вона працювала тут не часто, бо Партизан дуже рідко її помічав, але більше до неї не підходив.

Тільки в кінці місяця приносив і мовчки клав біля неї талони в ідальню та гроші на оплату приміщення. Тож і в кінці квітня він підійшов до неї і, поклавши талони, повернувся, щоб іти геть.

— Може ти скажеш, який тут склад? — промовила дівчина, простягаючи пробірку.

Партизан подививсь через рідину на світло, понюхав, далі вмовчив палець і попробував на язик.

— Так! Дивись, що в тебе записано, а я буду диктувати і, коли в тебе записано так, як я скажу, можна нести ляборантові.

Партизан називав речовини, а дівчина ставила хрестики на своїх записках. Партизан закінчив, дівчина скочила, крикнула: "Так!" і побігла до ляборанта.

Партизан подививсь на порожнє місце, на свої талони з грішми, посміхнувся і пішов з лябораторії.

В середині травня, ранком, коли Партизан ішов на лекції, його знову перестріла в алеї парку дівчина і, заступивши дорогу, промовила:

— Сьогодні ти далі не підеш, а сядеш тут коло мене і розкажеш мені, як ти став сексотом!

Партизан глянув у карі очі дівчини з довгими чорними віями, з густими чорними бровами, таке рідне, близьке, українське обличчя, і здалось йому, що це питання ставить йому не дівчина, а голодна, скривджена його батьківщина, тому він сів на лавку і розказав усе про себе. Він так уважно слідував за своїм оповіданням,

так стежив, щоб передати усе правдиво, що зовсім забув про дівчину. Він говорив поволі, обмірковуючи кожен вислів, наче розмовляючи сам із своєю душею і, коли закінчив, то почув на своєму плечі голову дівчини і, повернувшись, побачив рясні сльози, що котились з очей. Партизан взяв обома руками дівчину за голову, притулив до своїх грудей і промовив:

— Тепер ти не плюнеш мені в обличчя!

І тут перший раз в житті з єдиного ока Партизана викотилась сльоза і упала на руку дівчині.

1935 року Партизан закінчує інститут, і академік Плотніков залишає його при своїй катедрі працювати далі.

Після двох років упертої праці в лютому місяці 1937 року Партизан подає для захисту свою дисертацію на тему: "Реакції органічних колоїдних розчинів". В березні місяці його повідомили, що дисертація визнана дуже цінною, і на кінець квітня призначений захист її.

В квітні місяці кінчила інститут і дівчина, тому Партизан вже в середині квітня мав свою дружину. В кінці квітня, під час захисту дисертації, всі опоненти визнали виключну цінність роботи і запропонували присудити йому зразу ж учену степінь доктора хемічних наук, минувши першу степінь кандидата. Але секретар партійного осередку запротестував проти негайного присудження ученого степеня і прохав остаточне вирішення перекласти на наступне засідання, мотивуючи це тим, що дисертація незрозуміла для присутньої на захисті студенської маси.

— Це цілком зрозуміло, — зауважив академік Плотніков. — Над дисертацією два роки уперто працював найталановитіший мій учень, і було б дивно, коли б він писав свою роботу дитячою мовою!

Але голова комісії зважив на заяву секретаря партійного осередку, і остаточну постанову про присудження ученої степені перенесено на наступне засідання. Вечером, того ж таки дня, до Партизана приходять агенти ГПУ і нагадують йому, що, лише дякуючи їм, він тепер інженер.

— Ми думаємо, що і далі наші поради будуть чогось варті, і тому ми пропонуємо вам гарну посаду головного інженера у Констянтинівському Хемічному заводі. За це ми заберемо для своїх потреб вашу дисертацію. Крім того, ми думаємо, що ви далі активніше працюватимете для нас і виконуватимете точно всі наші розпорядження, бо держава хоче оберекти цей завод від чужого нам елементу та шкідників. Ми знаємо, що ви з охотою приймете всі наші умови і каятись не будете.

В цей час хтось подзвонив, і Партизан хотів іти відчинити двері.

— Чекайте! — спинив його агент ГПУ. — Це певно ваша дружина, а свідки нам непотрібні. Тому випустіть нас спочатку на другі двері, а потім відчините дружині. До речі: ваша дружина теж

матиме на заводі посаду інженера, — їй це запропонує директор заводу, а ми про це подбаємо.

Коли агенти пішли, і Партизан відчинив двері дружині, то побачив у її руках велетенську китицю квітів. Увійшовши до кімнати, дружина хотіла щось сказати, але Партизан перебив її:

— Дисертації я ще не захистив і знаю, що вже й не буду захищати, бо щойно одержав призначення на посаду головного інженера у Констянтинівський завод.

Квіти посипались з рук дружини, і вона сказала:

— Ти так довго не відчиняв мені дверей, тому що випускав їх на другі двері?

Партизан мовчки кивнув головою. А ранком другого дня Партизан разом із дружиною їхав в окремому купе швидкого потягу у Констянтинівку. Там на двірці їх зустрів директор заводу і повіз своїм авто на нове приміщення. Дорогою він сказав, що завтра на завод приходить непотрібно, а треба за день улаштуватись, а вже післязавтраго треба прийти на завод.

Приміщення мало дві обставлених кімнати, кухню і невеликий коридор. Директор попросив протелефонувати йому, якщо щось буде потрібне, і попрощавшись, залишив їх.

Дружина Партизана, оглянувши приміщення, вирішила, що в кухні вона зробить їдальню, одну комнату оборудує для роботи чоловікові, і там же буде їх вітальня, друга ж кімната буде спальнею, і там вона влаштує робоче місце для себе. Партизан же, скинувши пальто, витяг невеликий молоток і почав обстукувати стіни. В цей час задзвонив телефон, і Партизан почув у мікрофоні:

— Товарищ інженер, ти даром трудішся! Позвоніи би к нам, і ми би тебе сказали, что в твоей квартире три микрофона: один над потолком в правом углу за картиной, второй в той же комнате внизу окна под гардиной, третій во второй комнате вмонтирован у вентилятор. Ти конечно їх виключать не будеш: так тебе будет спокойнее. Когда придеши на завод, то прежде всего зайдешь ко мне в секретный атдел, а потом уже пойдешь к директору. Понял? Ну так устраивайся і приходи!

Партизан поклав трубку і дав знак дружині мовчати. Далі він взяв свій молоток і пішов з ним у кухню. Там він годин із три обстукував. Обстукував кожен цаль підлоги, стін, стелі, луток, вікон, одвірків, відсував плиту, заглядав у вентилятор, обстукав піч, обдивився шафи, столи, буфет і коли зайшла дружина, промовив до неї:

— Тут, здається, нема. Зараз ще огляну коридор.

Коли він почав обстукувати коридор, знову почувся дзвінок телефона, і Партизан, приклавши до вуха слухавку, почув сміх:

— Не веріш нам, інженер. а ещо свой! Лазіш і всьо іщеш? Постой, я посмотрю в книгу, может быть, что і забил. Квартира № 7. Четире микрофона. Первый в большой комнате в правом углу за картиной, второй там же внизу окна над гардиной, третій во сторой комнате вмонтирован у вентилятор, четвертой в коридоре за вешалкой. Для контроля посещений вмонтирован электрический звонок,

кнопки которого в верхнем углу входних дверей. Другого входа нет. Вот і всьо, нічево больше нет. А я сказав тебе трі? Значіт пропустил. Теперь можеш уже успокоїтс я і устріватс я. Не забудь же послезавтраго утром сразу же зайті ко мне. Ну, пока!

Партизан поклав слухавку і почав допомагати дружині влаштууватис я. Ранком другого дня до приміщення Партизана принесли з заводського розподільника продукти, ключ від пивниці, що була повна різноманітного палива, і ключ від комори на дворі, де був складений їхній багаж, одержаний на дворі.

Вечером з візитою до них прийшов секретар партійного осередку, а другого дня ранком Партизан пішов на завод.

На посаді головного інженера Константинівського заводу Партизанові прийшлося працювати дуже багато, і робота була тяжка, але, щоб забезпечити себе від усяких несподіванок, він завжди ранком заходив у секретний відділ і розказував свій денний план роботи. В той спосіб про кожен його крок знали там, де слід, і за всю службу на заводі жодних зауважень йому не було. За час всієї роботи на заводі притрапилось лише дві події, що порушили його розмірене життя. Перша подія була весною на другий рік роботи: його сім'я збільшилась на одну людину — Бог дарував йому сина.

Після цього Партизан увесь вільний час проводив разом із сином, і цим його життя заповнилось ущерт я.

Друга подія була восени того ж року. Вернувшись з роботи додому і сівши за обід в їдальні-кухні, Партизан побачив перед собою розкритий журнал, де дружина обкреслила червоним олівцем такий абзац:

“ З Всесоюзної Академії Наук. В кінці цього місяця талановитий аспірант Академії Наук Тухес блискуче захистив дисертацію на тему: “Реакції органічних колоїдних розчинів”. Робота уявляє собою цінний вклад в науку, тому аспірантові Тухесові кваліфікаційна комісія, після захисту дисертації, присудила степінь доктора хемічних наук. Всі присутні академіки і професора бажали новому докторові хемії дальших успіхів у його майбутній праці”.

Чоло Партизана насупилось, рука сама зім'яла журнал, але тут увійшла дружина з сином, і Партизан, жбурнувши журнал у пічку, підійшов до дружини і промовив:

— А доктор з Тухеса буде знаменитий!

— Я думаю, — відповіла дружина. — Недаром же йому сразу ж присудили вчену степінь!

І вони весело обое розсміялись.

Коли німці взяли Київ і почали підходити до Константинівки. Партизанові в секретному відділі наказали підготувати завод до висадження в повітря. За два тижні він одержав розпорядження про демонтаж всього устаткування, і, під його доглядом, машина за машиною виходила з ладу.

Нарешті Партизана викликали в секретний відділ і повідомили, що від сьогоднішнього дня завод перестав функціонувати, всі виїжджають, а його залишають в Констянтинівці для зв'язку. Він сьогодні має закінчити останні роботи, а в ночі висадити завод в повітря. І дійсно, в ночі стався страшний вибух, а на ранок всі мешканці Констянтинівки бачили вулицю і входи до заводу завалені вугіллям, шлаком, жужелецею, шихтою, цеглою та щекатуркою. Жадного скла в заводі не було цілого, рами з вікон висіли на петлях по стінах, лутки вивалені, двері розторошені, одвірки стірчали на всі боки, весь завод являв з себе повну руїну. Але ніхто не знав, що жодна машина не була зіпсована, всі демонтовані частини лежали в повному порядку в інструментальних ящиках кожної, пічки і рури були завалені найкращим коксом, вся сировина лежала на склепах, а в повітря полетіло вугілля, жужелеця, шлак і шихта, що горами лежали навколо заводу. Коли б треба було пустити цей завод на повний хід, то Партизан би зробив це рівно за тиждень. В списках же НКВД проти прізвища Партизана була зроблена помітка:

“Погіб при взриве Константіновскаво заводу”.

Німці, що прийшли у Констянтинівку, наказали на другий день усім установам, підприємствам і крамницям розпочати нормальну працю, але завод стояв без руху. Кілька разів до заводу приїздили на машині німці, ходили навколо, оглядали, щось балакали, крутили головами і рушали назад. Завод стояв, бо всі бачили великі зовнішні руїни і не наважувались його уважніш і краще розглянути. Так пройшов рік, а далі німці захитались і почали котитись назад. 1942 року Партизан разом із сім'єю знову приїхав до Києва. Тут він дружину із сином улаштовує на селі у своїх батьків, а сам рушає далі на Захід.

Так згинув останній слід за Партизаном, а на Ковельщині в лісі коло села Обентжі з'являється партизанський загін, що систематично в кінці 1943 року зупиняв ешалони з людьми, що їх примусово вивозили з України до Німеччини, і всіх знову випускав на волю. Тому з осені німці змушені були припинити перевезення людей Ковельською залізницею, і тут проходили лише військові ешалони. Військо не чіпало партизан, тому партизани не нищили війська.

На кінець цього року над усім цим районом влада була безпідільно в руках партизан, і все населення з глибокою пошаною розказувало про одноокого отамана партизанського загону.

На початку 1944 року в цей район заскочили червоні партизани, але отаман з своїми хлоп'ятами так їх пригостив, що лише окремі бандити вискочили живими, і з того часу одноокий отаман одержав від червоних назву: Бензоокого Чорта. На початку 1944 року одноокий отаман захоплює в свої руки Кобрин і передмістя Берестя — Києвку, але тут вони були лише один день і перекинулись на Холмщину. Тут одноокого отамана провід УПА посилає у великий рейд на Україну, і він доходить аж до Брянського, від-

жіля знову повертається на початку 1946 року і стаціонує в Буковині. Командування УПА-південь ділить його загін на дві частини, з яких меншу частину, на чолі з однооким отаманом, посилає у Топорівські та Майданівські ліси захищати селян від червоних загарбників, а більшу частину з трьома сотнями стрільців направляє на Захід. Ця частина, після завзятих боїв в Чехії та Австрії, на кінець літа переходить кордон коло Лінца і, досягнувши Американської зони, закінчує свій рейд і передає зброю в руки американської влади.

І. Качуровський

**
*

На вулиці бузково-сині квіти,
Цвітуть південні дивні дерева.
Хлюпочуться п'янки пахучі віти.
Та для твоїх чудес, незнаний світе,
Є у чужих людей чужі слова.

І кожне слово, чітко-невблаганне,
Вбиває все, що мріє і цвіте.
Те, що для нас далеке і туманне,
Те, що для нас прекрасно-несказанне,
Для когось повсякденне і пусте.

Ідеш-пливеш бузковою рікою,
І світла туга серце обійма.
І раптом станеш з думкою гіркою:
А де ж та синя квітка, для якої
Ні в якій мові назви ще нема?

ГОЛОС І СЕРЦЕ

(Енріко Карузо 1873 — 1921)

Джузепе Каваляро, директор мандрівної трупи, набігавшись по справах під палким неаполітанським сонцем, відчув під вечір непереможну потребу відсвіжити тіло і мозок в грайливих хвилях Середземного Моря. І довго не думаючи, спинив свій вибір на купелевій ротонді “Відродження”, що на Віа Кораччоло.

Чому саме на ній, а не на якій іншій? Привабила його багатозначна назва, що промовляла до патріотичного чуття кожного італійця? Чи може пригадав він, як хтось із його приятелів хвалив чемність господаря та добру обслугу кабін? Чи може ця ротонда знайшлася до нього найближча, і п. Каваляро не хотів шукати десь далеко, коли вже й так під рукою була можливість відродитися в кожній клітині розпареного тіла?

Історія нам про це нічого не каже.

Історія тільки дуже коротко згадує, що коли п. Джузепе Каваляро, директор мандрівної трупи, стомлений пілоденними походеньками і спраглий відсвіжної купелі, опинився перед касою гостинної ротонди, почув несподівану відповідь:

— Всі кабінні заняті.

— Заняті? — Каваляровий голос був, як хвора луна.

— Як хочете, можете подождати. Сьогодні у нас тут концерт.

— Концерт?

Джузепе Каваляро не мав ніякої охоти слухати концерту, але йти кудись далі не було вже сил, ні енергії.

Пересмикнувши незадоволено плечима, п. директор мандрівної трупи сів на облавку ротонди, впрост над морем, в холодку, де не було сонця, і, глянувши на Везувій, що в прозорій далечині курив свою нічну люльку, дістав з кишені товстезну сигару. Засадою його життя завжди було:

— Треба брати життя, як воно приходить. Хіба ж ремствуванням щось допоможеш?

А зрештою, тут дійсно було не погано. І хоч як уже був звук Джузепе Каваляро до краси Неаполітанської затоки, з замилюванням дивився знову і знову на гладке плесо зеленкуватої води, що бігла лінівими, ледве помітними, хвилями до обріїв, обрамлених широким

півколом далеких гір. По всіх усядах видно було юрби веселих купальниць та купальників. Чути було дзвінкий сміх дівчат та вигуків і регіт хлопців. На самій ротонді стояв невмовчний гомін напівроздягненого натовпу, людей, що вже купалися, і тих, що ждали нетерпляче своєї черги. І нараз над цим змученим і байдужо-лінивим натовпом піднісся і задзгучав теплою струною чийсь низький голос.

В далекому кутку просторої ротонди стояло ніяніно. Хтось грає на ньому в супровід чорнявому присадкуватому юнакові. Той співав пристрасні неаполітанські пісні. Але присутні були неуважні. Оплескували хлопця, при кінці кожної пісні, але в більшості навіть не запереставали своєї балачки. Коли ж хлопець пішов із капелюхом, дехто давав, а дехто й відвертався.

Джузеппе Каваларо зацікавився хлопцем. Було в його голосі щось таке, що його хвилювало. Голос, правда, був нерівний, необроблений. Верхні ноти були впрост неможливі. Але в тембрі була якась така барва, якесь таке внутрішнє тепло... Нема що й казати, хлопець співав із чуттям, із серцем... Каваларо відчув в хлопцеві артистичну душу.

— Як ти називаєшся? — спитав він його.

— Енріко Карузо.

— Скільки тобі років?

— Дев'ятнадцять.

— Гм... Де ж ти вчився співати?

— Я? ... — здивувався хлопець. — Ніде. От почую пісню та й собі співаю. Раніше співав по церквах, — з десяти років мусів заробляти співом. Мій тато, — він служить сторожем при швайцарцях Мерінкопф, знаєте? — все хотів, щоб я вивчився на механіка. Я й вивчився. Але мені більш подобається заробляти співом...

— А чому ж ти не вчишся, як слід, у якогось маестра?

— З яких же коштів? Я був пішов, правда, до одного маестра, взяв у нього десять лекцій співу, так він ніяк не міг вирішити, чи я тенор, чи баритон, от я його й покинув...

— А що ж ти сам думаєш, ти тенор чи баритон?

— Хіба я знаю? Хотілось би бути тенором...

Каваларо, попихкуючи сигарою, приглядався хлопцеві. Рішуче, він йому подобався.

— Слухай, Карузо, — сказав він йому нараз, — я директор мандрівної трупи. Завтра ми виїздимо до Сіцилії. Мені бракує другого тенора, якщо хочеш, можу взяти тебе. Платня — вісім лірів денно. Добре?

— О, пане... — Хлопець від схвилювання і від несподіванки не знав, як дякувати. Адже перед ним розчинялися несподівано так давно мріянні двері до театру... Тільки б у них увійти, а там він уже дасть собі раду. Не дурно ж його приятель Едоардо Мізіяно, що давно вже вчиться співу у справжнього маестра, невтомно йому твердить:

— Карузо, друже, вір мені: твій голос — єдиний в цілому світі.

Нема сумніву, що Мізіяно перебільшує, але все ж і сам Карузо почуває в своїх грудях щось таке, що наказує йому вірити.

Правда, коли він, піддаючись умовлянням Мізіяна, пішов був із ним до маестра Верджіне, той прослухав його уважно, але за раз же облив холодною водою:

— Карузо, синку мій, але ж твій голос увесь підбитий вітром. І не захотів ним більше займатися.

Але тепер ось перед ним розчиняються двері, широкий шлях. Він уже справжній артист. Він себе покаже... Аби тільки почати! У Карузо фантазія грає, як застояні коні.

Але дійсність не хоче слухатися Карузових мрій, і широкий шлях театрального мистецтва звужується до ледве помітної стежки. Перший тенор, якого Карузо мав би заступати на випадок хвороби, має здоров'я з заліза, і Карузо мусить задовольнятися маленькими ролями, що ані дають йому задоволення, ані виявляють його артистичних здібностей. Платні — по 8, а потім по 10 лір денно — йому, при постійних переїздах, далеко не вистачає. Приходилося не раз голодувати. А про одержу вже краще й не згадувати...

Але в Трапані, куди одного дня заїхала трупа, в Карузо знайшлися несподівані знайомі, а може навіть і далекі родичі:

— Карузо! Енріко! Нарешті в наших краях!... Як же ти виріс... Артист? га? Співака?... О, ми завжди говорили, що з нашого Каруза буде добрий співак... Сьогодні ж прийдемо тебе слухати... Що сьогодні? "Лючія"? Що за прегарну оперу написав Донідзетті! Що? Ти в ній сьогодні не співаєш? Дуже добре... Відсвяткуймо отже твій приїзд. Зробимо таку вечерю, що знаєш...

І зробили.

Карузо давно вже не був в товаристві таких милих і гостинних людей. Смашні страви змінюють одні одних. Чарки не встигають опорожнюватися. Карузо їсть і п'є з зостарілим кількамисячним апетитом. А приятелі не втомлюються підкладати та підливати. Але саме, коли учта дійшла до своєї кульмінаційної точки, з'являються два післанці від директора трупи:

"Тут пан Карузо?"

— Тут, тут! Просимо до товариства.

Але післанці поспішаються:

— Карузо, прийшов твій час! Джорджі несподівано захворів, і не може співати. Квитки всі розпродані. Театр повний. Кавалєро покладає всі надії на тебе. Швидше! Співатимеш Едгара в "Лючії".

Але в Каруза язик ледве рухається, а ноги й зовсім відмовляються ходити. Очі — зробилися маленькі, підсліпуваті, ось-ось зовсім запліщуються.

Та післанці не марнують часу. Ставлять Карузо на ноги, беруть попід руки і тягнуть силоміць до театру, що вже гуде від нетерпіння. В артистичній на голову Карузо виливають добре відро холодної води і абияк загримовують. Нарешті, виштовхом, Карузо опиняється на сцені. Починається незвичайний дует між Лючією, що тримається боязко, поодаль від свого партнера, поглядаючи на нього з обуренням і тривогою, і Едгаром, що співає, ніби навмання, похитуючись на ногах і пильно вдивляючись в щось над головами

і глядачів, ніби намагаючись зрозуміти... Нюти виходять, як виходять... В театрі починається гомін, стриманий сміх, жарти, свистки, іронічні вигуки, аж поки не вибухає буря:

— Та він п'яний, п'яний... Ха-ха-ха! Геть! Досить!

Театр, як розхвилюване море. За вигуками, співаків вже зрештою й не чути. Диригент розпачливо махає паличкою і сходить з свого місця. Запона падає.

Розлючений Каваляро виганяє Карузо на вулицю:

— Щоб я тебе більш ніколи не бачив, п'янчуга!

Хто міг би сказати, що пережив Карузо другого дня, коли, протверезивши, зрозумів, що втратив єдину можливість вийти в люди? Як зможе він направити ганьбу, що вкрила його ім'я, що зруйнувала навіки його артистичну кар'єру? Що тепер йому робити? З чого почати? Як знову людям на очі показатися?

В розпачі Карузо за останній гріш купує пляшку вина і, попиваючи, переглядає партитуру опери, в якій вчора так ганебно провалився. Докори сумління гризуть йому душу, і щоб їх залити, він охоче купив би ще одну пляшку, але, скільки не вивертає кишені, не знаходить ані копійки.

Надходить вечір. Карузо в розпуці лежить на ліжку, самотній зо своїми думками. Нараз сквапний грюкіт в двері:

— Карузо! Карузо!

Неохоче встає. Ще з більшою неохотою відчиняє двері. Знову два післанці від директора:

— Карузо! Тебе кличе Каваляро. Хоче, щоб ти ще раз спробував.

— Я? я?

— Та ти ж! — відповідають роздратовано. — Каваляро був знайшов якогось тенора, так той так співає, що його ніхто слухати не хоче. Воліють тебе.

— Хіба ж там відоме моє ім'я?

— Та ні! Вони кричать: воліємо п'яницю, той бодай розважає...

Але Карузо не має наміру "розважати". Він хоче реваншу, реабілітації, успіху.

І він його має. Після арії "Гроби моїх предків" оплески переходять в справжню овацію.

З другого ж дня платня Карузо підноситься до ста лір денно.

Але трупа вже закінчує своє артистичне турне, і Карузо повертається до рідного Неаполю, — але тепер — з твердим наміром — вчитися. Тепер він уже не сумнівається щодо свого життєвого шляху, і маестро Верджіне не тільки приймає його до своєї школи, але й береться вчити його в борг.

На жаль, студії не довго тривають. Рік пізніше, Карузо кличуть відбувати війсьну службу, що тяглася тоді аж три роки. Три роки військової служби — прощай, вчення! прощай, голос!

Але Карузо не розпачає. Опинившись в залозі маленького міста Рієті, він намагається — в вільних від служби хвиликах — від-

бувати голосів вирази десь в кутку казарми, аж поки одного дня його не кличуть: .

— Гей, Карузо! Тебе кличе майор Нальяті.

Стурбований Карузо, не знаючи чого чекати від цього несподіваного виклику до начальства, з'являється і підносить руку до чола, щоб віддати військову честь.

— Дурню! кричить розлючений майор. Не знаєш військового статуту. Хіба віддають честь без берета?!

Але, довідавшись, що Карузо новик, м'якшає і починає розпитуватися про ніль тих голосових виразів, що так мало допасовують до казарми. Карузо пояснює про своє бажання робити артистичну кар'єру.

— Артистичну кар'єру, кажеш, га? І ти думаєш, що після трьох років військової служби у тебе ще залишиться голос для артистичної кар'єри, га, ти думаєш?

Опера в Києві

Майор ніби глузує, ніби сердиться, але насправді має золоте серце і, кілька днів пізніше, Карузо знову кличуть до нього. Але майор тепер не сам:

— Ось, маестро, каже він незнайомому для Карузо добродієві, — ось вам той молодик, що думає після військової служби робити артистичну кар'єру. Послухайте його і скажіть мені, чого він вартий.

Маестро вислухує Карузо і дає вирок:

— Ця людина народжена для співу, але голос на верхніх нотах, як миша в мишеловці.

Карузо залишається в Рієті ще 35 днів і щодня відбуває поважну лекцію з місцевим маестром. Майор не тільки дозволив йому вправлятися в співі, але й здобув дозвіл для Карузового брата Джованні заступити в військовій службі будучого співака. Залишаючи полк, Карузо був такий схвилюваний і зворушений, що не зміг знайти слів, щоб подякувати, як слід, похмурого любителя співу. А пізніше, коли він вже був на вершку слави та багатства, всі його зусилля віднайти свого добродія, залишилися марні...

В Неаполі Карузо продовжував свої студії у маестра Верджіне, який все більше захоплювався голосом свого учня, і коли Даспуро розпочав оперовий сезон в театрі Меркаданта, Верджіне з'явився до нього, пропонуючи йому співця з прегарним голосом. Даспуро прослухав Карузо і в свою чергу порекомендував його диригентові опери, маестрові Дзукані, але, коли той дав Карузові співати арію з Фауста, Карузо зірвався на високій ноті, — високі ноти все ще сиділи "в мишеловці".

Та на другий рік Верджіне знову перейшов в наступ і повіз Даспуро до Салерно, де Карузо співав "Джоконду" Понкьєллі в театрі Верді. Цього разу Даспуро дійсно захопився голосом Карузо і заразив своїм ентузіазмом маестра Сонцоньо, який доручив Даспурові заангажувати Карузо до Міляна з платнею в 500 лір місячно. Але вже 15 днів пізніше Сонцоньо, піддаючись нашептам заздрісних суперників, писав Даспурові:

— Не знаю, як тобі дякувати за дарунок, що ти мені зробив, заангажувавши баритона за тенора.

Але Даспуро відповів:

— Перше, ніж посуджувати, треба послухати.

В мілянському оперному театрі Карузо лебютував в "Арлезіяні" Чілеа, і відразу здобув слухачів і критику. Найбільший італійський тенор тих часів, Таманьо, зустрівши в антракті музичного критика з "Секольо", широко висловив своє захоплення:

— Чув, Джардіно, що за голос, — цей нас всіх покладе на лопатки!

Вже наступного дня Сонцоньо сам запропонував Карузові платити по 1.000 лір за виставу, і з того часу його слава й грошева її розцінка невинно зростали. В Берлінській опері він почав брати по 10.000 лір за виставу:

— Ця цифра десять мені подобається, — говорив він жартома: — вона нагадує мені, як одинадцять років тому я починав артистичну кар'єру за 10 лір за вечір.

Коли його заангажували до Ньюйорського Метрополітен - театру з платнею по 12.000 лір за виставу, дехто з приятелів славного тенора Мазіні висловив йому своє здивування, але Мазіні, без огляду на можливу заздрість до конкурента, відповів:

— Він на те заслуговує. Я ніколи не чув нічого кращого в світі. Власники Метрополітен-театру врешті почали давати йому кон-

тракти з білою прогалиною на місці, де мала б бути цифра його винагороди, — Карузо сам мусів проставляти собі цю цифру, і він задовольнявся завжди однією й тією самою — 2.500 доларів за вечір. Остання артистична подорож по Америці, яку він зробив перед смертю, пройшла під знаком 10.000 доларів за вечір. Але, не вважаючи на такі ціни, театральні підприємці їх охоче платили, бо, як висловився Гатті Казацца, директор Метрополітен-театру:

— Карузо, хоча й був дуже дорогим артистом, всеж коштував театрові менше від інших...

Бо які б не були ціни в театрі, всі квитки на вистави з Карузо завжди бували розпродані.

Щоб зрозуміти, як впливав Карузо своїм співом і грою на слухачів, досить пригадати його незвичайний успіх в Буенос-Айренському "Колоні" підчас вистави "Кармен". Бізе. При кінці славнозвісної арії про квітку, директор оркестри нараз помітив, що його музики якимось розгубилися, і оркестра втратила звичну єдність та гармонійну сполученість звуків. Обурений і здивований, він глянув уважно на оркестрантів і тоді нараз помітив, що багато з них плакали, а дехто й заперестав зовсім грати, витираючи очі хусткою.

— До цього моменту, — оповідав він пізніше Альбертові Гаско, музичному критикові римської "Трибуни", пізнішому директорові римської радіовисильні, — до цього моменту, мені здавалося, що сума в 350 тисяч лір, що її дирекція платила Карузові за виставу, була занадто й несправедливо високою, — але відтоді я зрозумів, як я помилявся. Де ж таки — примусити плакати навіть оркестрантів! Що вам той Орфей!

Окрім по театрах, Карузо співав нерідко й в спеціальних концертах, які влаштовували в своїх палацах американські мільярдери, що не спинялися ні перед ніякою цифрою, аби мати Карузо. Одного вечора, коли Карузо слухав в опері "Травіату", до нього підійшов якийсь пан і прошепотів йому на вухо:

— Мій приятель Х. доручив мені просити Вас проспівати в його палаці.

— Прошу вибачити. Я хочу слухати оперу.

— Він заплатив би вам 1.500 доларів.

— Дякую. Відмовляюсь.

— Перед театром стоїть автомобіль. Ви приїдете, проспіваете одну арію і від'їдете...

— Дякую. Не можу. Хочу прослухати оперу.

— Але за три чверті години ви вернетесь назад і зможете прослухати весь третій акт. Подвоєю запропоновану вам цифру...

І дійсно, три чверті години пізніше, Карузо знову сидів на своєму місці з новим чеком на 3.000 доларів в кишені.

Відомий банкір Морган платив Карузо за кожний концерт в своїй хаті 10.000 доларів. Але одного разу, коли він після просити Карузо на концерт, дістав відмовну відповідь:

— Прошу вибачити. Завтра я занятий.

Наступного дня Карузо частував обідом маестра Леонкавальо, автора славних "Паяців", який, мабуть, ніколи не довідався, як дорого коштував артистові той обід!

Не задовольняючись своєю славою найбільшого співака світу, Карузо любив виявляти в товаристві й інші свої таланти: дуже охоче рисував власні карикатури і роздавав їх присутнім із своїм підписом, а крім того займався від часу до часу черевомовленням. Сам Карузо оповідав, як одного разу, після концерту в чудовому парку одного американського багача, присутні попрохали його дати їм зразок свого черевомовлення.

Карузо погодився і, відійшовши трохи осторонь, став під великим густолистим деревом. Піднісши голову до гори, вигукнув:

— Гей там, що ти там робиш?

На його здивування, відповів дитячий голос:

— Нічого злого, пане! Я хотів тільки вас послухати...

— Але хто тобі дозволив?

— Покойовий пані, що мій брат у перших.

Всі присутні презиралися з задоволенням виглядом і усмішкою справжніх знавців, які вміють цінити мистецтво.

— Зрештою, — вигукнув Карузо знову, — твоя вина не така вже й велика. Гляди тільки, щоб не впасти, та пильнуй, щоб тебе ніхто не побачив.

— Добре, пане! — відповів дитячий голосок.

Всі присутні були захоплені вмінням Каруза і говорили йому, що вони ніколи не чули такого вдатного черевомовлення.

— Щоб то! — додавав від себе Карузо.

Але в цих зустрічах з американськими мільярдерами, які вважали, що за гроші їм все дозволено, приходилося Карузові зазнавати й приниження своєї артистичної, і навіть просто людської, гідності. Так, одного разу, він був запрошений в Нью Йорку співати в одного американського багатія, що відразу запропонував йому якусь казкову суму грошей. Приїхавши на концерт, Карузо, на своє здивування, знайшов тільки власника хати та його собаку — здорового бульдога. Але господар дому просив його не зважати на відсутність слухачів і проспівати для нього якусь арію. Коли ж Карузо почав співати, собака зараз же загавкав. Карузо, обурений, спинився. Тоді господар дому, подаючи йому, з чарівною посмішкою, умовлений чек, промовив:

— Дуже дякую. Прошу більш не турбуватися. Я хотів тільки знати, чи гавкатиме моя собака, коли співатиме сам Карузо!

На щастя, кілька днів пізніше, щире захоплення простих робітників винагородило співака сторинцею за образу від самодура. Саме годі Карузо розбудовував свою хату, і от приходить до нього старший муляр і каже:

— Чи ви хочете, щоб ми скінчили скоро?

— Розуміється, — відповідає здивований Карузо.

— Отже, заперестаньте співати. Як тільки ви починаєте співати, робітники заперестають працювати, і нема сили, яка б їх примушила розпочати роботу, поки ви не кінчите.

Таємниця співу Карузо полягала не тільки в незвичайній красі його голосу, не тільки в його технічному вмінні співати (— До речі, запитав його раз маестро Даспуро, — ти пам'ятаєш, як ти раніше зривався на високих нотах? Ну, певно, що пам'ятаєш! Скажи ж мені, будь ласка, звідки вони тепер в тебе такі блискучі, повні, певні? О, я попрацював над ними, — відповів Карузо. — Коли я перестав вчитися у маестрів, я сам їх віднайшов...) але й особливо в великій силі чуття, що він вкладав у свій спів.

Сам Карузо так про не говорив своїйму приятелеві Траверсі:
— Я все намагаюсь втілити цілковито той персонаж, який інтерпретую. Я знаю дуже добре, що я тільки співак, що я тільки актор. Але, щоб зворушити слухачів, необхідно відчувати. Вся таємниця в серці артиста..

Чи треба ж говорити, що, щоб мати серце в театрі, треба мати його першзавсе у житті?

Дійшовши вершків слави, здобувши величезні багатства, що перевищали вартість 20 мільйонів лір, Карузо ніколи не ховав і не соромився свого мізерного минулого і не раз любив його згадувати. Коли, після довгого перебування в Америці, Карузо знову повернувся на короткий час до Неаполю, одна з перших його прогулянок, яку він зробив в супроводі кількох приятелів, була до бідної дільниці, де колись він проводив дитячі роки. І тут, на здивування приятелів, він довгий час водив їх взад і вперед вулицею, що, на їх погляд, зовсім не була цікавою.

Діти песимісти.

Діти оптимісти.

— Але ж, — запротестували вони нарешті, — чи ти довго ще будеш нас тут водити? Скажи краще відразу, що тут тебе тримає?

— Отой водограй, — відповів Карузо, вказуючи на скромний водограйчик коло пішоходу.

— Водограй? — не розуміли приятелі.

— Всі кранти до нього, — пояснив гордовито Карузо, — зробив я сам, коли був ще механіком.

Старий Де Люка, власник ливарні, де Карузо вчився механіці, запросив його до себе на іменини доньки Асунти. Карузо пообіцяв прийти, але проходить призначена година, минає й друга, — вже всі тратять надію побачити славного співака, що вернувся з американських тріумфів, коли нарешті з'являється розчервонілий і втомлений Карузо в супроводі маестра Сконьяміля. Виявляється — був на Везувії. Натурально, його просять співати.

— Співати? Тепер? Пане Де Люка, побійтесь Бога! Після стількох макаронів та після Везувія!... Ні, це неможливо!

Але просьби не вшухають.

Карузо починає сердитися:

— Ви мене не любите. Завтра я від'їжджаю до Америки, і мені не до співу. Дайте мені спокій, якщо залишилось у вас яке чуття до мене...

Але тоді встає старенька сестра Де Люка, що не раз колись постила волосся маленькому Енрікові:

— Енрікуччо, серце моє! — каже вона благальним голосом. — Я вже скоро вму і тебе більш ніколи не почую...

Карузо, зворушений, починає співати, — співати тільки для цієї старенької, що дивиться на нього, як на бога, і потихеньку втирає сльози темною хусточкою. Але, хоч він співає тільки для старенької, на площі попід вікнами збирається натовп. За кожною піснею оплески, овації. Карузо виходить на балкон. Площа — вкрита народом, що вимахує капелюхами, палицями, всім, що має в руці:

— Карузо! Карузо!

Карузо співає знову. Співає, ніби ніколи не їв тих макаронів, що підійшли були йому під саме горло; ніби не був ніколи на Везувії, що підпалив був йому поли куртки. І нарешті, скінчивши, і прощаючись з присутніми, проголошує від широго серця:

— Це — один із найкращих вечорів мого життя.

Бо Карузо любить Неаполь, любить свою батьківщину, хоча й проживає більшу частину життя поза нею.

— Коли б ви могли відкрити моє серце, — казав він своїм приятелям, — ви побачили б тільки одне ім'я — Неаполь.

Всі тріумфи світу, всі феєрії пишних палаців та казкових парків Америки блідли в його очах перед спогадами про чарівні вечори на березі Неаполітанської затоки, коло тієї ротонди "Відродження", де він колись обідраним хлопцем співав пісні для купальників.

— Тоді я був дійсно щасливим, — згадував не раз Карузо. — Тоді моя репутація не терпіла, якщо мені невдавалася якась нота. Тоді мене ніхто не знав, і я сам собі співав, ніби той соловейко,

отак, задля самої втіхи співання, без всяких турбот, хвилювань, зо спокійними нервами і холодною головою. Тепер же мене переслідує кошмар репутації, яка однаково не може більше вирости, але шохвили може потерпіти. Тому я й співаю, можна сказати, самими нервами. Часто мені здається, що я ось-ось зомлію, і, під кінець, я завжди буваю виснажений. Бо всі ці слухачі, хоча мені й прихильні, мусять платити такі великі ціни, що натурально дивляться на мене, як на якесь диво, як на виняток природи, з роззявленим ротом... А я тимчасом почуваю себе саме тому найнещасливішим із людей...

Одного дня, коли вся Європа палала в полум'ї першої європейської війни, і Італія теж мала ось-ось виступити зо зброєю в руках для досягнення ідеалу національної соборности, до Карузо з'явилися п'ятеро молодих італійських емігрантів.

— Пане Карузо, — сказали вони, — ми залишаємо Америку, їдемо добровольцями в Італію. До Метрополітен-театру ми ніколи не мали можливости піти, бо він був задорогий для нас. Але нам не хотілося б іти на війну, не послуховавши бодай раз Карузо. Ось ми зібрали 200 доларів. Ми знаємо, цього мало, — але ми просимо проспівати нам одну якусь пісню, тільки одну якусь пісню...

Від цих ширих слів Карузо нараз втратив здатність говорити, — щось підкотилося йому залізним вузлом під горло і стисло дух. Але, коли відійшов:

— Не одну пісню, а скільки хочете. А цих двісті доларів завезіть вашим матерям...

І Карузо співав увесь вечір, до пізньої ночі, для цих своїх п'яти земляків, що їхали на війну. Всі пісні, які тільки вони хотіли...

Карузо дуже охоче співав на добродійні цілі, і на самий тільки Червоний Хрест зібрав своїми концертами 5 мільйонів доларів. Було б неможливо підрахувати, скільки грошей заробив він своїм голосом для інших менших безчисленних інституцій. Щодня він отримував купу листів, що благали про ту чи іншу грошеву поміч. І, залежно від вражіння, яке робили на нього ті листи, Карузо щодня розподіляв на допомогу бідним значні суми. Чималі гроші висилав він регулярно до своєї рідної Італії, що залишила йому постійну тугу.

Найбільше він боявся одного — вмерти далеко від Батьківщини.

— Коли б трапилося таке нещастя, — казав він, захворівши одного разу досить поважно, — зробіть мені цинкову труну, щоб моє тіло могло спочити в Неаполі, коло гробу мого батька...

Але смерть від невізаного і тому занедбаного плевриту (о-легниці) захопила його таки в рідному місті, в 1921 році, коли він мав тільки 48 років життя.

Сирітський захоронок в Нью Йорку, якому Карузо вже від довшого часу давав що-Різдва 50.000 лір, замовив на пам'ять великого співака, свого добродія, величезну свічу, найбільшу в світі, що, призначена до каплиці Богородиці в Помпеях, засвічується там

щороку на день Всіх Святих. Розраховують, що ця свіча може горіти 120.000 годин, себто 37 років і 7 місяців. А що залишається за-свічена тільки 24 години на рік, має протривати 5.000 років. Вона має півтора метри впоперек, і пішло на неї 590 кілограмів воску.

На ній напис:

“На пам'ять нашого любого італійського добродія”. І далі прізвища сиріток.

Цей дарунок влячності нестиме в тисячеліття пам'ять співа-ка, що єднав чарівний голос з великим і шляхетним серцем.

Рим. 31 липня 1943.

Жіночий Хор Т-ва “Відродження” з диригентом п. П. Окошним.

Вбивство

Я вбив.

Вбив у серці моїм друга, трупову отрута отруїла моє серце.

Він старший за мене років на п'ятнадцять, і в моїх дружніх почуттях завжди був пієтет сина до батька. Але й цим не вичерпувалися мої відносини до нього. Я вклонявся його блискучим талантам, я покладав горді надії на його європейське ім'я, я створив собі з нього національного героя, що мусів перед усім світом піднести справу нашого пригнобленого і скривдженого народу, поставити її, як чергове завдання справедливості людської, вибороти увагу до неї, не як милостиню багатого, але як певність останнього, що тут він збагатить себе новими скарбами.

Моя дружня відданість не знала меж та перешкод — в огонь і воду я б пішов за нього, бо в нього були для мене верхів'я наших національних осягнень, вузли на вихідні пункти всього нашого майбутнього. Забувши стару заповідь, я створив собі кумира...

Але прийшла очисна гроза над країнами довговічної тюрми народів, минула довга ніч, і в світанку розгледів я новими очима постать свого друга. І побачив я, що велич його не перевищує його фізіологічного зросту, а ці вічні чесноти коротші за довгу сиву бороду. Велику пустку та брехню побачив я в серці того, кому готував роллю національного героя, носія віками приспаних велетенських потенцій талановитого й героїчного народу. Замість орлиних крил і могутнього зльоту по-над хмари — вужаче плазування й дріб'язкове політиканство людини, спритної на малі діла. Замість на недосяжну височінь поставленого уповноваженого від мільйонів — маленький крохоборець, уповноважений від безмежно роздутого самолюбства, шанобства й гоноробства. Замість скарбів народної правди, замість полум'я любови й пристрасти — холодна брехня й дрібний розрахунок жадібного до особистого успіху міщанина. Замість багатства духу — порожні злидні...

І я не зніс безмежного розчарування несподіваного прозріння — я вбив.

Вбив у серці своїм друга, і трупову отрута отруїла моє серце.

Але він поганий землею своїм існуванням, бруднив повітря своїм диханням... І я зрозумів свій обов'язок звільнити землю, очистити повітря, бо життя стало мені не життям, поки він ходить по тій самій землі, що по ній ходжу і я, дихає тим самим повітрям, що ним дихаю й я.

Є в мене два приятелі, обидва прекрасні юнаки, прекрасні всім тим, чим прекрасна молодість, — Хведько та Івась. Я прийшов до них і сказав:

— Він отроює родникові джерела нашого життя національного, він — величезна небезпека для всього нашого майбутнього, що не може будуватися на ґрунті брехні й суєтності...

— Він не повинен жити! — разом відповіли мені друзі, — джерела нашого майбутнього повинні бути кришталево-чисті й здорові; того, хто їх бруднить і отроює, треба усунути з дороги...

Я стис їм руки і сказав:

— Друзі мої! джерела нашого майбутнього повинні бути кришталево-чисті й здорові, — вийняв з кишені бравнінга й подав його Хведькові.

— Ходім!

І пішли мовчки мовчазними та порожніми вулицями сонного міста; — Хведько спереду, я та Івась — позаду.

Серце билося спокійною впевненістю своєї правди.

Усі троє підійшли ми до дверей його помешкання, я подзвонив і бачив, як він устав із-за столу, і довга сива борода попливла назустріч долі, назустріч Немезиді...

Він сам одчинив двері. Пролунав сухий короткий звук, ніби пастух ляснув пугою. Як підкошений, впав він на порозі свого помешкання від кулі Хведька, скерованої від мене. Дружня рука виконала свій обов'язок.

Жодного слова не кажучи, ми підійшли до рогу вулиці, залитого світлом електричного ліхтаря, і я побачив, що обличчя обох друзів були спокійні й горді, жодної рисочки хвилювання не спостеріг я на них.

Ми повернули за ріг і тихою ходою пішли в темну далечину сонної й порожньої вулиці.

Коло перших воріт я спинився і сказав Хведькові:

— Дай-но сюди бравнінга! — пішов і кинув його до kloзету.

А потім ішли й балакали про звичайне, ніби забули навіть про те, що відбулося допіру...

Привів я друзів до себе, коротко сказав: — почекайте на мене! — і пішов тихою ходою тією-ж дорогою...

За півгодини я був у помешканні забитого. Лежав на столі мовчазний і урочистий.

— Так, — подумав я, — тепер ти почув "Слово Істини", і брехня вже ніколи не сквернитиме вуст твоїх...

А голос сумління руба поставив питання:

— Хто ти, суддя і виконавець присуду, суддя і кат?

Жоден м'яз душі не здригнувся перед тим питанням:

— Так, приймаю на себе обов'язок судді і ката, і чисте серце, бо я не месник за своє розчарування безмежне, лише уповноважений всього нашого майбутнього, який не повинен нехтувати приписів потрібної моральної профілактики...

Певний виконаного обов'язку, я навіть без рисочки злоби, без рисочки образи за велике ошуканство, спокійно дивився на заспокоєне обличчя колишнього друга. Я навіть простив йому все, бо зрозумів і відчув, що нема на ньому вини особистої, що від довго-вічних рабства й темноти народніх, він разом із блискучими талан-

тами, що на них позначився геній народу, дістав і темну спадщину своїх темних хиб. Діло його життя я не зруйнував, я лише очистив його. І я почував, що і він розуміє мене, що і він прощає... Лише через той вчинок, який я — суддя і кат — зважився взяти на своє сумління, колишні друзі могли порозумітися знову, могли подати один одному руки примирення...

З почуттям того примирення підійшов я до вдови знову знайденого друга і з чистим серцем висловив їй своє глибоке співчуття її горю...

На той час, з новими відвідувачами, ввійшов до хати судовий слідчий і підійшов до вдови, що витирала рясні сльози, які їй бігли лід впливом моїх схвильованих слів широкого співчуття.

Я сів на ближчий стілець.

Слідчий почав запевняти вдову, що нечуваний злочин буде розкритий (посміхнулось моє серце, але не затремтів жоден м'яз його).

— Ось, послушайте!

І, витягнувши з шкіряного портфеля папери, почав читати те, що розповів на слідстві якийсь випадковий Мендель Фейгельсон. У того Менделя була невеличка крамничка на майдані, саме проти помешкань забитого. Мендель зачиняв свою крамничку і бачив, як трое, — з них двох молодих юнаків, а третій — людина років п'ятидесяти в довгому чекмені — (я відчув раптом, що смертельна блідість покрила моє обличчя) — підійшли до дверей помешкання й подзвонили. Лише відчинено двері, як розлігся револьверовий постріл, і трое відійшли від дверей, дійшли до рогу вулиці і пішли темною вулицею...

На цьому слідчий урвав читання, оглянувши швидко присутніх і, перегорнувши кілька сторінок, сказав:

— А через годину людину років п'ятидесяти в довгому чекмені, що прикметами дуже схожа на ту, яку бачив Мендель Фейгельсон, вже бачили на Петербурзькій вулиці... Свідки так описують її прикмети...

Я відчував, ніби падаю в безодню: прикмети яскраво описували мою постать...

Слідчий одірвав очі від паперів, подивився на мене і сказав:

— Та ось серед присутніх я бачу особу, що цілком підходить до зазначених прикмет...

Серце моє захололо і — я прокинувся.

Таке присниться!

Івась і Хведько у сні залишились юнаками, прекрасними всім, чим прекрасна молодість — Івась десь блукає на чужині вже шість років, а Хведько стільки-ж спить вічним сном, передчасно отруєний паразитом, що розносить бацили висипного тифу, — обох я не бачив років більш, як десять, — я і ві сні зберіг свій справжній нинішній вік.

Таке присниться, коли серце отруєне труповою отрутою в ньому вбитого друга...

(Київ, 12 грудня 1925 р.)

Булава на Україні

Булава, за своїм походженням, належить до числа найдавніших форм зброї. Вона веде свій початок від дерев'яного дрючка з гуглем або потовщенням на кінці. Такого роду дрючки-киї та палиці, після появи булави, не зникли зовсім, а лише відсунулися на другий план і, в якості простішої, примітивної зброї, вживалися на Україні в часи народних війн, гайдамацьких повстань і т. д. Палиці, яко зброя, збереглися в народній пам'яті в казках, а киї дожили до нашої днини в побуті у пастухів.

Булава, як складніша зброя, що складається з двох частин — наверхка та держака, з'являється на Україні вже наприкінці Кам'яного віку, в 3-му тисячолітті до Р. Х. В ті часи, племена, що заселяли Україну, ще не знали обробки металю, проте вже навчилися шліхувати та просвердлювати камінь. Найдавніші булави з кам'яними наверхками, було знайдено у нас в великому пізньонеолітичному могильнику над Озівським морем, біля м. Маріуполя. Особливого розвитку та розповсюдження сягають булави в Бронзовому вікові, протягом 2-го, та частково 1-го тисячоліття до Р. Х. В ці часи булави, во всій своїй масі, робилися також з каменю і часто мали дуже гарний вигляд.

На виготовлення булав уживалися більш кристалічні породи каменю-порфір, лабрадорит, мармур, яшма, тощо. З них добиралися особливо красиві уламки, з крапками, жилками, або різнобарвні. Кристалічні породи найтвердші, і дуже тяжкі для обробки, проте дають поліровану поверхню, з дзеркальним блиском, і мають розкішний, декоративний вигляд. В більшості, уламки такого каменю, яко сировина, або готові булави, довозилися на Степову Україну з Кавказу, або й з дальших країн, в наслідок товарообміну. Булави ті мали високу вартість і декоративний характер ознак влади. На це вказують і знахідки булав, які наявно не могли мати практичного призначення. В Новочеркаському музеї знаходився наверхок булави, зроблений з легкого крейдяного каменю. Розкішні, декоративні булави знаходяться здебільш при багатших похованих, тому, гадають, що булави в ті часи правили за ознаку влади у родових старшин.

Булави робилися 4-х форм. Циркульно-кулевидні, сфероїдні в формі кулі, здушеної по вісі, грушевидні та кулевидні з 4-ма туп'яками по бігуну. Полірування доводилося до скляного блиску, що надавало особливого ефекту в примірниках з каменю з напіз-

прозорими плямами та жидками. До кінця Бронзового віку з'являються й булави з навершниками з бронзи. Ці навершники звичайно мають кулевидну або циліндричну форму з пірамідальними шишками навкруги, імітуючи ж ту ж форму в камені. Але ж булави з каменю й надалі перебільшують кількістю й уживаються ще довший час, хоч після Бронзового віку очевидно вже не мають попереднього значіння і трапляються рідше й рідше.

З розвитком Залізного віку, в князівські часи, булава на Україні, вже залізна, знову набуває широкого розповсюдження та масового уживання в якості бойової зброї. В грецькій хроніці Скілиці Куропалата, що описує війни князя Святослава з Візантією в 10-му ст., на прекрасних мініятюрах, вояки "Русь" виображаються в бою на конях з булавами в руках.

Унікальну археологічну ілюстрацію дає т. зв. "Райковецьке Городище", близько м. Бердичева на Київщині. В другій половині 1930-х рр. тут було переведено розкопи, які виявили залишки слав'яно-українського міста з твердиною "городищем", підком знищеними в 13 ст., очевидно татарським нападом. Після розкопу та відчищення площі городища, вона явила незвичайну картину. По всій площі було розкидано понад 120 людських кістяків, в різних позах, в яких кого заскочила нагла смерть. Побиті, очевидно, загинули підчас очайдушної оборони. В одному місці на схилі ва-

Гам'ятник Богдана Хмельницького в Києві на Софійській площі

ла, головою униз і розкинувши руки — лежить чоловік, а біля правої руки ніж. В другому місці — 2 скелети вчепилися один в другий. В 3-му — жінка, що притулює до грудей немовлятко, і т. д. Загальна картина страшна й вражаюча. Всі кістки прекрасно зберіглися і лежали не порушені, як і інші речі, зберігши картину шаленої боротьби й загибелі, протягом 700 років. Очевидно, після побоїща, це місце було покинуто й занехано, а городок, з загинувшими на ньому людьми, було поступово занесено пилом та землею, а зверху, поросла трава.

На цьому городищі було знайдено чимало булав, як, очевидно, основної форми зброї того часу. Ті булави уявляють собою залізні кулі, з яблуком завбільшки, з срізною діркою, якою вони насаджувалися на дерев'яні держакі. З цих князівських часів, булава доживає і до козаччини, коли знову набуває вищого розвитку, але в дещо іншому вигляді. Булаву, яко зброю, витискує шабля, проте знову, як колись в Бронзовому вікові, набирає значіння символа влади військової, а разом з тим і державної. В такому значінні булави мали Гетьман України, молковники і вся старшина, рівнож Отаман війська Запорізького та курінні отамани. Булави в Гетьманській Україні робилися з різного металу, найбільш срібні. Сріблом обкладалися і держакі. Булави з держакими, особливо гетьманські, багато прикрашувалися різьбярством, карбуванням, черню, навіть камінням-самоцвітом. Символічне значіння булави відбивалося на тодішніх церемоніях обрання гетьмана та отамана, приймання послів, командування військом і т. д. На відомому, одному з найкращих портретів гетьмана Богдана Хмельницького, він виображений на весь зріст, з гетьманською булавою в руці, а навкруги його, по землі розкладено 10 булав з написом під кожною, що символізують 10 полків, на які розподілялася в ті часи Українська Козацька держава. Закінчує свій вік на Україні булава разом з гетьманатом та козаччиною, в другій половині 18 ст. Але ж на Дону та Кубані, де козацтво збереглося довше, булава трималася, бодай у самих отаманів, аж до самої революції 1917 р. На Дону булаву мав Військовий отаман, окружні отамани, станишні та хуторські. Тут в 19-му сторіччі булава дещо змінила свій вигляд і робилася в формі високого посоха з осібною кулею на горішньому кінці, на якій виображався царський двохголовий орел.

До останньої війни, зберігалася невелика кількість старих булав, здебільш старшинських, в "Оружейній Палаті" в Москві, та в деяких провінційальних музеях України. Булава останнього Отамана Кубанського війська знаходиться тепер, на схованці, в Канаді.

Булава, яко зброя та знак влади, в середні віки була відома також у монгольських та тюрських народів, особливо в Туреччині. Також і на Заході, в Польщі та Угорщині. Мала деяке розповсюдження і далі на Захід, де її виображення в якості символа влади, зайшли в герби деяких значних родів Германії, Франції та Італії. Але ніде не зустрічаємо такого розповсюдження й значіння булави, як на Україні, з часів кам'яного віку і аж до занепаду у-

країнської державности в 18 ст. Причому на Україні гетьманських часів, гетьманська булава уявляє собою справжній скіпетр — знак державної влади. Тому гадаємо, що й тепер, напівзабута булава, повинна бути відновлена в своїх історичних правах, і її виображення, в якості скіпетра української держави, мусить бути включене до групи українських державних інсигній.

Членство філії "Відродження" в Муїро 1950 р.

Жіноча Секція "Відродження" в Муїро 1950 р.

СТЕПОВІ МОГИЛИ

(Історичний нарис)

Неосяжні лани степу нашої української землі на сході в багатьох місцях бовваніють безліччю могил: високими, низькими, широкими, круглими, члесткуватими. Багато їх мають і власну назву — “Сторожова”, “Понура”, “Ряба”, “Гостра” тощо.

Про ці степові могили між дооколичними людьми по-різному оповідається. А найбільше твердять, що то колись давно насипали їх запорізьські козаки, для військових спостережень.

Отже, щоб знати історію цих степових могил, поглянемо у давню-прадавню старовину нашої батьківщини.

У ті давні часи на наших степах росли високі та густі трави та бур'яни, яких ніколи ніхто не косив. Це був непроглядний, густий і товстий зелений килим, вицвілюваний силою різних запашних квітів. Розлягалися великі долини, балки та луки, вкриті велетенськими віковими дубами, осокорами, клен-деревом й іншим. Текли повноводні, великі й малі річки й стояли мовчазні глибокі та тихі озера, оброслі очеретами. А по тих степах, балках та дугах стільки було різних звірів та птаства, що й не злічити! Річки та озера рибою кишали.

Тимто у ті давні часи наша багата країна не могла не звернути на себе уваги людини із заздрісними очима.

Ще за багато віків до народження Христа з глибини Азії у наші степи прийшли кочові люди — скити та сармати. Вони поділялись на багато ватаг, і кожна з них мала свого провідника. Займалися вони скотарством та потроху сіяли хліб і садовили городовину.

Використовуючи наші багаті степи, вони вирощували величезні табуни рогатої худоби, коней і овець. Ловили по річках рибу та плекали бджільництво.

На одному місці вони не сиділи й не будували собі хат та інших будівель для господарства, а на великих возах, на яких зі шкір та повсті — (повість подібність килима, що б'ється з овечої шерсті) робили халабуди, що звалися “котигами”, в яких і містилася їх сім'я. Ці вози-котиги з місця на місце перетягали дві-три пари волів. Мужчини їздили верхи на конях.

Повільно посувалися вони скрізь по великих просторах степів, шукаючи кращого та свіжого пасовиська для худоби і довільної доброї води.

Тисячі табунів різної худоби переганяли пастухи-невільники попаски все далі, далі. Слідом за ними їхали їх володарі-верхівці, збройні лицарі. Вони стежили за порядком та охороняли свою худобу й невільників від наїздів інших ворожих племен. За ними сунулася величезна валка котиг з жінками та дітьми володарів. А вже за ними йшли пішки жінки та діти невільників-пастухів.

Наніч вони спинялися, розташовувались, і коли навколо паша була хороша, вони залишалися на тому місці цілими тижнями, а то й довше.

Зимою, переїжджаючи від холоду на південь, закутувалися в шкіряну одягу, грілися коло вогнищ та ховалися у шатра-котиги, затулюючись шкірами та повстю.

Заможньо та задовільно жили скити та сармати. А ще краще жили ті племена, що займалися тільки наїздами та грабуванням інших племен та купців.

Скито-сарматські племена між собою мало чим різнилися. Хіба тільки тим, що жінки сарматів не їздили в котигах, як жінки скитів, а літали верхи кіньми, стріляли з луків і брали участь в битвах з іншими племенами, як і їх чоловіки.

Крім скитів та сарматів, приходило в наші степи ще багато різного люду та орд, щоб помилуватися. Були тут готи, гуни, тракійці, кельти, авари, хозари, половні, печеніги, угри-мадари тощо. Але ми обмежимося на скито-сарматах.

Майже водночас із приходом скитів та сарматів, на Чорному морі на байдаках, що рухалися ручними веслами, появились проворні та здібні до торгівлі греки. А прийшли вони сюди, щоб шукати золота, ловити рибу та полювати на звір'я. Осіли вони на берегах Чорного моря та в гирлах, багатих на рибу річок: Дунаю, Бога, Дністра, Дніпра, Дону й Кубані. Тут почали вони будувати містечка та заможні міста.

До берегів річок, де стояли кочовики, приїжджали греки й привозили зі собою вино, оливу, різну зброю, посуд, намисто, перстені, серги, обручки тощо. Цей крам міняли вони в кочовиків на товаричі та овечі шкіри, або на невільників. Найбільше ж обмін краму вживали з царями кочовиків. Царі вимінювали в них найкращі речі. Багатіли західні-греки, а це манило сюди все інших і інших. Тут вони єдналися б'їти з одними в містечка спілки і продовжували свою діло. Поступово зміцнялися та людніли міста, набирало розвитку їх рибальство, торгівля. А ще далі різали вони своїми плугами золоту пілину наших степів і сіяли хліб.

Щодалі, багатіючи, обмуровували вони свої міста кам'яними мурами, прикрашували великими та розкішними хоромами, громадськими будинками, широкими брукованими вулицями тощо. Поступово, але повсякчас, із Греції приходили сюди все нові й нові західці та знаходили собі тут притулок та джерела для життя.

Коло пристанів стояли сотні суден заморських країн, переповнені крамом: оливою, вином, золотими та срібними виробами, коштовними тканинами, мідними шоломами, різбленими трунами та іншим. І майже весь цей крам ішов у степи до кочовиків та їх царів.

І утворилася тут міцна держава — Боспорське царство. Багатіють і кочовики-скити та сармати. Дивлячись на греків, вони теж узялися за плуги й почали орати землю й сіяти хліб, бо ж за хліб греки охоче й більше давали різного краму, ніж за шкіри й невідьників.

Їх царі та князі вже не жили в котигах, а в розкішних палатах, на стінах яких багато висіло різної зброї: криві луки, широкі сагайдаки, зі стрілами, короткі мечі, гострі кінджали, сокири, шоломи, щити, наголовники й інше. Все це оздоблене золотом та сріблом.

Золотом та сріблом сяли їхні столи, коли вони справляли своєму товариству бенкет. В золотих та срібних келихах розливали грецьке вино; зокрема царі пили з коштовних золотих рогів. Це було ознакою їх володарства та вельможности. На бенкетах кочовики розмовляли про відважні вчинки, про знищення ворогів. А найбільша пошана була тому, хто приносив своєму володареві найбільше голів побитих.

Одяг володарів був під смак зброї: гаптовані золотом чоботи, шкіряні штани, гаптований каптанок та шкіряний, обшитий хутром і вцяцькований золотом пояс.

Такий коштовний одяг був і на їхніх жінках та дочках. На головах носили вони оздоблені золотом очіпки, на руках — різьблені обручки та підперезувалися золотими поясами.

Отже, коли царі ходили в золоті та срібні, коли їхнє товариство воювало та бенкетувало разом із ними, всю тяжку працю виконували ті, кого завоювали ці верхівці-західці з далекої Азії. Пили вони з незграбних глиняних, ледве випалених кухлів і не вино хоч будьяке, а кумис, та й то коли-не-коли. А до того по їх плечах досить часто гуляв батіг їхнього пана.

Найзаможніше жили ті з кочовиків, які не вирощували скоту й не сяли хліба, а тільки воювали та грабували. Крім воен та грабіжницьких наїздів, брали вони данину з грецьких міст, крамарів і, навіть, із своїх сусідів — багатих степових царів. В їх котигах збиралася така сила золота та срібла, що їх сховища ламалися.

Коли в цих кочовиків-наїзників умирав цар, то все плем'я довго справляло йому бучний похорон. Довго цареве тіло возили по степах, і хто стрічався в дорозі, той, на знак жалоби, мусів себе раними, або й калічити. В день похорону над царевою могилою забили його жінок та невідьників і кололи сотні коней. Довгими рядами перед царевою могилою розставляли на стовпах опудала з цих коней і садовили на них опудала з конюхів, зарізаних на славу покійникові.

Згодом порядок похорону царів змінився. У важку різьблену труну клали тіло царя. На возі розпинали коштовне шатро-катафалок, вцяцькований коштовними килимами, гаптованими золотом й оздобленими золотими бляшками та китицями; увесь катафалк завішували безліччю дзвоників та брязкалечь. Досить повільно восьмеро коней, вцяцькованих золотими та срібними прикрасами, везли царя-небіжчика до місця похорону. Дзвенів і бряжчав віз. Люди вірили, що нечисті духи перелякаються цього дзвону та брязкоту й лишать небіжчика та його сім'ю в повному спокою. За Труною

йшла родина покійникова й несла золотий та срібний посуд. Безупину голосили та тужили спеціально на те покликані численні жінки. Вели коней, гнали корів та овець, і разом з ними йшла привначена на смерть одна із царевих жінок та один його служник. Поруч із царем повинні й вони лежати в домовині.

У глибокій та широкій ямі робили пічурки для різних речей, а над ямою будували міцний дах. В ямі навколо небіжчика-царя розкладали зброю, посуд та різне домашнє знаряддя — ознаки його ~~заможности~~ та вельможности. І все те було золоте, або срібне, коштовне, важке.

По стінах ями розвішували коштовний одяг і килими, прикрашені золотими бляшками. Там же закопували в землю глеки-амфори з вином, яке любив покійник, та з оливою. Ставили також великий казан із шматками м'яса — їжою покійникові на той світ. Біля царя клали його жінку, тільки забиту, бо без жінки, мовляв, важко жити покійникові на тому світі. А щоб було кому осідлати та підвести покійникові улюбленого коня, ховали з царем разом і його джур-хлопця.

Поминаючи покійника, багато різали скоту та овець, а найбільше коней. Різали коней, що везли труну й усіх верхових, улюблених покійником, та всіх їх, у коштовних уборах, закопували близько покійника, в окремій ямі. Після похорону ламали на куски катафалок і розкидали навколо могили уламки жалібного возу. З'їдали зарізану скотину, випивали вино й над царевою могилою протягом довгого часу насипали високу могилу.

Греки, що мешкали на наших землях, перше додержувалися грецьких звичаїв і своїх покійників ховали по-грецьки: спалювали тіло, скидали попіл до урни, закопували її у яму й над нею ставили пам'ятник з мармуру, або каменя, на якому вибивали покійникове ім'я, або портрет. Але коли вони розбагатіли, за часів ~~гоного илгвох япдѣж илгвош инов шол 'вѣлѣдѣн оложѣфѣнѣсѣ~~ розкішно. Мурували для них кам'яні склепи, й їх стіни завішували тканинами та килимами з розкішними, художніми візерунками. Покійника клали в коштовній, різьбленій та мальованій труні. Поруч померлого клали силу золота та срібла. і, нарешті, над всім тим насипали високу могилу.

Отже знаходились такі люди-зłodії, що зазіхали на скарби покійників і намагалися їх обкрадати. Потай, нічної пори, рилися вони у цих багатих могилах. Декому то й щастило, але траплялися випадки, коли під час риття ба, навіть, коли вже зłodій жадібно хав багатий скарб, склепіння могили рушилося, і великий обвал землі ховав зłodія разом із покійником на вічність.

З бігом часу почали розкопувати ці могили вчені люди — археологи, щоб дізнатися про минуле життя нашого краю. Розкопували не потай, а прилюдно, і все те, що знаходили вони в могилах, уважно збирали та вивчали похованих там людей, їх зброю, прикраси й добу життя-історію, наших степів. Все знайдене виставляли в спеціальних будинках-музеях для огляду сучасними й майбутніми людьми.

Один із видатних українських вчених-археологів, найбільший знавець історії Запорожжя, академік Дмитро Яворницький, працював на цій ниві, починаючи з дев'яностих років минулого сторіччя, піле піввіку. Завдяки його невсипущій праці, Катеринославський (Дніпропетровський) історичний музей поповнено багатьма експонатами з палеолітичного, неолітичного та бронзового віків. А найбільше він зібрав експонатів із часів козацької України та Січей Запорозьких. Тисячі цінних експонатів, зібраних цим ентузіастом, містить цей музей-велетень. Недарма ж мав він і назву "історичний музей Яворницького".

Та гірка доля спіткала цей вузей. Наїзники москалі та гітлерівці пограбували його й знищили в пень.

Багато віків тому на наших землях жили різні наїзники. Але поволі умови життя мінялися, росли, занепадали й зникали держави а на їх місце приходили нові.

Заможне та вільне життя скитів викликало заздрість сусідів: траків, кельтів і інших. Заздрили скитам і степовики, войовничі сармати, які жили між Доном та Волгою. Закортіло і їм пожитися добром заможного сусіди. Першою на скитів і рушила сарматська орда. Плем'я за плем'ям переходили вони Дін. У степах стиналися верхівці та піше товариство скитів з войовничими сарматськими лицарями. Не під силу було скитам, розніженим довгим спокоєм, боротися з таким ворогом. А до того зі сходу натискали інші й інші, ще страшніші вороги. І почала валитися велика скитська держава.

Запустили степи, спустошувалися міста. Вже не було чого продавати грекам, нічого було сплавляти вниз річками. Тільки одні за одними, то з заходу, то зі сходу через степи проходили все інші й інші народи, племена, стинаючись в завзятих вадках та знищуючи одні других.

Разом з цим хиріють і гренькі міста. Не приходять сюди більше і не осідають нові колоністи з далекої Гренії. Вже недалеко був той час, коли багатим скитам та грекам з їх містами та культурою загрожувала цілковита руїна. Тільки дужа Римська держава їх врятувала, але не спинила наїздів ворожих племен, і вже не було того життя, що давніше.

Та прийшов час, коли й самому Римові стало важко боротися з сусідами — молодими народами, що натискали на нього. Упав Рим, перетворилися в руїну й багаті гренькі міста.

Довго-довго по степах, на міснях, де колись жили скити та сармати, одна хвиля народів зганяла другу. Зникло все, наче його й не було. "Минулося — осталися могили по полю".

Вже більше, ніж дві тисячі років, минуло з того часу. Все змінилось, забулося. Тільки могили, що самотньо, сумуючи стоять з тих часів і досі по наших степах, нагадують нам про це доісторичне минуле нашого краю.

СВЯТО КУПАЛА

Купало святкується 23 червня, себто в період літнього сонцестояння, коли життєві сили знаходяться в повному розцвіті, але стоять вже перед неминучим занепадом, і тому це свято в'яжеться, з одного боку, з оргіастичним піднесенням життєвої енергії, що виливається в бурхливі три й виливи сили, а з другого боку — з сумними образами смерті.

До цього треба ще додати впливи християнського свята Івана Христителя, якого народ називав "Купалом", бо ж він "купав" Христа і народ, щоб христити його.

Давніші дослідники свята Купала, що належали до т. зв. мітологічної школи, дивилися на Купала, як на одного з слов'янських богів, і в цьому вони покладалися на складача Густинського літопису (компіляція поч. XVII. невідомого автора), в якому говориться про Купала, як бога гойности.

Але, як уже вказав проф. Сумцов свого часу, нема ніякої підстави вважати Купала нашим давнім богом, — з-поміж усіх слов'ян це ім'я зустрічається тільки в українців та у білорусів, — і в останніх, мабуть, під українським впливом.

І притому, майже завжди, це ім'я, як ми вже згадували, в'яжеться з іменем Івана Христителя.

Уже Костомаров висловив в 1843 р. гадку, що ім'я Купала заступало ім'я Христителя, було його синонімом, і цей здогад тепер усі приймають.

Пам'яті Івана, Христового попередника, український народ присвячує три дні в році: "Івана Христителя", на другий день по Волохришах, "Головосіки" — день смерті через відрубання голови (29 серпня ст. ст.), і нарешті "Івана Купала" 23 червня, якого дня вода ніби освячується, і в ній вже можна купатися.

Це — що до назви нашого свята.

Переходячи до рештків старих обрядів, які дійшли до нас, або про які ми знаємо з давніх літературних пам'яток, треба спинитися перш за все над обрядами й віруваннями, зв'язаними з фактом найвищого розцвіту сил природи, коли особливо рослинність доходить свого кульмінаційного пункту.

Тут маємо вірування, що ніколи ніяке цілюще зілля не досягає такої магічної сили, як саме на Купала:

"В це свято, знахарі на Галицькому Підгір'ю, — як засвідчує "Етн. Збірник" т. V. с. 207, збирають зілля, бо воно має тоді особ-

ливо помічну силу. Збирають головню лопухи, а також чорнобиль. Висушений чорнобиль помагає від горячки і сухіт”.

Ми навели тільки одне засвідчення з Галицького Підгір'я, бо там переводив записи наш славний Іван Франко, — але подібних засвідчень можна було б навести чимало і з інших кутків України.

Та не тільки знахарі збирали того дня чарівне зілля, — присвячувалися цьому заняттю на Купала й майже всі жінки, а особливо дівчата, які збирали т. зв. приворотні зілля — любисток, васильок, липник. Цей останній заплітали вони того дня в коси, щоб “хлопці липли”.

Але особливого значення надавалося збиранню зілля тирлича. Знайшовши, на передодні Купала, тирлич, дівчина виривала його з коренем і промовляла:

“Тирлич, тирлич! Ти до мене дев'ять парубків приклич! А з дев'ятьох вісім, а з восьми сім, а з семи шість, а з шести п'ять, а з п'яти чотири, а з чотирьох три, а з трьох два, а з двох одного, то мій суджений, не розгуджений...”

Потім вона приносила його до хати й ховала до наступного дня. Як тільки того дня зазоріє, йшла вона до-схід сонця по воду й промовляла:

“Як вода борзо йде (в річці), так аби я борзо віддалася; як сонцем всі люди радуються, так аби мною радувалися; як вітер шпарко йде, так аби до мене шпарко свати їхали; як любить маціцька дитинка свою мамку і гине за нею, так аби парубки гинули за мною”.

Промовляла так тричі, зачерпувала тричі води, несла її до хати і варила в ній зілля-тирлич.

У тім виварі дівчина вмивалася і тоді могла бути певна, що ще того року вийде заміж, і то тим скорше, чим дужче віяв вітер, коли вона над річкою примовляла. Тим-то дівчатам сильний вітер на Івана Купала дуже подобається, чоловікам — менше...

Вода й роса на Купала особливо цілющі, тому старші люди радять молоді качатися в ці дні в росі для здоров'я.

Рослини в цю ніч мають силу навіть переходити з місця на місце і розмовляти між собою особливим шелестом листя.

Але особливого значення набирає в ніч Івана Купала папороть, яка ніби цвіте цієї ночі, — тільки цієї ночі, — і хто той цвіт побачить і зірве, дістане чудодійні сили та знання, — вона і скарби відкриває...

Насправді, папороть, як знаємо, ніколи не цвіте, а розмножується т. зв. спорами, чи розроднями які виникають через поділ клітин, — і наш нарід зрештою це добре знає, бо в давніх піснях про ловлення дівчат русалками, русалки звичайно дають загадку: “А що росте без цвіту?” і дістають відповідь: “Папороть росте без цвіту”.

І все ж, одночасно з цим знанням, поширене й вірування, і то не тільки в Україні, але й в усіх інших слов'ян, що в ніч під Івана Купала папороть таки цвіте “як ще не співають півні”. Як вона розпитується, то “тріщить і блищить таким сильним червоним чи огневим цвітом, що й очі не витримують”.

Щоб дістати цвіт папороті, треба, як у нас вірили, поступати в такий спосіб: треба зайти глибоко в ліс, — так глибоко, щоб там і голосу півня не було ніколи чути, — вибрати там відповідне місце, обвести навкруги себе свяченою крейдою магічне коло і тримати наготові хрест і ніжик. Як тільки квітка почне розцвітати, треба зараз же вхопити її у жменю, підрізати ножиком шкіру на мізинці лівої руки і закласти туди квітку, — мабуть, щоб втримати її при житті вогкістю й теплом власної крові. Але тоді нечиста сила — відьми, чорти, вовкулаки, лісовики і ще там які, підіймуть жахливий гвалт, регіт, галас, щоб налякати людину і примусити її кинути квітку, або вискочити з магічного кола. Вони навіть жбурляють камінням і деревами, але поки людина панує над своїми нервами і міцно тримає квітку, ніщо їй не може зашкодити. Нечиста сила приймає найжахливіші форми й вигляди, кричить на всі голоси, реве, верещить, намагається схопити щасливця, але той повинен затримувати спокій, аж поки не проспівують другі півні, а тоді тікати шосили, ніколи назад не оглядаючись.

Ця остання умова дуже важлива, вона часто повторюється в різних українських казках та легендах, бо нею вимагається від героя рішучості **доконати раз розпочате діло**, незломності й сили духу. Якщо ж він не витримає і — заважається, оглянеться назад, — все пропало . . .

Гоголь в "Вечорі напередодні Івана Купала" дуже майстерно обробив легенди про папороть, — **цю нашу квітку земного щастя**,

З вистави вишивок Ж. С. "Відродження" 1950 р.

що її людина завжди шукає, але ніколи не знаходить, або, знайшовши, не має моральної сили при собі втримати.

Але не тільки природні сили виявляють в Купальський період незвичайну діяльність і силу, — і т. зв. **надприродні сили**, що уявляються з природними силами тісно пов'язаними, в Купальську ніч так само незвичайно діяльні і тому небезпечні: русалки, мавки, відьми дуже “бігають” в тім часі і тому треба вживати найрізноманітніших засобів, щоб від них охоронитися: наші прадіди клали з вечора на вікна кропиву, в хлівах — осичину, — бо і кропиви і осичини “боїться” нечиста сила.

Щоб відьми не повипивали молоко з корів, господині тієї ночі не відлучали телят від корів, а в хаті вішали лопух, підпоясувалися від хвороб (бо і хвороба, — це ж теж нечиста сила!) чорнобилем, а дівчата, щоб не причепилися до них часом русалки, носили під пахвою полин, а перед ворітьми розсипали кашку, щоб відьми не могли ввійти у двір.

Звичайно співали того дня:

**В нашім Купайлі кущик бобу —
Кинуло б відьму в хворобу;
В нашім Купайлі кущик м'яти,
Щоб не перейшла відьма хати;
В нашім Купайлі кущик дроку,
Щоб не діждала відьма року!**

Не тільки жінки береглися того дня від нечистої сили: жінці та косарі того дня теж перев'язували собі поясницю чорнобилем — щоб крижі не розболілися, — себто, щоб не залізла була в крижі, ослаблені і втомлені роботою, яка нечиста сила.

Та найбільшу охоронну силу проти всякої нечисти має вогонь. Тому-то того дня обходили поля з вогнем, а в вечорі розкладали вогні й по вулицях та по дворищах і через них перескакували: в пізніші часи це скакання через вогні перетворилося в звичайну собі, хоч іноді й не зовсім безпечну гру, — але в давніші часи воно мало очисну та магічну силу.

Про очисне значення купальських вогнів маємо ми численні свідчення не тільки з України, але з усієї Зах. Європи, де вони були теж дуже поширені, особливо в періоді між XII та XVII вв., коли особливо вірили в нечисту силу й боялися її. В самому Лондоні, столиці Англії, купальські вогні були заборонені законом 1539 р.

Очисну та охоронну силу зберігав, як вірили, навіть і попіл від купальських вогнів. Так, на Коростенщині, ще за наших часів, вже під Совітами, “дівчата, як писало “Первісне Громадянство” з 1927 р. I., с. 181, — хапають попіл із Купайла і несуть додому матерям — посипати капусту, щоб гусинь не їла...”

Тлумачили розпалювання вогнів під Іванову ніч теж бажанням магічно допомогти сонцю, що йде до зими.

Найбільш інтригувала дослідників загадкова і дуже тепер вже неясна містерія, що відбувалася на Івана Купала і носила різні назви: то Купала і Марени, то Івана і Марени.

Напередодні Іванова дня робили з соломки, кропиви та чорно-клену опудало, яке в деяких місцевостях називали Мареною, а в деяких Купалом. Опудало це було завбільшки в дитину, але іноді робили його і в справжній зріст людини, вдягали його в жіночу сорочку, плахту, намисто і вінок із квітами.

Іноді вирубували ще й деревце, чи велику гіляку, з чорноклену, верби або тополі, обвішували його биндами та вінками і ставили на обраному для грища місці. Це деревце звали найчастіше Купайлом:

**Коло Купайла обметено,
Ще й барвіночком обплетено,
Ще й васильком обтикано...**

Під тим деревцем ставили ляльку Марени (або Купала, — в цьому останньому випадку деревце звали Мареною).

Перед Купайлом (чи Мареною) ставили стіл із горілкою та закусками, розкладали вогонь, скакали через нього та співали купальських пісень.

Іноді парубки викрадали чи віднімали Марену й топили її в річці, або просто шматували на частки.

Дівчата робили тоді іншу Марену, запевняючи, що парубки вкрали були не справжню любу Марену, а тільки її ляльку, виставлену, щоб одурити хлопців. Така гра і пісні продовжувалися іноді всю ніч до світла.

З вистави вишивок Жіночої Секції “Відродження” 1950 р.

На другий день Марену й Купайла (як що вони заціліли) позбавляли прикрас і кидали в річку. Уривки пісень, які дійшли до нас, пояснюють:

Купався Іван та в воду впав.

Купала на Івана (приспів) . . .

Або:

Утонула Мареночка, утонула,

Та на верх кісонька зринула . . .

Іноді ніякої ляльки не робили, а тільки вирубували деревце. Так от, у Ставищах на Київщині коло Білої Церкви, хлопці вирубували деревце з вишні, сосни або верби, і вкопували його на видноколі десь на гірці. Це деревце називалося Купайлом. Дівчата прикрашали його великими й меншими вінками з різних квітів, але переважно з барвінку та рути. Іноді прикрашували це деревце ще й восковими свічками. Звичайно обмежувалися на одне Купайло, але іноді робили й кілька.

Коло Купайла розводили вогонь і скакали через нього.

Подекуди Купайло не закопували в землю, а тримали його двоє діточок, аж поки не втомлювалися, — тоді їх змінювали інші. Іноді тримав Купайло парубок, сидючи на землі. При кінці гри він тікав разом із Купайлом, але натовп молоді гнався за ним, наздоганяв і розривав Купайла на шматки, з яких кожний ніс собі щось додому.

Вінки, що були на Купайлі, розкидалися звичайно по городах, щоб росли краще огірки, капуста та інша городина. Дівчата кидали галузки з Купайла в воду, якою мили голову, щоб добре росло волосся.

На Волині теж вбирали вербу чи ясінь квітками, вінками й ягодами. Чепляли й свічки. Як уже всі півні кінчали співати, пускали Купайло в воду на річку й ворожили — чия свічка на Купайлі найдовше горітиме, та дівчина скоріше заміж вийде (Перв. Гром. 1927, I, с. 181).

Обряди з Купайлом і Мареною ставили в зв'язок із давніми звичаями парубання при воді, при річках, про які згадує наш найдавніший часопис, — вони супроводилися подібними гризами і відбувалися в розповні літа, себто приблизно в Купальський період.

Проте, проф. Грушевський зауважив, що нищення Марени й Купайла відбувалося не тільки шляхом кидання в річку, але й в спосіб розривання на шматки. Отже, може бути, що кидання в воду — це обряд пізніший, який виник у зв'язку з асоціацією про християнський обряд хрещення купанням і з образом Івана Христителя, що так "купав".

Може бути, що **первісний** зміст обряду полягав власне в розриванні на шматки, взагалі в нищенні ляльки Купала чи Марени. В такому разі він в'язався б з аналогічним обрядом весняного ховання Коструба та з літнім похороном Ярила, про які ми тепер тут не будемо говорити.

Паралелю цьому звичаєві треба шукати в давніх клясичних Адоніях, в яких сирійці оплакували смерть бога рослинності, що

уосіблював також часто хліб на полі. Його смерть символізувала смерть хлібних рослин під серпами женців. Щоб підкреслити аналогічність українського купальського обряду з сирійськими Адоніями наведемо тут опис Адоній, які відбувалися в Олександрії: тут ляльки Афродити, богині любови, та її коханця, Адона, якого пошматував, за легендою, лютий кабан, було положені на два ліжка, а навкруги них, як у нас вінки тощо, клалися квіти, овочі, рослини в горщиках і просто галузки з дерев. Одного дня святкувалося їх весілля, а на другий день жінки в глибокій жалобі, з розпущеним волоссям, голосячи, відносили на берег моря ляльку мертвого Адона і з плачем кидали її в воду. Дата святкування збігалася з початком жнив.

І у нас свято Купала збігалось з початком жнив. Про це дуже ясно писав уже вище згаданий Густинський літопис:

“Купала був богом гойности, як у греків Церера, і йому божевільні за гойність подяку приносили саме перед початком жнив. Цьому Купало-бісові ще й досі подекуди божевільні пам'ять справляють, почавши з дня 23 червня, напередодні народження Івана Предтечі, і до жнив, а навіть і далі таким чином: з вечора збирається молодь обох статей і, сплітаючи собі вінки з істинного зілля чи коріння і, підпоясавшись зіллям, розводять вогні. Подекуди ж ставлять зелену галузку і, взявшись за руки, творять коло і крутяться навкруги вогню, співаючи свої пісні та приспівуючи Купалом, і потім через ті вогні скачуть...”

Ми навели цю довгу цитату з Густинського літопису XVI ст., бо це найдавніше наше детальне свідoctво про свято Купала, і воно ясно вказує, що це свято в'язалося з жнивими.

Це дає нам можливість здогадуватися, що Купайло і Марена — були українськими відмінами Афродіти й Адона, і то тим більше, що характер Адона, як бога хліба, виходить дуже ясно з опису Адоній, який залишив один арабський письменник X-го віку: “В середині місяця липня, — писав він, — відбувається свято Плакальниць, себто власне свято Адона. Жінки оплакують його смерть, бо він був жорстоко забитий, а його кості змелені в млині і потім розвіяні за вітром...” Жінки того дня не їли нічого, змеленого в млині, себто мучного.

Яке ж значення цього обряду?

Змисл цього обряду полягав в бажанні здобути ласку бога, який вмирав під серпами чоловіків, — жінки виявляли біль і проливали сльози, щоб умилостивити його, а потім вогнями й оргіастичними грами, веселошами, впливали на нього магічно, додаючи йому сил до будучого воскресення.

Із святом Купала, як і з іншими нашими святами, що визначають кінець одного періоду і початок другого, тісно в'яжуться й обряди ворожіння: ворожить молодь про свою майбутню долю.

Відбувалося це найчастіше так: дівчата вибирали з-поміж себе найкращу дівчину, вели її з піснями в ліс, садовили в приготовлену заздалегідь яму з вінками з свіжих та зів'ялих квіток і зав'язували їй очі. Часто і цю дівчину називали Купайлом.

Взявшись за руки, дівчата танцювали навкруги ями, а дівчина-Купайло брала без розбору вінки й давала подругам: кому припадав вінок із свіжих квітів, та дівчина мала щасливо вийти заміж, кому із зів'ялих — та мала бути нещасливою. По закінченні ворожби, дівчата схоплюються і тікають, щоб дівчина-Купайло їх не спіймала: наколи б кого спіймала, та дівчина того року не вийшла б заміж.

Бували ще й інші ворожіння:

Молодь надвечір збиралася коло річки і купалася до смерку, бо того дня, як говорили "й сонечко купається". Як смеркало, розводили вогонь на березі, або на вигоні, і скакали через нього, парами — дівчина й парубок, узявшись за руки: якщо руки пари, підчас скоку через вогонь, не розірвуться, ня пара побереться.

Також плели вінки й пускали їх на воду: кожна дівчина кидала звичайно в воду два вінки — один загадувала на себе, а другий на якогось хлопця: якщо ці вінки сходилися до купи, то це ворожило близьке весілля між ними.

Із цим вороженням в'яжеться така пісня:

По саду ходжу, виноград саджу,
Посадивши, та й поливаю,
Ой, поливши, та й нащипаю,
Нащипавши, віночка зів'ю,
Віночка звивши, на воду пушу:
Хто віночка візьме, той мене поймає.

Отже і в цих ворожіннях, як в віруванні про цвіт папороті ми стоїмо перед все тим же шуканням щастя, — ніколи, як у момент отого розцвіту сил природи, що ми його спостерігаємо в купальський період, не тужить так серце людини за щастям: тепер би, тепер би! коли все ще цвіте й розвивається... Бо потім прийде осінь, потім прийде зима, — і, хто зна, як і прийде те щастя, чи не прийде воно запізно?

Тим часом ідуть роки, проходять десятиліття, люди старіються, а, на їхнє здивування, квітка папороті все далі їх вабить, все далі виблискує облудним вогнем, і поволі виявляє, що поки людина живе, поти вона все шукає й надіється... І мріє про щастя, - про оту вогнену квітку папороті, яка розцвітає лише раз на рік, на короткий мент, поки ще півні не заспівали...

20. VI. 1949.

Лянсере "Після бою".

ПІД БРОДИ

(Фрагмент споминів)

В шосту річницю оборони Львова.

Ми їхали на фронт.

День і ніч мчав поїзд якимись невідомими бічними шляхами, бо головна залізнична лінія була розрита й знищена зривами летунських бомб.

Вояки сиділи в темних отворах вантажних вагонів, гризли похідний приділ, твердий хліб і суху ковбасу, та виспівували пісні, що їх зібрали з усіх земель України.

Як я їхав з Дебречина
додому,
Зайшла мені чорна кура
дорогу...

Хлопці Срібної Землі, юнаки-легіні карпатських зворів, принесли цю чудну пісню з собою до дивізії, і вона зразу стала рідною усім полтавцям, волинякам, одеситам, галичанам і тим "старим" емігрантам, що ще з сімнадцятого року покинули свої сторони, де родилися й перебули юні роки. За довгий час воєн, революції й повстань, вони промандрували Україну від півночі на полудне й від сходу на захід, завше в походах, у боях, у поготівлі. Опісля довгі літа польських таборів і нескінчена черга весняних сподівань, на які ждали рікрічно, бо з весною почнеться знову, казали. А ці весни вкрили сріблом їхні голови; аж сповнився час, в якому таки почалося. Правда, не була це весна, і не так почалося, не так і проходило, як гадалося, але сиві полковники, сотники й козаки, потягли у вишкільний табір дивізії і знову почувлися людьми, коли вдягнули однострій і в руках стиснули сталеві замки рушниць. У довгій життєвій мандрівці, вони не були уже киянами, ні полтавцями. Ці вояки попереднього покоління, ці батьки й діди наші, співали закарпатську "чорну куру" разом з усіми, щаче рідню пісню своїх міст і степів.

Полковник С., тепер простий стрілець, — колись його вус був сивий, — а в дивізії почорнів, — співав, та вимахував руками до всіх людей чужої землі, що їх доглянув на невідомих полях і невіданих чужих дорогах. З кожною годиною зростала радість вояків, і туга за рідною землею переливалася в грудях.

Котрогось дня ми побачили перші українські хати. Наше село, закричав хтось, і хлопці юрбою натиснули в отвір вагону.

Бігли чоловіки, жінки й діти. Вітали своє військо. Бо на вагонах хлопці давно вже повиписували крейдою великі літери:

Слава Україні!

Геть із большевиками!

Хай живе Українська Держава!

Який парадокс! Цей останній державний клич, був "протидержавний", але він пишався на всіх вагонах продовж всієї подорожі.

Ми їдемо на фронт. Куди, — ніхто не знає. Можливо, що наша ціль — околиця Коломиї й Карпати. Гуцули з того приводу стали вважати себе чимсь кращим, якоюсь елітою вояцької маси. Вони походили гордо, їхні лиця стали враз шляхотні, і вони з висока поплескували інших по плечах:

— Ви там нічого не журіться, ми все полагодили, це ж гейби домів їдемо!

Другим разом розійшлася чутка: їдемо на Бережани. То ж похляки частували всіх тютюном і обіцювали різні блага, і вояцька гуща була вдоволена, самопевна.

Але з тою Коломиєю було щось трохи правди, бо перед тижнями виїхали туди командні відділи, що мали приготувати все потрібне для дивізії. Позатим, про Коломию балакали кухарі дивізії, а кухарі все знають найкраще в усіх військах і в усіх часах воєн і заверюх.

Я намагався колись зглибити цю тайну такої віри в кухонні відомості, бо це явище відоме ще з античних військ греків і римлян, і має постійний характер без огляду на зміни в стратегії і тактиці. У моїх дослідях не дійшов я до нічого, але, можливо, що і тут було джерело великої пошани Запорозького Війська до сотенних кашеварів.

В первісному пляні була в дійсності постанова, згідно з якою наша дивізія мала перебрати один фронтовий відтинок біля Коломиї. В останньому моменті перед від'їздом наказ змінили, і ми їхали на Броди. Я знав нашу ціль, але мовчав, бо це була військова тайна. Ще день перед від'їздом відвідав мене сотник П. Він ходив мовчки по кімнаті, щось міркував і скурював цигарки одну по другій.

— Не добре, їдемо на Броди. Я знаю цю околицю, вона робила на мене завжди сумне враження. Не подобається це мені.

— Чому? Гарна околиця! — заперечив я.

— Чую, що це не добре.

Це було, мабуть, передчуття, але ми їхали дійсно на Броди. Чому змінено наказ, ми тоді не знали. Ледви місяці пізніше виявилося, що це була спроба ліквідації дивізії, постанова зробити з неї подарунок Москві. Тільки, що цей плян під Бродами не вдався.

Пополудневі години минали скоро. Ніхто не нудьгував на соломі вагонів, і ніхто не грав у зашмальцовані карти. До самого вечора хлопці товпилися у дверях вагону, вгадували назви сіл, вигукували до всіх, вітали кожну людину і кожну тварину, коні, пси і корови.

Біля третьої над раном, ми промайнули через Львів — Підзамче і помчали далі. Надходив день, і білі мряки задягли довкілля.

Всі знали, що їдемо на Броди. Було холодно.

— Висідати, висідати!

Поїзд стояв. Із вагонів висипалися юрби вояків. Різкі свисти пронизали повітря.

— Збірка, марш, марш! — Треба було поспішати, можна було сподіватися большевицьких налетів.

Десь з обрію нісся гуркіт гармат, перші ознаки близького фронту. Бігом збиралися сотні на місцях збірки, перебігали ями від летунських бомб, обминали якесь покручене з горячі залізя, якісь порозбивані доми. Станули чоти, сотні, баталіони. З поспіхом видадовували з вагонів важку зброю, харчі, стріливо, вози, коні, авта. Аж тепер можна розглянутися довкруги.

Двірець містечка К., але де був двірець? Курилися спалені руїни будинку і вогка курява лягала на вояцькі лави. Біля руїн чорніли нутрами порозбивані й попалені вагони, дивно сторчали в гору залізні колеса переверненого паровозу. У замрячене небо звели свої дула мертві чотирицифрові протилетунські скоростріли, почорнілі від вогню й диму.

— Ходом руш! — і довгі ряди війська посунулися вперед питоною рівномірною ходою. Ми йшли в напрямі, де було чути гарматні стріли. Нашою метою мало бути якесь невідоме село, п'ять кілометрів від містечка К. Але згодом виявилось, що треба машерувати ще три, опісля ще останніх, — але напевно останніх — п'ять. А наплечники, наповнені усім вояцьким добром, в'їдалися в рамена ремнями, повні набійниці тягли додолу, вояцькі ноги збивали куряву, і лица змочили струменці поту.

По годині маршу появилися ворожі літаки. Ми розбрелися у захисному марші, по обох берегах дороги, чота за чотою, розтяглим строем. Большевицькі літаки летіли досить низько, і, мабуть, патрулювали наш похід.

Одною з перших увійшла в село наша чота. На вулицю вибігли діти в самих сорочках і босі. Вони знерухомили зі здивовання і в перших поранніх проміннях сонця дивно голубіли їхні зачудовані очі. І зарілося на вулиці.

— Ой, Матінко Божа, винеси, Марійко, молока! — Заметушилися жінки, але це молоко випили, мабуть, хлопці з дальших сотень. На дорогу вийшов дідусь, і його старечі вогкі очі пробігали від одного стрільця до другого. Здавалося, дідусь не хотів поминути нікого, пильно бажав заховати в пам'яті наші вояцькі лица. Але коли ми підійшли близько до нього, ми побачили, що він хрестить наші чоти і промовляє тихо й монотонно:

— Благослови вас, Боже, благослови вас, Боже...

— Дякуємо, дідусю, бувайте здорові!

Він не чув нашої подяки, хрестив далі, і уста шепотіли слова благословення.

Повагом вийшла на ворота якась жінка. І раптом її очі стали великі: вона гляділа на наші синьожовті відзнаки. Враз вона сплеснула руками і закричала дивним, дзвінким голосом:

— Людоньки добрі, та це ж наше, українське військо!

Побігла кудись у глиб, а голос дзвенів не то надмірною радістю, не то незмірним зачудованням.

А ми йшли твердим, добрим кроком, хоч очі наливалися кров'ю від тягару, йшли — наче на військовій параді. Це ж гляділи на нас наші люди, і вітала нас наша земля!

Свисток — спочинок. Хлопці скинули наплечники у рови, поставали й посідали до розмови. Ген, як довга сільська дорога, люди вимішані з вояцтвом, жбани води й молока вглигнули чоти й сотні. Петро засунув шапку назад і великою ложкою заїдає яєшню, закусує разовим хлібом. Святий оцей наш чорний разовий хліб!

А хто з околиці?

Але в нашій сотні майже самі перемишляки, львов'яни й гуцули, кілька полтавців. З околиці, може, є в інших сотнях. Правда, ще є в нашій сотні двоє добровольців. Один з них станув саме перший раз на рідній землі. Син емігранта визвольних змагань. Народився й жив з батьками в Польщі. Звідтам зголосився в добровольці, батько теж. А другий з Вороніжчини. Обидва вони говорили дивною мовою. Один на пів по-польськи, другий на пів по-московськи. Обидва були в одній чоті, обидва стояли в ряді біля себе, обидва лягли головою кілька днів пізніше, — в обороні Львова.

Кінчиться відпочинок, усі готові до збірки. Ще синіють тендітні димки з доморобного бакуну, але вже беруть хлопці свій вояцький тягар, наплечники і зброю.

І тоді саме вийшла з хати ця бабуся. Вона йшла дрібним, скореньким кроком, і, спираючися на кривулька-паличку, вона підступила до нас.

— Синочку, візьми, це тобі придасться.

В засохлій старечій руці, дрібній і вузловатій, бо вік пройшов у праці, вона подала жовту коробку сірників.

Її вицвілі зі старости очі гляділи не на хлопця, а кудись крізь нього, може у засвіти, може у давні минулі роки...

Тоді вояк скинув шапку, ~~переклав~~ рушницю, і поцілував стареньку в руку. Кривулька-паличка ~~впала~~ у вуличний пил, і бабуся поклала руку на голову вояка.

Так вітала нас батьківщина, нас, своїх вояків, своїх дітей.

В селі Д-і, стрінули ми наших хлопців, що виїхали перед нами, як передня команда.

— Як же тут?

— Тут є УПА, ми зв'язалися з нею.

— Це добре!

— Так, сотенний командире.

Наша чота розложилася в столоді, серед городів, біля саду і стайні. Хлопці розглядали уважно господарство, корови й телятка, вдихували пах рідної землі, а вечером пішли в село. На музики. І згодом, у вечірніх сутинках, понад садами й хатами, рознісся спів.

Гей хто, гей хто в лісі — озовися!

Нам було добре.

Незабутніми пляхами

З О. СЕНИКОМ-ГРИБІВСЬКИМ ТА М. СЦІБОРСЬКИМ.

10-го липня 1941 року в палке полудне розпеченого літа приїхав я ваговозом до Кракова. Був втомлений їздою та білим порохом поліських доріг, що немилосердно в'їдався в очі та тіло. Хотілося пити та їсти.

Перші мої кроки були на вулицю Ст. В. Тут стрів я Омеляна Сеника-Грибівського, з яким я зустрічався досить часто протягом останніх років. Він був вже повідомлений про мій приїзд. Прийняв мене з питомою йому сердечністю. Але бачилися ми тоді лише кілька хвилин. Сказав він мені, що ще сьогодні вибирається з Сціборським на схід і ждати мене не може, бо має дані, що німці шукають за ним та Сціборським, щоб позбавити їх свободи рухів. Він подав мені адресу, де ми мали зустрінутися чергового дня в Ярославі.

На другий день ввечері я був в Ярославі. Висівши з потягу, я вулицями, що роїлися від німецьких військових колон, прийшов на квартиру А. К. Там застав їх обох — Миколу Сціборського та Омеляна Сеника Грибівського. Обидва ходили по кімнаті й розмовляли. Заходяче сонце кидало через вікно проміння на обі постаті. Були вбрані по спортовому. У Миколи Сціборського високі офіцерські чоботи, штани кіннотчика, спортова сорочка та сіра блуза. Настрій у нього бадьорий та святочний. Омелян Сеник-Грибівський був у спортових черевиках, спортовій сірій сорочці й темній маринарці. На його вустах града весела усмішка.

Дві фізично протилежні достаті. Перший — середнього росту, досить шуплої будови тіла, яке знищила довга праця, боротьба та злидні. Гостре, тесане з мarmору обличчя. Людина з тонким та вигостреним інтелектом. Творець і Апостол Ідеї, що її у своєму серці виплекали тисячі українських вояків у героїській боротьбі проти хижих наїзників. Каменярь та форматор глибинних бажань українського селянина — вrostи в українську землю й мати її для себе, своїх дітей та свого народу. Виразник волі українського робітника, що хоче вирватися з ярма чужої соціальної несправедливості, стати господарем над українськими металевими колосами та господарити тим, що вони вирвуть з наші чорних та сіро-металевих машин і соків власної крові.

Він — духовий Батько творчої української інтелігенції, що виїшла з народу та станула на службу народові. Він — Керівник тих

З Пропам'ятної Академії в "Відродженні" 1950 р.

духових працівників, що хочуть всіма силами творити нові духовні цінності та підносити власний народ на вищі щаблі духово-культурного та суспільно-політичного життя. Він — душа й серце та духовий провідник тих верств українського народу, які на згарищах духової та матеріальної руїни хочуть будувати новий величний Український Храм.

Омелян Сенік-Грибівський — висока, струнка й сильна постать. У промінні заходячого сонця виглядає він, мов вилита з бронзи клясична статуя. Усміх і думка граються на його обличчі. "Немає такого положення, з якого не можна було б знайти розумного виходу, немає такої ситуації, якої не можна б змайструвати" — це його життєва засада. "До всього треба тільки розумного, аналітичного та тверезого підходу, плану й знання людської психології" — це ключ до його успіхів підпільника на землях, бесідника та дипломата на еміграції і визначної Особи в Націоналістичному Русі.

Два контрасти й одна цілість. Нерозлучні побратими — Микола Сціборський та Омелян Сеник-Грибівський. Дві Людини, що себе доповнюють та творять одну цілість — **духовий реформатор та непересічний організатор!**

Вітаємося, і Омелян Сеник-Грибівський продовжує свої думки:

— Не журися й не-денервуйся, Миколо. Прилетів наш Дедаць, і ми завтра полетимо даліше. Чорт бери те, що німці стягнули сьогодні всі човна на Сяні. Ми знайдемо іншу дорогу. Завтра ми будемо на тому боці, а може вже й у Львові.

В нього вже був свій плян, і він вийшов, щоб дати відповідні зарядження та його реалізувати.

Я залишився з Миколою Сціборським. На дворі темніло. Ми говорили про людей, які відплили з Німеччини та Генерал-Губернаторства на рідну землю. Говорили про труднощі при їх переїзді та про положення на тому боці Сяну.

За годину вернувся Сеник-Грибівський з бадьорою та веселою усмішкою:

— Ідемо зараз спати. Завтра о год. 5-тій ранком вирушаємо в дорогу. Я з Андрієм Л. організував авта, що їдуть до Львова. Платимо по 200 золотих за перевіз від особи. Авта вантажні та криті, і нас відповідно заховують.

Минула ніч. Сонце ледве золотило дахи будинків міста, коли М. Сціборський, О. Сеник-Грибівський, Андрій Л., я і ще двох, яких призвища я собі точно не пригадую, були на площі ринку, де стояла колона авт. Шофери вже були в русі — оглядали мотори та стукали залізом по каміннях. За хвилину ми виїхали в дорогу.

Я їхав в одному авті з Сеником-Грибівським. Інші по двоє на інших автах. Через дірку полотняного покривала усміхалося до нас сонце й кидало жмуток проміння до нас. При дорозі будилися цвірінканням оспалі верби. Ліси коло Перемишля отрясалися з ранньої мряки. Ми перекидувалися відірваними реченнями, що відзеркалювали наші настрої. Звуки мотору та шепіт гумових опон заглушували наші слова.

В'їхавши в місто, ми прикрили себе плахтами та іншим лахміттям, що лежало в авті. За хвилину ми були перед залізничним мостом, що в той час служив також для автотранспорту. Авто спинилося — контролю паперів шоферів. Чуємо запит на німецькій мові:

— Нікого не маєте в середині?

— Ні! — відповідає шофер.

На секунду напружилися нерви, і неприємний холод пройшов по них. Але ще секунда, і нерви та розум працюють уже під кутом пляну, обдуманого на випадок невдачі. Але його непотрібно.

Автомашина підноситься на міст. Гуде заїло мотор. Авто виїхало на міст й несеся по долівці, вистеленій дошками, що тут і там гупають. Під нами срібнолентий Сян. Я його не бачу, але відчуваю всією душею цю гарну, круту та химерну річку. Скільки споминів молодечих років зв'язано у мене з ним! Скільки найкращих моїх

друзів поховав він на своєму дні останніми роками! Вони впали при переходах від большевицьких куль...

Автомашина сунеться вже в долину, гамуючи що-сили, і з мосту переїздить на Ягайлонську вулицю. Ми виходимо зі свого сховища й сідаємо на запасовій гумовій опоні авта. Я пробиваю ще одну дірку ножем у автовім покривалі, щоб кожний з нас мав змогу бачити околиці, якими будемо проїздити.

Місто досить пошкоджено боями. У морі повного літнього сонця купаються звалища мурів. Побіч цілих будинків пнуться вгору ще не завалені стіни вигорілих домів; а випалені вогнем вікна та двері світять пусткою та сумом. Коли авто звільняє бігу, чути гамір чужої мови — гостей, яких Україна приймала хлібом і медом, а вони позасідали по хатах, відібрали народові землю й станки українським робітникам... Руїна. руїна й руїна... Треба мільонів рук, які з однією ідеєю у серці стануть всіма силами до боротьби за волю нашої землі та за її відбудову. Треба гострого українського меча та вмілої української політики на сторожі українських прав...

Вздовж шосе порозбирані советські панцерні велетні. Здивовано споглядають на схід очі бункрів. З панікою втекла мільйонна штучна сила. Запустілі поля перетинають прості земляні окопи та деревляні заборолі. Пусткою світять попалені прикордонні села. Тут і там майоріють збиті, мов вівці, в одну купу хати — їх "евакуювали" знад Сяну большевики, щоб вони не дали притулку українським революціонерам. Серед будяків чорніють борозни зораної та старанно заскородженої землі. Не на хліб були вони призначені, але їх завданням було викривати для НКВД сліди тих, які нелегально проходили кордон!

Шосе віддаляється від Сяну. Зближаються Мостиська. Перед містом колона відпочиває. Ми їмо сніданок в авті.

За півгодини колона їде далі. Грибівський задуманий, сидить біля мене. Його очі приковані до дірки в автовому покривалі. Його зір губиться там ген серед стяжок зеленого та золотого збіжжя. Нам розмова тепер не клеїться. Він, говірливий та бадьорий, тепер занадто зайнятий своїми думками та спогадами.

Нарешті промовив:

— Скільки разів проходив я цими ланами, сам чи з друзями, втікаючи перед ляською поліцією чи йдучи на "мокру" роботу. Які близькі вони мені і які дороги! Тоді ми на руїнах, по програних Збройних Змаганнях, організували були нову політично-збройну силу. Ми двигали нарід до нового походу. Ми його збуджували. Один період нашої боротьби закінчився. Тепер приходить новий, ще тяжчий. Ми його почнемо там — у Києві, Харкові, Одесі, Вінниці й Чернігові. Там з руїн і згарищ зродиться нове життя та нові сили.

Його обличчя стало знова ясним та бадьорим. Нав'язалася жива розмова. Ми говорили про положення України в новій війні, про дві хижацькі імперії, що кожна з них хоче посісти українські багатства для себе. Ми аналізували нове положення й нові наші завдання.

Тимчасом автомашина під'їздила до Львова. На летовищі у Скнилові гуділи тяжкі літаки. Вуличний рух оживлявся. Маршували колони військ і тисячі виснажених до костей полонених. Ми доїхали до вулиці Легіонів. Тут наша колона зупинилася. Ми пішли пішки до зупинки на вулиці Льва Сап'їги і звідти поїхали трамваем до вулиці Личаківської.

Омелян Сеник-Грибівський став незвичайно веселий та жартівливий. Дороге та близьке йому місто впливало в нього струми радості. — Це ж, західньо-українська столиця, в якій він провів свої молоді літа і з якою зв'язані небезпечні дії його підпільної праці.

Ми розійшлися на різні квартири. Стрінулися щераз ввечері того ж дня. Він тоді сказав:

— Андрій намотав справу з шоферами, що мають їхати на Проскурів. Дістанемо документи через Івана Р. від Української Суспільної Опіки, що ми — біженці з Хвастова. Їдемо завтра в дальшу дорогу. Зустріч о годині 8-мій ранком коло оперового театру.

В призначеній годині другого дня ми знову стрінулися. Він дав мені документи, що я походив з Солом'янки коло Києва та вертав у свої рідні сторони. На вул. Вірменській стояли два авта. Видряпавшись в середину одного з них, я знайшов там відомого поета Ольжича-Кандибу, якого німці пізніше закатували в концетраку в Саксенгаузен в 1944 році; визначного підпільного діяча

Українська Громада в Фінляндії в 1950.
Стоїть третій зліва Полуведько. Сидить другий зправа Баранецький
(загинув пізніше трагічно в Б. Айресі).

на Лівобережжі під большевицькою окупацією — Половедька, що загинув у Харкові від німецьких катів восени 1941 року, доктора Я., розстріляного німцями в Рівному 1943 р., Вітю П., Андрія Л., П. С. та Миколу Сціборського. За мною виліз на автомашину й Сенник Гривівський. Ми позаймали місця на гумових опонах, дошках та лахміттях. Шофер зав'язав задню частину полотняного накривала авта. За хвилину почав гудіти мотор, і автомашина рушила.

Настрій був веселий. Оповідали переживання останніх років і жартували. Найбільше уваги звертав на себе зо своїми переживаннями в СРСР Половедько, який прожив останніх двадцять років в підсоветській Україні та на північних землях Росії.

Серед жвавої розмови дуже скоро минуло 5 годин їзди до Тернополя. Тут трапилася несподіванка: вантажні авта дістали нові спрямування. Вони мали їхати вже не до Проскурова, але до Чернівців. Нам цим разом не туди була дорога. Ми мали пробитися до Хвостова. Тоді вся наша група поділилася на дві частини: одна мала вертатися до Львова та старатися пробитися через Броди, Рівне, Новгород Волинський до Житомира, а друга через Підволочиська, Проскурів до Хвостова, а звідти у слушний час до Києва. На такий поділ групи вплинули відомості, що наспіли з району Хвостова. Зв'язковий повідомляв, що там німці зо своїми попутчиками перевели численні арешти серед наших людей. Арештований був тоді Кузьмик-Петренко, що пізніше був розстріляний разом із групою студентів у Києві 1942 року, Ярослав Перебийніс, який просидів довгий час на Монте Люпе в Кракові, а згодом в концентраційних таборах в Німеччині, та інші.

Я з Сеником-Гривівським добру годину ходив по вулицях Тернополя. Не було там нічого замітного, хіба що величезний бруд та маси всякої мушні. Це була спадщина московського окупанта, який був "визволив" в 1939 році Західню Україну.

Згідно з дорученням, я вернув товаровим потягом до Львова.

Серед праці від ранку до вечора минали скоро дні у Львові. До зеніту докотилося літо, і сонце розпикало брук вулиць. Але того літа ніхто не думав про відпочинок. Навіть вигідні Львов'яни залишалися на місцях. Події котилися скоро не тільки на фронтах, але й саме місто почало міняти свій вигляд. Над виставовими вікнами зникали українські написи, — єдине, що большевики були принесли українському містові, і почали появлятися мішані німецько-українські та німецько-польські: німці розпочали свій германський курс "рятування" при допомозі фольсдойтшерів одного з найстарших "німецьких міст" на сході Європи.

Я не мав часу переживати всіх тих болючих подій, які відбувалися тоді у Львові. Я був завантажений пілоденною роботою і, тому, що вона була спрямована під кутом Центральних та Східніх Земель, я менше звертав уваги на те, що діялося на місці.

І тут я знов дуже часто зустрічався з Сціборським та Сеником-Гривівським. І черпав від них поради, що відносилися до розгортання моєї роботи. І я з найбільшою приємністю згадую сьогодні, як найбільш цінності свого життя, літні вечори, коли ми довго

та всесторонньо розглядали різні теоретичні та організаційні питання. Ще досі чуо різкий голос М. Сціборського, що логічно обосновує свої тези. Ще досі в моїх вухах звучить приємний баритон О. Сеника-Грибівського, що викладає мені ясні, на великому досвіді побудовані, думки.

Вони вперто працювали над постановкою своєї роботи там, куди мали їхати. У них був план поставити її у всій ширині та використати для неї весь теоретичний та практичний досвід, набутий довгою суспільно-політичною діяльністю.

Їх денервувала кількаденна зупинка, що зв'язана була з реєстрацією авта, яким вони мали від'їхати. Зокрема М. Сціборський дуже нетерпеливився. Для нього кожний дальший день у Львові був невимовною мукою та немилосердним шарпанням нервів. Його кликала кров на рідні простори, на широкі українські лани, щоб вдруге віддати їм свої труди й сили. А може його кликала недалеко вже смерть та чорна земля рідної Батьківщини?

Сеник-Грибівський був більше зрівноважений. І його вабив подих широких східних українських просторів. Вони ж відповідали його розмахові, і на них він тільки й міг вповні виявити свої на-зрілі сили. Але він не виявляв своїх переживань. Він старався їх приховати, щоб зокрема заспокоювати свого побратима Миколу. Він йому говорив:

— Не журися, Миколо! Наші там справляються і без нас. Там є поважні сили. Скоро впаде Київ, і ми поїдемо просто до Золото-верхого...

Вкінці все було готове до дороги. Суспільна Опіка виставила їм нові біженецькі довідки, що вони походять із Київщини та вертаються додому. Авто Суспільної Опіки, зареєстроване перед властями, повезе двох тяжко хворих у їх рідні сторони... У воєнному хаосі ніхто не перевірятиме чи ті документи правдиві, а зокрема не подумають про це тупоголові німці, надто звиклі до нормально організованого життя.

В останній день липня від'їздили вони з Львова. О годині 9-тій ранком чотирьохособове авто під'їхало на ріг вулиці Академічної. Я вращав їх у сінях наріжного будинку... Бажав їм багато успіхів:

— Пращайте! Кінчіть скоро роботу та приїжджайте до нас!

— До побачення в Києві! " сказали вони обидва майже рівночасно до мене.

Грюкнули двері авта, і вони поїхали. Я довго ще дивився їм у слід. Мені було чомусь невимовно сумно на серці. Незрозумілий біль стискав його...

Приходили вістки з далекої України. Доносили: доїхали щасливо до Житомира. Працюють і мають багато успіхів. Все свідоме громадянство з ними. Підготовляють кадри на роботу у Київ.

4-го вересня прийшла до Львова неймовірна вістка: "Вбили Миколу Сціборського та Омеляна Сеника-Грибівського. Вони вертали вечером з наради з житомирським громадянством на помеш-

кання. Охорони нашої не було, бо вони її рішуче відкинули. Вбивник Козій з Галичини”.

Вбили! Вбили! Вбили!... новими й новими відомостями потверджується страшна вістка. З уст до уст летить — “вбили”, “згинули”.

Але — хто? Хто?

Козій, українець із Галичини.

Невжеж новий злочин Каїна? Невжеж піднятися могла українська рука проти Вас, що все своє життя віддали українському народові? Проти Вас, що задля праці для українського визволення відrekliся від свого особистого життя? Проти Вас, що взяли на себе найтяжчий тягар найвідповідальніших завдань боротьби за Відродження Нації?

Але далші відомості не залишають сумнівів — і знову сором, жаль, гнів і обурення підносять серце...

Там, у Житомирі виросла нова братня могила...

Минали сумні дні. Я покінчив свою працю у Львові й вибирався в дорогу на Схід. 12-го вересня я їхав тим шляхом, що ним перед шістьма тижнями їхали Микола Сціборський та Омелян Сеник-Грибівський. Того ж дня я перейшов коло Старих Бродів новий німецький кордон, що мав відділювати Галичину від усеї України.

Другого дня ранком я з другом Іваном Л. був на шосе Броди

Рідна Школа Т-ва “Відродження”.

— Дубно — Рівно. Ми йшли пішки й спинали авта, що їхали в північно-східньому напрямі. Нарешті нам вдалося приміститися на вантажне авто, і ми вполудне тогож дня були у Рівному. Обабіч вулиць міста стелилися повалені доми. На звалищах працювали під наглядом червоних пузатих німців тіні людей — полонені із червоної Армії. З уст німців неслися до них грубі лайки, і нерідко приклади крісів валили ті знесилені постаті на землю.

Другого дня вполудне я з другом Л. виїхав принагідним авто з Рівного в напрямі на Житомир. Я думав про Миколу Сціборського та Омеляна Сеника-Грибівського. Там у Житомирі вони ще недавно працювали, і там тепер їх могила... Ми доїздили до Корця, за яким проходила границя, що розділяла західньо-українські землі від центральних та східніх, що розмежовувала дві різні окупаційні системи. Я слідкував за всім, що можна було бачити довкруги. Передо мною розкрилися безмежні простори українських ланів, яким, здавалося, не було границь та меж. Сіріла стерня, з якої знято збіжжя, і зеленіли лани ярини. Рідко зустрічалося українські села, розкидані на кільканадцять кілометрів. У них виділи обідрані хати, що присідали все глибше в землю. Валялися останки плотів. Впадала в очі відсутність клунь, що на заході нерозлучно товаришать хаті господаря. Остеронь сіл пнялися гордо вгору кам'яні зернові елеватори, що були контрастом до вбогих та запущених сіл. Коло них тут і там сіріли інші колгоспні чи радгоспні будинки. Там, на заході, замки та двори польських поміщиків, польські костьоли, тут елеватори й старанно збудовані будинки радгоспів. Там — широкі лани й коло них вузькі, на сміх, клаптики землі українського селянина, а тут безмежні лани, що стоять під знаком елеваторів. Але тут і там бідні українські хати, виснажені та згорблені постаті українських селян.

Сонце хилилося до заходу. Авто в'їздило в Житомир. На вулицях патрулювали стійки німецької полевой жандармерії й неслися з поспіхом на схід і захід німецькі військові авта. Обабіч широких і занедбаних вулиць серед дерев ховалися скромні й вбогі хати міста, що в ньому господарів двадцять років червоний окупант. Вулицями проходили виснажені та обідрані міщанки.

Висівши з авта, я йду з другом подорожі на зв'язкову квартиру, а звідти до Собору, перед яким була їх могила. Заходило червоне українське сонце так, як заходило в Ярославі підчас нашої зустрічі. Тільки тоді заходило воно весело, а тепер сумно та болючими красками там багряніло. Воно кидало пурпурові барви на бані Собору. В тіні заходячого сонця ще більше темніли сірі й запущені стіни Храму Божого, який, за большевиків, був перемінений на склади смердючої советської тюльки...

Перед Собором, перед його головним входом, лежать дві сірі могили. — могила Берія, який потрапив під час Визвольних Змагань, і могила Сеника та Сціборського, які впали в боротьбі за волю України більше двох десятиліть тому. Скромні насипані землі над їх домовищами прядяються до себе й поєднують неспитим-

лені символи 25-ти літньої боротьби за волю українського народу. Вони зв'язали на віки Друзів, що серед громів і пожарів Великої Революції 1917 — 21 років захищали перед ворожими навалами український нарід. Вони поєднали Тих, які впали в тій героїчній боротьбі, з Тими, які бойові знамена і несплямлені українські прапори несли довше й передали їх всьому українському народові, який став на шлях нових змагань за волю. Вони — символи не смерті, але життя, стремління, трагедії й героїки українського народу.

Перед обома могилами, я мимохіть стаю на струнко. Мовчить сіра земля. Кругом панує тишина. Лише два хрести, що вгризлися в могили, показують на схід — на Київ!

Ми підемо туди! Готові до походу ті, яких Ви підготували своєю працею, своєю боротьбою та своєю кров'ю. До походу стане у слухний момент увесь український нарід. Ваші могили будуть вказувати народові, що він має двох ворогів — зовнішніх грабіжників та власних Каїнів — Козіїв. Ваші могили ляжуть тавром прокляття на українських братовбивців, а Ваша кров сцементує увесь нарід для Українського Революційного Зриву.

Я. Дедаць

НАШІ МИСТЦІ.

Кость Бульдип, різьбар і маляр.

Опішнянські миски

Присвячую В. Щ.

...Так от, власне кажучи, винен у всьому отой молоденький хлопчина у селянському піджаці і стоптаних черевиках.

Навіть, можливо, і не він, а лише його голос, низький і співочий. Кожне слово, що він говорив, у моїй, тоді ще дитячій, голові перетворювалось у пісню, в якусь чарівну, від якої ніяке вухо, здається, не може одірватись.

Наспівав він мені цих пісень за якихось двадцять хвилин стільки, що я не в силі переспівати їх за все моє життя.

Він говорив про опішнянські миски і показував на миску, що поруч нього стояла на полиці, і дивилась я на неї, а, слухаючи його голос, мені здавалось, що ця миска співає степом і пахне травою, по якій ходять воли круторогі, а над травою, а над степом квітне блакитними квітами небо, високе-високе, прозоре... А я маленька, зовсім маленька, ніби мурашка, бігаю по цій траві, і співаю, співаю від радості, що я опішнянська, що мої ось сусіди, що мої земляки, оці Максими, Степани, Івани, Пріські, Одарки, можуть робити такі ось миски, такі прості і такі чудові в своїй довершеності і замкнутості.

Мої земляки, що живуть над Дніпром, над Дністром, над Десною..., утворили в минулому все те, що, як пісню, розповідає цей ось молодий парубійко у піджачині селянському і в стоптаних черевиках.

Це вони, мої земляки...

А ось він говорить про сотника Гонту і показує ікони з церкви тієї, що її побудував колись Гонта. І парубійко говорить мені вірші, невідомі і незбагнуті, тоді ще незнаного мені, Шевченка Тараса про Гонту. І з пам'яті читає Шевченка, а потім усміхається і каже:

— Це, може, ви чули, дядьку, отой самий Гонта, що колись зрікся панства, вельможства і поклав свою буйну голову за цих ось опішнянських мистців, за оці степи...

Він, цей парубійко, говорив не до мене, не до нас, інституток, що прийшли з своєю вихователькою дивитися на селянське малоросійське мистецтво, а говорив селянинові, у свитині, з саквами на плечах.

І от знов, повернувшись до нього, до цього селянина, говорити, говорити, а ми, інститутки, слухаємо:

— А це ось Виговський... — і замовк, а потім зідхнув... — Це, дядьку, той самий Виговський, що, може чули колись, це давно було, багато москалів, боронячи Україну потопив у болоті та одправив на той світ. Це за нього цар-батюшка, їх царське величство, покійний Олексій Михайлович своєму улюбленому генералові півбороди власними руками вискубли, бо оцього генерала Ромоданова їх царське величство післали, щоб він мечем і вогнем привів до послухання українських козаків, оних самих, — бачите? — голених, з оселедцями, оних господарів степів, оних опішнянських мистців. Взагалі, всіх. Виговський цього самого генерала зустрів своїм військом далеко за Қонотопом, але війська у Виговського було менше, як у Ромоданова. Зате в голові Виговського було значно більше того, чого було менше у голові генерала Ромоданова: Виговський заманив москалів у долину, ніби відступаючи, а потім зірвав греблю і попливло москаликів тридцять тисяч...

Наша наставниця-вихователька відтягла нас від цього парубійка, що говорив із селянином. Ми йшли вже до дверей, але я зупинилась і слухала. Слухала його голосу, як слухають інколи пісні, що летяться невідомо звідкіля, пісні, що невідомо чому пробивається у серце, зворушує його, і воно стає теплим і слухняним. Ї здавалось мені, якби цей парубійка говорив цілий день — слухала б його.

Наставниця це зрозуміла. Зрозуміла і мене, і всіх своїх інституток, яких вона мала завданням виховати на майбутніх хороших жінок для шляхетних мужчин. Вона зрозуміла, що цей парубіко в селянському піджачі і в стоптаних черевиках ввійшов чимось в наші душі, що він — цей парубіко — стояв перед нами не просто парубіком, а чимось таким, що може скерувати наше життя зовсім не туди, як це потрібно інститутів шляхетних дівчат...

І вона підходить до мене:

— Подобається тобі, як він говорить?

— Подобається.

Вона прикусила губу, полізла до своєї торбинки, вийняла 20 копійок:

— Дай і подякуй йому за пояснення, — і відвернулась.

Я взяла ці 20 копійок і прожогом до парубійка. Він повернувся до мене і усміхнено:

— А це що?

А я розгублено:

— Ось ми дякуємо вам за пояснення! — і подаю 20 копійок.

Усміхнувся ще раз, і каже, так голосно, що мені здавалось чути було навіть на вулицю, навіть у мене вдома:

— Скажете, панночко, вашій виховательці, що я не старець. Я студент університету і співгосподар нього музею.

Я стояла на місці, і здавалось мені, що я стала кам'яною.

А він собі пішов із своїм дядьком пояснювати далі.

Я, коли зрозуміла, що зробила, опустилась на дзиглика і за-
ридала.

Вихователька моя і всі інститутки підбігли до мене. Я встала.
На підлозі лежало 20 копійок.

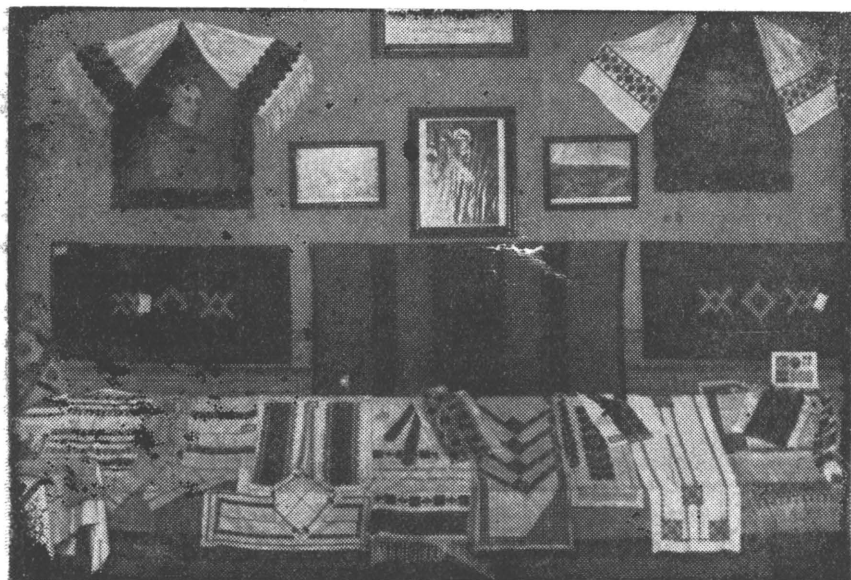
І коли я дивилась, як вихователька нагнулася їх підняти, я
думала, вони опечуть її руки, її рука спопелиться.

З її рукою нічого не сталося, а зі мною таки сталося.

Сталося те, що я відвідала і тюрми Миколи ІІ, і тюрми Дені-
кіна, відвідала і Соловки, і опинилась тут, на еміграції. А все че-
рез те, що була тоді в музеї; через те, що слухала тоді отого па-
рубійки в селянському піджачині і в стоптаних черевиках.

А де він тепер? Де він? Не бачила я його з того, пам'ятного
для мене року 1906, коли я була в музеї в Києві.

От з того музею, — навіть в самому музеї, — почались кро-
ки мого життя. Від опішнянської миски, від звичайної опішнянсь-
кої миски почались кроки мого життя.

З вистави вишивок Т-ва "Відродження" 1950 р.

Підозріння і невинність

— “Ти заподіяла неправду; ти мені
при місяці клялася в мирну ніч,
що вічно вірна... Вранці ж, при огні
пробудженого сонця, світоча заріч,
ти відмовляєшся від ніжної клятьби,
і речення твої і погляди недобрі
таять якусь напасть, і, рівна кобрі,
злоба обплутує слова... Якби
я зміг летіти через любий світ,
якби летіти зміг, як ранена звірина,
і через тайний ліс, і, птицям всім наперестріг,
як птиця ранена, грудьми зеленосиня, —
летіти понад хмарами морськими,
пронизаними променем, — якби я зміг,
прочувши уст невірних чорний сміх,
сміх уст, що кров'ю й жовчу прокляті, що ними
клялась за правдами, — якби навіки
я зміг одбігти, хресним каменем на перехресті
закам'яніти й скорбно поглядати на великі
неправди серця... Ні! Я падаю! Я чести
держу вагу, як неба край, аж на краю землі
і, мовчки витерпівши хмари горя.
я волю від рани серця, що від зради — тлі
дістати довелось, і, вийшовши на беріг моря,
з німим риданням падаю, — людини тінь проста,
подібна до камінного хреста...”

— “Клянеш і ображаєш душу ти невинну!
ти — радість змученого серця; я тобі
і одному тобі в тяжку життя годину
всю душу дарувала і скорбितь
могла б тепер, зневажена і гірко
так проклята за вигадану зраду.
Ой, сонечко моє, ой, чорна зірка
мого страждання! Хто мені відряду
подасть і руку помочі подасть,
коли від болю я навіки гину,
безоборонна, — і чому така напасть
мені за всю любов мою єдину?!”

Кость Бульдин "Віолончелістка"
(З більшої скульптури).

ЦЕРКВА В СССР

“Густий натовп богомільців. Плаші й сурдуги городян, овечі козушки й ватники колгоспників, темні хустинки, берети, капелюхи. В золотаво-рожевому світлі сонця через вузькі верхні вікна над блідожовтими мерехтячими вогниками свічок пливе у простори бань блакитний кадильний дим. З органною могутністю гудуть баси хору...”

“Зворушливо було бачити, як парафіяни зі сльозами на очах слухали повчень свого архипастиря, боячися пропустити хоч одне слово. Варто було чути, з яким особливим натхненням народ співав у церкві за Літургією Символ віри і молитву Господню — “Отче наш”. По закінченні богослужби Владика надає своє святительське благословення кожному зокрема. Але коли він від’їжджав, то народ довго ще не залишав церкви, ніби боячися розгубити за її стінами здобуту ним духову радість, і, коли, нарешті, розійшовся, то поніс із собою глибоке внутрішнє задоволення...”

Звідки це?

Ми цитуємо з чисел “Журналу Московської Патріархії”, — друкованих у 1948 й 1949 рр. у 13-й друкарні “Полиграфкниги” ОГИЗ-у при Раді міністрів СССР...

“Отче наш”, “Символ віри”, натовп богомільців... і Рада міністрів СССР, у друкарні якої про це друкують. Яке дивовижне сполучення несполучного!

І чи це правда — про молитовну екстазу, маси, натовпи віруючих?

До всього, що в советських виданнях, треба підходити критично. І зіставляти їхні слова з тими вітками, свідченнями, що доходять до нас із джерел аж ніяк не офіційних.

І на основі зіставлень ми твердимо: так, у вищечитованих рядках є бодай частина правди.

Чи, виходячи з церкви, несе колгоспник і городянин у серці “моральне задоволення” — в цьому є підстави дуже сумніватися. Але що він іде натовпами до церков, шукаючи там цього морально-громадського задоволення, це таки правда.

Емігрант, який навіть перед дев’ятьма роками жив у советських умовах, але не стежить пильно за суспільними процесами, що відбуваються в СССР по війні, перестав розуміти сучасну советську дійсність.

Часто ми чуємо твердження, що церква в СССР — це тільки прибудівка партії і виконує накази останньої.

Правда це? Правда.

Але ця правда потребує уточнень і доповнень. Бо якщо цю правду брати примітивно, як у нас подекуди трапляється, вона переростає в еміграційну уяву, в еміграційний символічний знак для советської дійсності, який цю дійсність починає поволі спотворювати.

Скасування перешкод морального і поліційного порядку для розвитку церкви сталося вже в перших місяцях советсько-німецької війни. Першою причиною для цього було намагання пропагандивно шахувати німців. Німецькій політиці, що дозволяла відновлення церкви на окупованих теренах, треба було протиставити нову советську тактику в церковній справі. В умовах, коли треба було мобілізувати всі моральні ресурси країни, большевики з нечуваним цинізмом поставили ставку на релігійні почуття, боротьбою проти яких позначений весь попередній шлях партії.

Маси бодай почасти вдалося обдурити. Кинуте зерно надії, що советська влада "стає іншою".

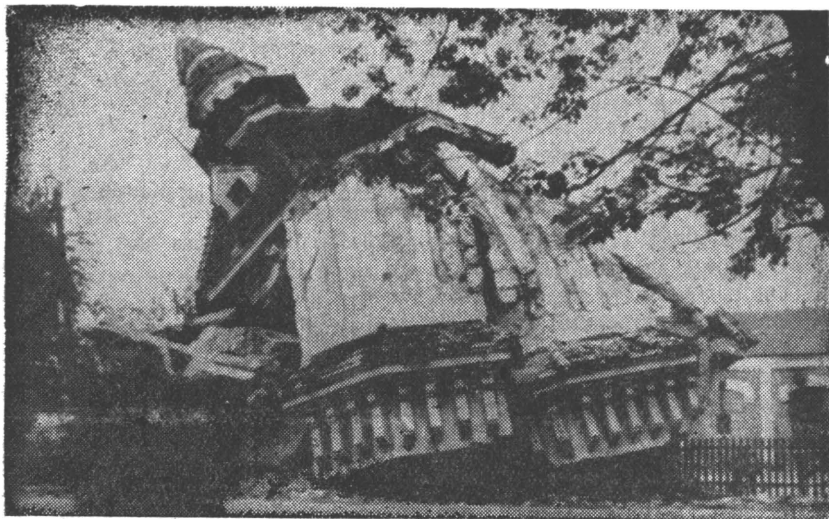
Тимчасом з'явилися нові чинники, що сприяли підсиленню "про-релігійного" курсу уряду. Доводилося переконувати англо-американську опінію, що большевики нічим істотно не відрізняються від західного світу. І от спішно реставруються церкви, бодай у центрах, створюється навіть "благолепіє" храмів, щоб приголомшити допитливих туристів.

А колісниця історії міряє далі свій шлях, і появляються нові завдання, що актуалізують, на зміну попереднім, процерковний курс советського уряду.

Мобілізація народніх мас для збудовних завдань підтримується церковною пропагандою, русифікаційна уніфікація духового життя народів в СССР провадиться також засобами церкви. Але ще більш привабливе поле для діяльності уряду засобами московського православія виявляється в можливостях підпорядкування православних народів поза межами СССР. І, як зовсім небажана для советської влади несподіванка, змінюється стихійно релігійність народніх мас, релігійність, з якою треба дати раду, увібрати її в оямці, що не дали би змоги їй стихії захлиснути своїми хвилями большевізм. Ця остання обставина творить для московської церкви таку кон'юнктуру, яка послаблює її рабську залежність від Кремля і, хоч у невеликій мірі, розв'язує руки московським релігійним фанатикам, які, раз-у-раз оглядаючись на держиморду з Кремля — "Совет по делам Русской Православной Церкви". — все таки намагаються скріпити й розбудувати московське православіє на всіх теренах СССР.

Тепер церква по-рабському служить урядові і, зокрема, Сталінові

Але вона вже трохи скріпла. В системі внутрішніх сил СССР вона вже — якесь сила само по собі. І якби партії треба було прямою любовою атакою її валити, навряд чи наважилась би партія на цей крок. Відмінити тепер церкву "циркулярно" (обіжником) — означало б посилити ті релігійні рухи, що існують в катакомбах і не вкладаються в рамки офіційної нинішньої церковщини.

Зруйнована українська церква в Полтаві.

Шлях московського православ'я до відродження — це шлях потоптання Христової Правди, шлях приниження її чільних ерархів і жалюгідного їхнього вислужування.

У воєнній завірюсі чільні діячі церкви чуйно прислухалися до потреб Кремля і слухняно здійснювали кожний його натяк.

Всіма способами, з великою енергією, прагнули вони скріпити оборонну й наступальну силу червоної армії. Теперішній "Святейший патріарх" Олексій в роках війни був митрополитом Ленінградським і Новгородським. У своєму великодньому посланні з 1942 року до ленінградців він проголошував:

"...ворог безсильний проти нашої правди і нашої безмежної волі до перемоги, якої не можуть зломити ніякі наші тимчасові невдачі і короткочасні успіхи ворога, бо ми знаємо, що, за Словом Премудрого, **"погибелі попереджає гордість і падінню — пиховитість"** (Притч. 16, 18) і що **"Бог гордим противиться"** (І Петра 5, 5). (Алексій, патріарх московский и всея Руси. Слова и речи, обращение, доклады, статьи. М. 1948).

Всі перипетії воєнних подій знаходять відображення в його проповідях, посланнях. Він кидає заклики до населення окупованих областей — братися за партизанську зброю, закликає вірних збирати пожертви на червону армію. Не забуває при тому віддати хвалу спеціально кесареві: "Слава і честь, і многая поміч від Бога мудрому верховному командуванню і богодарованому Верховному Вождєві Йосипу Вісаріоновичу Сталіну!"

Церква зібрала під час війни понад триста мільйонів карбованців на червону армію і власним коштом спорудила танкову колону ім. Дмитрія Донського.

По війні всередині країни церква мобілізувалася на пропаганду відбудови.

“З подвоєною силою ми візьмемося за розбудову наших міст, що з них кожне — герой війни; наших дорогих і священних пам'ятників, всього того, що створила могутня воля і державна міць нашого великого народу” (З промови патріярха, там же).

В пляні завдань московського імперіялізму розбудувала церква свою діяльність на поширення своїх впливів. **Вона знищила автокефалію Української Православної Церкви.** Тепер на Україні є лише ставленик патріярха, митрополит Іоан, екзарх України. Завдання його — **викорінювати через русифіковану церкву елементи української національної форми,** які в кодексі прав громадянина ще існують в СРСР, але які для партії є небажаними (у формі завжди закладена можливість відродження змісту). Отже, церква на Україні — це носій тієї політичної практики, яку сама партія сьогодні ще не наважується одверто провадити в життя від свого імені. Особливо це впадає в очі щодо західноукраїнських теренів. Церковні діячі залюбки послуговуються виразами “Червона Русь”, “Галицийский народ”. В їхній свідомості “Червона Русь” “споконвіку належала до російської держави”.

У боротьбі з українською греко-католицькою церквою московське православ'я цілком сперлося на советську поліційну систему, осягло, таким способом, досить швидких організаційно-структурних наслідків, однак зломити дух опору проти московського православ'я в душах західних українців йому не пощастило. На цьому ґрунті в “Патріяршому Віснику” чути замасковане роздратування. Протоєрей Є. Садовський пише: “Ба! Віки церковнополітичного гніту встигли накласти свою незгладну печатку на психіку уніятської маси”.

В московському православ'ї вбачає сьогодні партія одну з духових ланок, яка має скріплювати зв'язок сателітів з СРСР. Тому представники і делегації православних церков (а вони тепер є в кожній сателітній державі) по черзі і разом постійно відвідують Москву, одержують від московського патріярха “благословення” і відповідну до своєї ретельности зду. “Мати Російська Церква”, — пише голова польської делегації польської автокефальної Церкви, — “Прийміть нашу синівську подяку...”

Дуже наочними є “батьківські турботи” Москви стосовно **болгарської Церкви.** Там це виявилось в “допомозі поборювати екуменістичну течію і взагалі західняцькі орієнтації. Про політичну загрозу таких орієнтацій згадується ніби між іншим, основний же натиск у боротьбі кладеться на потребу збереження чистоти і святості, літургічної і канонічної, православ'я, що його найчистішим зразком є, мовляв, православ'я московське. У випинанні на перший плян міркувань богословського порядку, лише за лаштунками підпираних реальними поліційними аргументами, полягає мистецтво і

спритна витонченість дій патріярха Олексія, який маючи близько 70 літ від роду, знаходить у собі енергію для поїздки у Болгарію (1946 р.), щоб там на місці зорієнтуватися в болгарській церковній дійсності.

Велика увага московських церковних діячів, очевидно не без надхнення Сталіна, звернута на Близький Схід. Патріярх і тут виявив свою невтомність, відбувши мандрівку в країни Близького Сходу. Зносини із східними патріярхатами затіснилися. Назверх ці зносини мають невинний “суто-християнський характер”. Що можна, наприклад, сказати супроти такої риторики, проголошеної з належним патосом у Троїцькому Соборі м. Подольська, московської області:

“Для православного християнина немає на землі місця, священнішого від Палестини і її серця — Єрусалиму. Свята земля! Це благословенна небом і землею країна. Єрусалим! Це місто, що бачило останні дні і години земного подвигу Боголюдини! Це земля, що прийняла в себе краплі поту, що стікав із обличчя Христового на шляху до Голготи, і краплі безцінної крові, що виливалися з розтерзаного тіла найсолодшого Спасителя. Єрусалим — це захисувач найвеличнішої святині християнського світу: тут спочиває те ложе, в котрому триденно полягало Божественне Тіло Христа, Бога нашого...”

Хіба це не ховається за цією “благочестивою” пишнотою дуже прозаїчний намір створити моральне виправдання для застереження Советському Союзові, як охоронникові православія, певних позицій?

У священному місті, не так далеко від нафтових джерел Близького Сходу, у Палестині, яка могла б на випадок війни стати стратегічним мостовим причідком, що перерізує комунікаційні лінії Британії, дуже важливо мати міцні впливи...

У всякому разі, московський патріярх у напрямку цих сталінських плянів попрацював у такій мірі, що викликав у єрусалимського патріярха Тимофія заяву: “Могутня Росія стала фортецею нового православія”.

І недаремно жиди порвали з орієнтацією на Москву. Загроза була надто очевидною.

Але якщо рветься в одному місці, то можна поспробувати в другому. 14 листопада 1947 року прибув до Москви з Бейруту **митрополит ливанський Ілля** у супроводі Василя, архимандрита антіохійського патріярха. В результаті — поживавлена діяльність товариства друзів Советського Союзу в Бейруті до такої міри, що на захист законности мусіла стати ливанська влада.

На послугах перед урядом не цурається церква й такої чорної роботи, як праця серед політичної еміграції. Зв'язок частини російської еміграції з московською церквою — факт загальновідомий.

Думка мимоволі звертається до історичних паралелів: Наполеон і Сталін. Обидва перекреслили негацію релігії з попередньої революційної доби. Зробили це, щоб скріпити себе політично. На-

полеонові це потрібно було, щоб оточити себе ореолом помазанника Божого. У Сталіна були інші, вищезгадані, причини. Наполеон ув'язнив папу, і тим у великій мірі знищив наслідки свого альянсу з церквою. Сталін мав перед собою організаційно розчавлену церкву, і тому забезпечив собі змогу здійснювати на ній свій моральний тиск у тій мірі, в якій йому це потрібно. Між ним і патріархом Олексієм налагодилася тісна співпраця. Для своїх широких плянів політичної експансії Сталін знайшов вдумливого і слухняного помічника — патріарха, який виявився небуденною особистістю, що, виконуючи накази свого патрона, подбав про зміцнення свого особистого авторитету (нагороджений орденом червоного трудового прапору — теж один із курйозів советської дійсності!), і про зміцнення тієї церковної системи, яку він репрезентує.

Історія любить повторюватися...

І хто знає, чи не стане в майбутньому нова бюрократична церковна машина по боці прихильників білої Москви в той критичний момент, коли завихриться світова політична заверюха і коли захитяться підвалини компартії і Сталін? Деякі підстави припускати це — є. Тим часом, поки перспективи історії в мряковинні, патріарх Олексій прагне розбудувати і скріпити церкву на її основній, національній базі. В листі до Сталіна від 19. 5. 1944 р. патріарх так визначив два основні принципи своєї діяльності:

“Слідування канонам і установленням церковним, з одного боку, і незмінна вірність батьківщині і очолюваному вами урядові нашому — з другого”. Канони і установлення церковні поставлені на першому місці. І це було прийняте, бо, щоб церква могла підпирати авторитет влади, вона повинна насамперед бути церквою, мати авторитет у вірних, як церква.

Але в цьому ж криється і небезпека внутрішнього усамостійнення церкви. Сьогодні в її лоні є чимало явних і таємних агентів партії, але є й фанатики російського Бога в душі Достоевського, є люди з аскетичними zaloженнями, є, нарешті, невелика кількість старих, випробуваних кадрів, що пройшла життєву школу церковницької діяльності ще в умовах царату. Дії патріарха спрямовані на скріплення свого єдинодержавства над церквою. “Патріарх, — пише він у своєму посланні до своїх духовних чад, — є живий і одушевлений образ Христа... Завдання його — збереження і благочестя, і святости тих, кого він прийняв від Бога. Ціль його — жити во Христі і для світу бути розп'ятим. Обов'язок патріарха — берегти незмінність і недоторканість церковного вчення, священних канонів і переказів церковних, охороняти доручену йому Помічну Церкву від поділів і розколу... а кого, то за апостолом, і “викривати” і “забороняти”.

Як бачимо, претенсія нічим не поступиться перед Ватиканом — протиставити себе у православному світі папі! Інша справа — реальні можливості.

Попри свою теперішню вірність режимові патріарх все таки прагне відтворити дух аскези в церкві. Звертає велику увагу на живання з церкви світських звичаїв, відтворення духу старовинного московського православ'я, візантійської помпезности богослужб.

Не чужа йому й містика. Він турбується, щоб у церквах не вживали багато електрики, бо лише тьмаве світло лампадок і свічок творить молитовний настрій. В церковному співі вимагає повернення до старовинних зразків і стилю. Чимало уваги приділено в московській церкві й справі підготовки нових кадрів. Є вже кілька духовних семинарій і дві духовні академії (Москва і Ленінград).

Та, під тиском історичних обставин і відвічних законів духової природи, змушені й більшовики вирощувати в себе під боком силу, що її потенціально можливості сьогодні важко окреслити. Ясно одне: ця сила російська, національна, і найбільше ворожа поневоленим народам. Спирається вона, покищо, на владу, але живиться соками піднесення релігійних настроїв.

На Водохрища 1949 року стався цікавий, а може й симптоматичний факт тертя між коліщатами державної й церковної машини. В Саратові церковний похід до Волги переріс у масову багатотисячну народню демонстрацію. По водосвятті сталася традиційна, в дусі московських релігійних звичаїв, сценка: сотні людей обох статей, нашвидку роздягаючись, стрибали в річку, щоби здобути “хрищенської благодаті”. Це приголомшливо вплинуло на саратівський партійний актив. Незабаром у “Правді” дуже дотепно написано на цю тему фейлетон. Автор фейлетону не в силі стримати свого гумору при змалюванні видовиська сотень голих жінок і мужиків, що з вереском юрмилися біля води. Він назвав це “мракобесієм”. Патріарх і священний синод, розглянувши справу, висловили саратівському єпископові суворе зауваження, але обвинувачення в “мракобесії” на кошт церкви не прийняли, заявивши у своїй офіційній ухвалі від 22 січня 1949 р., надрукованій у “Патріаршому Віснику”, що преса допустилася “незаслуженого обвинувачення церкви”, бо, мовляв, купання не є церковним звичаєм, а лише — приєднаним до церковних.

У тих виявах духового життя, що офіційно дозволені в ССРСР, виникли непримирні суперечності. Бо й справді, послідовний атеїстичний матеріалізм у світогляді партії не мириться з тією містикою, що її плекає церква.

Тоталітарна система не терпить офіційного співіснування світоглядних суперечностей. І коли вони тепер співіснують, то сталося це всупереч свідомим прагненням кремлівських володарів. Це жарти пустюнки-історії, яка свої майбутні шляхи прикриває серпанком невідомости.

ЦЕРКВА У СТАРОМУ КОДАЦІ

У селі Старому Кодачі, що має свій початок з 1739 року й міститься над першим Коданьким порогом правого боку Дніпра, за часів життя Запорозжя, перебувала його військова паланка.

Тоді ж, місцевим населенням та за допомогою Запорозьких козаків у селі було побудовано з пиляних дубових брусів на замках — **без жодного цвяха** Церкву в ім'я Пресвятої Покрови.

Року 1812 її було пошкоджено пожежою. Але швидко й без змін реставровано.

Нашадкам запорозьких козаків Кодачанам, цей історичний Божий Храм завжди нагадував його фундаторів та вільну й незалежну козацьку Україну і вони молились та дякували Богові, що не дозволив москалям зруйнувати Його, як зруйнували вони Божий Храм у Січі.

Аж настали часи советської доби, і, трагічного для України 1933 року, місцеві комуністи та їх поплентачі, за натяком "згори" розібрали цей Божий Храм на дрова, й таким чином знищили історичну святиню.

Олексій Запорожець

КОБЗАР

Гр. Китастому

Так навпомацки аж із Полтави
Він прийшов до грозових Карпат —
Тут тепер новітня Січ і слава,
Тут змінив шабдюку автомат.

- Тільки ж сил у ворога багато —
Йдуть, як саранча, з усіх сторін...
Як же вдарить, обійти, прорватись?
- Як урятувати весь загін?

— Отамане, сотнику, (чи як вас?),
Я до ваших послуг. Я — кобзар.
Хоч і тіло в мене вже залякло,
Та в душі іще палає жар. —

І до струн торкнулись жовті пальці —
Хмель і Вайда встали, мов живі...
І відчули збуджені повстанці
Кров козацьку у своїй крові.

Встали хлопці: Будем наступати!
Ніч знялася із Карпат, мов крук.
Почувіли у руках гранати,
М'язи нап'ялися, наче лук.

— Уперед! І пронеслася буря,
Блиснула перемога, наче сон...
І дзвеніла десь в далі бандура
Славній перемозі в унісон.

1944

Петро Кальнишевський

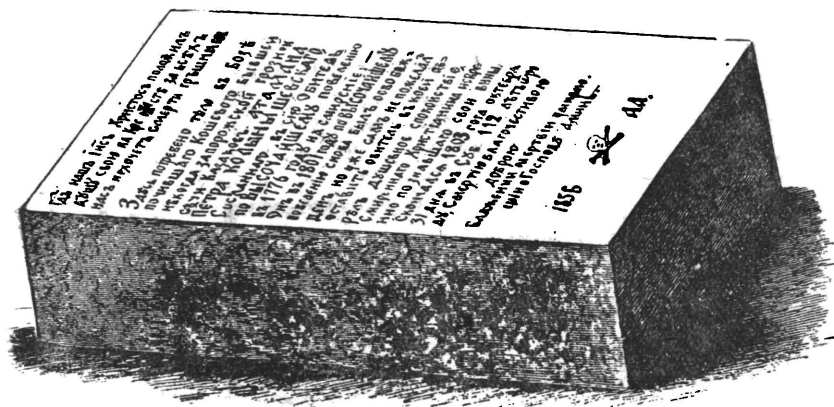
(Останній кошовий отаман Січі Запорозької)

(1690 — 1803)

Петро Кальнишевський народився в козацькій родині, року 1690. Козакував і сам та бився з численними ворогами України. Був обраний кошовим отаманом Підпільнянської Січі Запорозької.

Рoku 1775, москалі зруйнували цю Підпільнянську Січ Запорозьку, а кошового Кальнишевського вивезли в Московщину. А року 1776, московський царат виявив до нього свою "ласку" й вислав на Соловки в монастир на "заспокоєння".

Після 25-річного перебування в кам'яному мішку монастиря, московський царат дарував йому в 1801 р. волю. Та він уже не міг скористати з цієї "ласки" й лишився на місці. А свідок цьому — його могильна плита. Нехай же ця сумна доля кошового Кальнишевського буде вічною пересторогою та пригадкою для нащадків.

ХРИЩЕНИК

Петриком його звали, коли він ще в коротеньких штаних до школи бігав. Петриком був він за часів нашого приятелювання. Петриком zostався він для мене і після того, коли, вподобавши собі молоденьку Марійку з сусідньої вулиці, одружився з нею і вже чекав на свого, так би мовити, наслідника. А може й наслідницю — хто знає?

Як у кожній молодій родині питання “наслідника” чи “наслідниці” стало для Петрика та Марійки чи не найосновнішим питанням того часу. Як звичайно, воно викликало з собою багато непорозумінь, обов'язково протилежних одне одному бажань. Нерідко для вирішення цього питання Петрик по-приятельському притягав і мене. Але що міг допомогти їм я — нежонатий і, звісно, не досвідчений в тих справах? Як міг я задовольнити їх обох, коли кожний з них мав інше бажання: Марійці обов'язково хотілося сина в той час, як Петрик невідступно зупинявся на дочці. Кожний з них різними “переконливими” аргументами доводив доцільність свого бажання.

— Знаєте що? — випалив я одного разу, не довго думаючи, так, по-парубоцькому, — Я бажаю вам і сина і дочку — обох сразу.

Молоді батьки аж ахнули від несподіванки.

— От, бачиш? — звернувся Петрик до Марійки, все ще не перестаючи сміятись. — Чоловік ще й не жонатий, а в цьому ділі більше кумекає, ніж ми з тобою. Я приєднуюсь до вище згаданої пропозиції. Так і запишемо: сина і дочку. Чуєш, Марійко!

А Марійка, було, почервоніє і зробить вигляд, ніби розсердилася за таку “нахабність” нашу.

— От, коли б це завдання виконувати на вас, мужчинах, лежало — яка б я рада була!...

Скаже, а сама від сорому в іншу кімнату сховається...

Так в дружніх бесідах, завжди не без гумору проводили ми часто вечори за чаєм у моїх приятелів.

Та не судилося мені стати хрищенням батьком першої дитини моїх приятелів, хоч про це було давно, ще до їхнього весілля, кріпко вирішено.

Всевидюше око ненажерливого НКВД примусило мене якнайскоріше змінити місце мешкання і роботи. Я знав, куди я їду, але не знав, як довго я там проживу. В Союзі про те ніхто не знає. Жоден чоловік там не певний, чи не прийдеться йому ще цієї ночі тікати десь у світ-за-очі, хоч і ніякого проступка за собою не почуває.

Такий вже там проклятий "рай".

За кілька днів перед тим, як Марійка мала вступити до лікарні, я вийшов до моїх друзів. Дав я Петрикові свою майбутню адресу і прохав його неодмінно повідомити мене телеграфічно про те, батьком кого він стане через пару днів: — сина чи дочки.

— Де б ти не був, — сказав мені Петрик на прощання, — і ко-го б я не мав: сина чи дочку — пам'ятай, що ти — хрищений батько моїх дітей. І якщо доля не приведе нас скоро зустрітися, я оповідастиму моїм дітям, що був у мене, а, може, ще й досі десь є на світі добрий приятель, а їхній — хрищений батько...

Він так зворушливо говорив, що мені аж тяжко на серці стало, ніби я кидав свою власну родину, власних дітей...

Через короткий час я одержав від Петрика телеграму, в якій він повідомляв про щасливе народження сина, якого вони назвали моїм іменем.

Я радів, мабуть, не менше, ніж самі батько й мати новонародженого. В той же день я відіслав телеграму з моїми найкращими побажаннями та обіцяв, бодай потай, навістити свого хрищенника.

Але — цього не сталося. Я змушений був знову міняти своє місце осідку. Через недовгий час, мабуть, і Петрикові прийшлося зробити те саме, бо на мої листи та телеграми ніякої відповіді не приходило. Я боявся, чи не випало яке нещастя, або, чого доброго, знайомство з проклятим НКВД...

Пройшло майже десять років. Доля кидала мене з одного міста до другого, аж поки закинула геть далеко від рідного краю. Я опинився на еміграції, в чужині. Про Петрика та його родину не мав жодної вістки.

Аж ось...

Це було напередодні мого від'їзду за океан. В переходовому таборі в Німеччині, де оформлялися наші документи для від'їзду до Південної Америки, я почув, як через голосника, якого встановлено посередині таборового двору та через який викликали емігрантів до відповідних комісій, виголосили знайоме мені дрізвище.

"Невже він, Петрик?" — подумав я, сам собі не вірючи.

Я став пильніше прислухатися також до імен членів родини, яких завжди викликали разом з батьками.

"...Петро!" — продовжував голосник. — "...Марія!"

Так! Це вони. Петрик і Марійка тут. І як я до цього часу не міг їх стрінути на таборовому подвір'ї?

Я згадав про хрищенника. Як тільки голосник назве відоме мені ім'я сина Петрикового — тоді ніякого сумніву!

Я знову важно прислухався. Голосник повторював:

"...Петро!"

"...Марія!"

"...Ганна!"

Ганна? — перепитав я сам себе вголос. Почуття розпачу охопило мене.

Ганна?! Ні! Це не вони. Я добре пам'ятаю, як Петрик десять років тому сповістив мене телеграфом про народження сина. А тут — якась Ганна!

Розчарований, я повернувся до таборової кімнати.

Але якесь незрозуміле почуття зсердини не давало мені спокою. "А може той син помер, а це вже інша дитина у них народилася?" — подумав я і знову вийшов на подвір'я.

І ось переді мною, ніби з землі вирости, мої незабутні друзі: Петрик і Марійка. Десять років — не мало часу, але я їх пізнав би і через двадцять. Переді мною були той самий Петрик, якому так хотілося мати доньку і та сама Марійка, якій так конче хотілося сина.

Вони не помітили мене. Швидкою ходою вони поспішали до комісії, куди їх викликано через голосника.

Вхопившись однією ручкою за руку Петрика а другою за Марійку, швидко перебіраючи ніжками, боячись відстати, спішать і якась дівчинка. Їй, може, років десять віку. Від швидкої ходи її русяві коси гойдаються то в один, то в інший бік.

— Кого я бачу?! — не стерпів я і кинувся їм назустріч.

Марійка зробила чи то з радощів, чи з переляку великі очі, не вірючи правді, а Петрик так і замер на місці, роззявивши рота. Цигарка випала йому з вуст і впала на штани. Як рідний брат, кинувся він мене обнімати.

— Друже! Ти?! Живий?!

Треба було мати силу, щоб звільнитися від його обіймів, та привітатися з його дружиною.

— А деж мій хрищеник? Чи, може, хрищениця, а не хрищеник? — звернувся я до Марійки, одночасно подаючи руку дівчинці.

Дівча схопило мою руку своїми ніжними рученятами і зробило "реверанс", як це роблять діти доброго виховання.

— Господь по-своєму вирішив наш родинний спір, — сказав Петрик, гладячи дівчинку по голові...

Тим часом голосник знову, чи не втретє, почав викликати тих самих осіб до комісії, і не дозволив нам більше розмовляти.

Я не міг діждатися того моменту, коли буде закінчено на той день всі емігрантські процедури, і ми зможемо знову звернутися до купи і за кружкою німецького пива, як колись за чашкою чаю на рідній землі, оповісти одне одному про своє життя-буття за останні десять років.

Ось що оповів мені Петрик того вечора про долю мого хрищеника.

— В той момент, коли я подавав тобі телеграму, я справді був батьком сина. Але...

Петрик трохи помовчав, збираючись із думками. — Перш, ніж оповісти тобі про долю мого сина, а твоєго хрищеника, я повинен нагадати, що в лікарні, де лежала Марійка, разом з її діжком було діжко іншої молодшої жінки, яка так само за годину до години готувалась стати матір'ю.

Кожного разу, коли я приходив, щоб провідати Марійку, я бачив її не по літах змучене обличчя і сумний-сумний погляд.

— Що то за жінка і чого вона така сумна? — запитав я якось Марійку.

В палаті їх було тільки двоє: Марійка і Ганна (так звали ту жінку). Коли світло в лікарні гасло, а в сусідніх палатах наступала мертва тиша, за одну ніч перед народженням дитини, Ганна оповіла всю правду про своє життя.

— Я тобі, як сестрі, повідаю, — говорила вона Марійці. — Ніхто не знає, який тяжкий камінь лежить у мене на серці. Я не заздрю тобі, сестро, але мені дуже прикро робиться, коли я бачу, як твій Петрик любить тебе, відвідує тебе майже кожної години і з такою радістю чекає хвилини, коли він стане батьком своєї рідної дитини...

А в мене, сестро, нема кому відвідати мене, ніхто мене не любить, ніхто з радістю не очікує народження моєї дитини, бо й батька рідного та дитина не буде ніколи мати...

Ганна заплакала, а Марійка не знала, що робити, щоб заспокоїти бідну жінку.

Коли НКВД заарештувало Ганниного батька, Ганна зрозуміла, що й мати не витримає тяжкого горя і швидко помре.

Треба було діяти. Але що могла вдіяти в Сов. Союзі молода донька заарештованого батька? Нічого! Вона могла просити безкінця відповідні власті переглянути справу. Вона могла писати в усі центри того советського пекла, але чекати звідкись допомоги, а тим більше її одержати — вона ніяк не могла.

Останні відвідини Ганни до начальника районного відділу НКВД теж ні до чого не привели. Правда, начальник не відмовив зовсім, пообіцявши переглянути справу. Він навіть наказав Ганні навідатися до нього того ж дня пізно ввечері за результатом. Для більшої гарантії він навіть вручив їй окрему перепустку. Їй не треба буде ні в кого нічого питати, а показавши ту перепустку черговому НКВД-истові, вона зможе пройти прямо до кабінету начальника...

Але Ганну мучило питання: "Чому" якраз пізно ввечері мала вона прийти до начальника? Йти чи не йти? Чи не здумає він залицятися до неї?..."

Та ці боязкі думки розвіялися, коли вона побачила вбиту горем матір.

"Що б не було — піду" — думала вона. — "Буде чіплятися — я плюну межі очі... А може і ні? Може і справді він може допомогти? Хай навіть ціною її дівочої чести, може, вдасться визволити батька, а разом із тим врятувати й матір від видимої смерті?"

Так думала вона до пізнього вечора. А в призначену годину, показавши перепустку черговому НКВД-истові, Ганна переступила поріг начальника...

Вийшло якраз те, чого найбільше боялася Ганна: пограбувавши її дівочу честь, НКВД-іст і не думав про визволення її батька. Дів-

чина не стерпіла і оповіла про все матері. Остання не знесла подвійного удару — померла.

А Ганна опинилася на ліжку в родильному відділі лікарні в одній палаті з Марійкою...

Господеві було вгодно, щоб Марійка і Ганна стали матерями того самого дня, однієї майже тієї самої години. Марійка мала сина, а Ганна — дочку.

Через декілька днів Марійка і Ганна були виписані з лікарні. І знову разом, одного й того самого дня...

Була пізня осінь. Снігу ще не було, але земля була мерзла.

Коли я прийшов, щоб забрати Марійку додому, на порозі лікарні зустрів Ганну з дитиною на руках.

Я помітив її сумний погляд... За останні дні вона ще більше схудла, від чого мала вигляд далеко старшої жінки, ніж вона була справді.

Місць в лікарні ніколи не вистачало для всіх, тому виписку хорих та молодих матерів виконували далеко швидше, ніж прийняття їх до лікарні.

Через декілька хвилин всі формальності було полагоджено, і медична сестра вручила мені, завернуту з голови до ніг, дорогоцінну ношу, яку щойно мені подарувала Марійка...

Але — ти не можеш собі уявити — який жах охопив нас, коли, прийшовши додому і розкривши дитину, щоб покласти її до ліжка, ми встановили, що медичні сестри зробили невиправну помилку: замість хлопчика, в ліжку лежала дівчинка!... По необачності віддали нашого сина Ганні, а нам вручили її доньку.

Швидко завернули ми те дівча якнайтепліше і через півгодини були знову в лікарні.

Лікар пояснив нам, що це, хоч і рідко, все ж трапляється... Він заспокоював нас, що нема ніякої причини хвилюватися: за кілька хвилин буде встановлено, де живе Ганна, і зроблену помилку буде виправлено.

Пройшло ще добрих півгодини, поки дізналися, де живе Ганна. З дорогоцінною ношею на руках ми разом із двома медичними сестрами пішли по вказаній адресі.

В хаті, де повинна була мешкати Ганна, були зачинені вікна. На наше стукання ніхто не відгукувався. Я не стерпів і поспробував відчинити двері. Двері були не замкнені. В хаті було напівтемно. Коли я відчинив віконниці, перед собою ми побачили страшну картину:

Ганна, не дихаючи, лежала на ліжку. На столі — невеличкий аркуш списаного паперу, придавлений напівпорожньою пляшкою з якоюсь рідиною.

На папері стояло:

"Не турбуйтеся і не шукайте винних. Вас не цікавила ні доля мого батька, ні смерть моєї матері. Хай теж не цікавить вас і смерть моя і моєї дитини".

Петрик замовк на хвилину. Я теж мовчав, боячись спитати про долю мого хрищенника...

— Пізніше, — закінчив Петрик, тіло хлопчика було знайдено на поверхні напівзамерзлої криниці, біля річки, що тут же протікала біля лікарні...

Петрик знову загов. А по хвилині, витягнувши цигаретку, запалив і продовжував:

— З того часу, як Ганна (ми назвали її ім'ям її матері) стала розуміти, я при кожній нагоді оповідаю їй про те, що десь на світі живе мій кращий друг, а її — хрищений батько... — Чи, може, ти проти того? ” звернувся він до мене, примушуючи себе усміхнутися.

— Що ти? Що ти? — відповів я, — але...

— Про дійсного батька її та матір вона ніколи не повинна знати! — заспокоїв мене Петрик, вгадуючи мою думку.

З вистави вишивок у "Відродженні", 1950 р.

Царі і Кобзарі

Від 1709 по 1814, — значувало Україну, мало бути зірване, розбите і витерте з пам'яті живих людей того простору, — роблено все те винятково нагально і винятково безоглядно. Московський цар Петро Перший видався прудким і жорстоким. Він розправився так само круто, як це він зробив зі шведами, з поляками, турками і нарешті 1709 року з гетьманом Мазепою. І якщо робилися тоді які будь моральні вияви невдоволення, то хіба з того, що тих жертв не досить багато. Міста стиралися з лиця землі, полками козацтва вимощувались фінські багна, весь народ загнано в рабство, — у повне і беззастережне з душею і тілом рабство.

Хто ще міг протестувати проти такого, здавалось, остаточного вирішення неблаганности? Останній кошовий Січі Запоріжської, незломний Кальнишевський? Втікачі за Дунаєм, чи виселенці на Кубані? Вигнанці орликівці, що розсіялись по земній кулі від Бендер до Аляски?

“Україна глухо волновалась” — свідчить про ті часи російський поет Пушкін.

Так. Саме — глухо. Десь там у підземеллі Соловок, десь по байдужих столицях Європи заходу, десь на вигнаньщині за кордонами. Але тут на місці над Україною, над її народом, над її культурою виразно і остаточно ставився хрест. “Не було, нема і бути не може”.

Однаке знайшлась все таки сила, що постановила собі стати на прою з таким саме рішенням історичної закономірности.

На розпутті кобзар сидить,
Та на кобзі грає.
Кругом хлопці та дівчата,
Як мак процвітає.
Грає кобзар, виспіває,
Промовля словами,
Як москалі, орда, ляхи,
Бились з козаками.

От це і була та сила, що виступила на змаг із Петром Першим, з Катериною Другою, з Олександром, з Миколою. З імператорами, з їх арміями, з їх каторгами, з їх цілою тирансько-рабською упокорювальною системою. Кобзарі, сліпці, пісня, струни, десь на розпутті доріг, десь під тином, десь на вигоні, від села до села, від хати до хати, від душі до душі. З краплини, з малих струмочків,

ї нарешті все те збирається та зосереджується в душі такої виняткової сили, якою був син раба в Моринець на Кмівщині, Тарас Шевченко.

Те скраплення окремих частинок духа витворює бурю, шторм. Над обрієм двічі проклятої землі появляється гнів, закон, суддя:

“Вставайте! Кайдани порвіте!”

Це вже не сліпець, це далековидюще, грізне єство, що бачить разом із тими, що були, що є, що будуть. Ні! Тут уже не допоможуть ні заслання, ні каторги, ні вигнання. Це вже слово промовило. Це той вічний Бог, з якого “все було, що було, і нічого, що було, не було без нього”, як каже євангелист Іван.

На цьому тлі виріс український 1917 рік і всі інші українотворчі роки воскресення. Всі універсали й всі Крути. Армії і знов зброя та історія. Та нові Кальнишевські, та нові Соловки, та нові вигнанці-петлюрівці, та нове тотальне з душою і тілом рабство. І нарешті весь народ опинився за межами батьківщини — матері й діти, а над усім тим виразно чути волю нових деспотів — Ленін-Сталін-Дзержинські-Берії. По льохах знов тріщать кості тих, яких напинають на дуби, тисячами трупів запаковуються ями, і число їм безко-нечність.

Якась незбагнута і невловима циклічність долі. Чи є вихід і з цього другого приречення? Так. Ми знаємо. Ніколи ще не говорилося про страшні і найстрашніші суди, про силу-сил, про розмежування добра від зла, про силу меча, героєм якого буде не Ілля Муровець — багаторлицар, а звичайний мурин, що керуватиме бомбовозом, а то й звичайний бездушний механізм, що замінить тих казкових Іванців-царевичів, що літали “вище облака ходячого”. Ка-ка нашого дня, це казка надто проста і твориться вона, де крутяться колеса і димлять димарі.

Але чи ми... Ми, тобто українці... Чи ми маємо в своїх руках ще якусь одну, саме таку силу? Чи ті стратосферні лети є, чи будуть нашими летами? Чи знаємо ми, як той самий атом розшійлюється і як випускається його сила на лютого ворога? Питання клопітне, невдячне, химерне. Не можемо дати на нього прямої відповіді. Але ось пресою пробігли заголовки: “Сильніше від атомової бомби”. Що може бути, те сильніше? То сила душі і духа народу. То та сама сила колишніх наших сліпців-кобзарів. То наше живе, творче слово. То наша пісня, “що не вмире, не загине”, то наша мораль, те єдність мислі та дії.

І коли ми одного дня з ньюйорської радіовисильні почули знов брязкіт струн наших бандур, те ніжне, але разом, якесь грізне роко-тання звуків, та коли кілька десятків голосів-кобзарів гримнуло: “Вставай, вставай, народе — вставай!” — наше серце тьохнуло силою неймовірної віри. Тут, в Америці, в Австралії, в Україні, в Сибірі, в каторзі, в колгоспному закріпаченню. “Вставай, вставай — народе вставай!” — вимагає поет Іван Багряний, вимагають струни кобз, вимагають голоси кобзарів, з’єднаних в одне тіло і кероване Григорієм Кмистим. “Вставай, вставай!” — лунає крізь етер. Це вже не на розпутьті двох доріг села на Україні, це не на розпутьті

двох світів і континентів, з Нью Йорку, з-під Вашингтону, з того самого місця, де діяв той муж, про якого наш Шевченко свідчив, що він діяв "новим і праведним законом".

Так от іде туди й вертається назад велика, незбагнута історія людських дій. Так. Нам не треба казати, що армії вояків, що гармати, літаки, танки й нарешті воднебомби, це та основна і насправді ефективна сила. Але ось ми знов опинились у становищі сліпих кобзарів, бо мечі нашого часу мусять куватися не так ковалями у кузні, як науковцями в лабораторіях. Це — факт. І хай наші політики добре собі подумують, чи їм сьогодні творити більше партій та більше себе взаємно поборювати й очорнювати, чи піти до школи та сісти за книжку, та вивчати старанно хемічні формули H_2O . А нашим хоробрим молодим людям, замість збиратися гуртами та видумувати, як то творити уряди безпеки, чи не краще вивчати закони механіки, бо все ж таки, як би його хто не казав, вояк-мурин нашого часу мусить мати кваліфікацію сливе дипломованого інженера! Та чи у нас щось таке може статися?

Але у нас є ще поети й кобзарі. Сила, сильніша, ніж атомово бомба. Вичуваю, як з мене сміються наші політики і наші вояки... Але туг уже діє незбагнутий закон парадоксальности. Бо ж хіба Петро I., чи Микола I. могли повірити, що сліпий кобзар Вересай та поет Шевченко можуть стати насправді такими небезпечними?

П. Капшученко

"ДУМКА" (скульпт.)

На дорогій могилі

Невже нічим не зможу я затьмити
Минулих образів в моїй уяві мрійній
І рідним тіням вхід заборонити
В нове моє життя, сумне і безнадійне?

Невже ж і час, загальний, певний лікар,
Не спопелить в душі моїй згадок прекрасних?
І в ясний день, як лиш спущу повіки,
Я чую й бачу вас так близько і так ясно...

А прийде ніч, і блискавкою мчуся
В мій рідний край, — ось цвинтар і хрести похилі,
Ось тут похована моя бабуся, —
То пташкою сижу на дорогій могилі,

То здіймуся, застукую до хати...
То вітром степовим під вікнами ридаю...
Та пусто все: нема кого й спитати,
Чи є ще хтось, чи я даремно їх шукаю.

Невже ж лежать усі давно в могилах?
Не може бути, щоб мене не дочекались!
Горбки землі трава зелена вкрила,
Хрести похилені — це все, що ще зісталось.

Ось і цієї ночі знов летіла
Через моря і океани я додому.
Бездоню розсікали гострі крила,
А зорі вказували шлях у невідоме.

І чорні оксамитові простори —
Ніщо для ластівки, що не боїться втоми.
Привіт їй посилали вічні зорі
І вабили на схід, у рідний край — додому.

Десь залишився океан в тумані...
Європи береги..., а ось якісь країни...
Ось села, ось міста індустріальні...
А це, що ж це за чорні згарища й руїни?

Мій любий край, моя це Україна!
Ліси, як і колись, чорніють нерухомо,
Широка річка робить тут коліно...
Таке своє все і таке знайоме!

Кладовище за містом має бути;
Під охороною дерев її могила...
О, як би я твій образ незабутній
Хоч раз іще в житті побачити б хотіла!

Як би могла я, як колись, сховати
У тебе на грудях головку кучеряву,
Забувши все, ще раз тебе обняти, —
Затерти спогади минулого криваві.

Та марно все: каплицю зруйнували...,
Могили, без хрестів, поросли бур'янами...,
Дерева ще в морози порубали...
І хрестик зник кудись... Де-ж хрестик
дерев'яний?

Нема... Не можу й місця відшукати...
Побите все, потрошене, мов після бою!
Заснув навік, але не дали спати...
Вже й в вічність відійшов; і там нема спокою!

— * * —

Юліян Мовчан

Харківські цвинтарі

ЩО СТАЛОСЯ З МОГИЛАМИ М. СКРИПНИКА, М. ХВИЛЬОВОГО,
В. БЛАКИТНОГО.

У нашій пресі багато писалося і пишеться про життя живих на Україні під московським чоботом. Але ще ніхто, здається, не написав про долю мертвих під чоботом того самого окупанта. Між тим, про це варто також дещо сказати. І то не тільки з тих міркувань, що за тим чи тим ставленням до мертвих судять про ставлення до живих, як вчить народня мудрість. Советське трактування мертвих на кож значною мірою може спричинитися до кращого розпізнання московсько-большевицької оприччини.

Але передусім дещо взагалі про харківські цвинтарі, що розташовані аж ген вгорі, в кінці Пушкінської (чому не Шевченківської?) вулиці, і про які так добре знає кожен харківський студент. Фактично, тут є два цвинтарі: один ліворуч від Пушкінської, а зветься

ся Пушкінським кладовищем, а другий праворуч, і зветься Німецьким кладовищем.

Уже з початком травня, коли підсохла земля покритється оксамитом-ніжною зеленню, а сонце так добре почне припикати крізь тількишо розпукле листя дерев, алеї могилوک починають все більше і більше заповнюватися молоддю.

Очевидно, студентів приваблює це “лоно Авраама” не тільки тим, що з початком весни тут гарно виспівують солов’ї, що тут можна подихати свіжим, позбавленим міського пороку повітрям, і що спокійна “могильна” тиша дуже добре надається для студій. Не меншою мірою має значення й те, що советське студентство, крім “лона природи”, властиво не має іншого довільного місця, де можна б спокійно студіювати. Причина цього відома: жажливі мешканеві умови, в тому числі і в студентських гуртожитках, де звичайно мешкає по 10 — 12 чол. в одній кімнаті.

Але не тільки, або не стільки цією особливістю відомі харківські могилки. Відомі вони ще й тим, що тут лежать останки багатьох визначних діячів науки і мистецтва, — серед них багато українських. Але помилково було б думати, що сталінська деспотія прийайні їм, цим порохам, вже дала спокій. На жаль, ні! Навіть вони, ці порохи, є загрозою для московських наїзників. І то не виключаючи навіть тих, які помирали десятки, а може й сотні років тому, і очевидно, не могли мати нічого спільного з кремлівським “сонечком”. В цьому кожен міг пересвідчитися, якщо побував останніми роками на українських цвинтарях. Кожен бачив, що ті цвинтарі за останні кілька сталінських п’ятирічок перетворювалися на якісь до невпізнання занедбані, збещешені і сплюндровані пустирі, які зовнішньо нічого не мають спільного з давнішими ретельно піклованими українськими могилками. Рідко де здигає паркани, деревину, пам’ятники або хрест на могилі. Все це або спалено, або просто знищено. Особливо в сільських околицях або в менших населених пунктах. Та й справді; якщо ЖИВА людина в Сталіна нічого не варта, то яку цінність може мати якийсь мертв’як?

Звичайно, і харківські цвинтарі не є винятком у цій тотальній руїні (хоч може меншою трохи мірою, як інші). Головне зусилля московських вандалів тут було скероване не так на знищення їх зовнішніх особливостей, як на боротьбу з їх “мешканцями” — покійниками. І в основному, розуміється, проти тих, хто більшою або меншою мірою був зв’язаний з українством. Згадаємо деяких з них.

Ось могила визначного українського письменника, автора немирущої байки “Пан та собака” Петра Артемовича Гулака-Артемовського. В центральній частині цвинтаря, біля церкви, друзі не тільки спорудили йому величезну камінну плиту з позолоченим написом, а й побудували довкола могили високу металеву альтапку, обсажену навколо диким виноградом. І ось тепер, коли ще не минуло й ста років з дня смерті письменника, могила опинилася в страшенному занедбанні. Плита перевернена і побита, а з альтанки фактично залишилося ще лише кілька недоржавлених прутів... І це не дивно: бо Гулак-Артемовський, так само, як і Євген Гребінка, чи

навіть Іван Котляревський, — це в московсько-большевицькому розумінні не тільки колишні поміщики, визискувачі, а й (і то головне!) українські письменники, що “вигадали” якусь там “українську мову”! І це в той час, коли тепер на Україні існує, нібито, навіть “самостійний” уряд, при якому створений навіть спеціальний комітет, що займається охороною історичних та культурних пам’яток України.

Недалеко від могили Гулака-Артемовського, поблизу центральної алеї, міститься могила великого українського майстра сцени і драматурга **Марка Кропивницького** (помер 1907 р.) та відомого українського вченого, академіка **Дмитра Івановича Багалія** (помер 1933 року). На обох могилах поставлені досить гарно виконані бронзові погруддя-пам’ятники. Могили цих діячів, огорожені залізними ґтахетами, порівняно, в непоганому стані. Можливо, це пояснюється дбайливістю їх доньок, які ще жили і старанно доглядали місця останнього спочинку своїх батьків.

Натомість у досить занехаяному стані могила того, кого останніми десятиріччями найбільше зненавиділа Москва — **Миколи Григоровича Хвильового**, похованого тут, як відомо, 14 травня 1933 року. Головне, що могила (крім довкола дерев’яних ґтахетиків) не має жадного пам’ятника. Звичайно, як родина покійного (він залишив дружину, дочку, брата), так і його численні приятелі хотіли побудувати йому пам’ятник, але, скільки нам відомо, НКВД не дало на це дозволу. Крім вирізаного ножем, на ґтахетиках “**М. Г. Хвильовий, 1893 — 1933**” — жадного напису, чия це могила, нема. Та, не зважаючи на це, а також на те, що могила міститься далеко в глибині цвинтаря, українці знають, де спочиває їх видатний син. Жадну могилу, мабуть, тут стільки не відвідує людей, як могилу Хвильового. Деякі з них, не зважаючи на ризик, що десь поблизу може дивитися око НКВД, “ухитряються” навіть залишати на ґтахетиках свої написи. Пригадую деякі з них: “Підіймається прекрасне сонце відродження, і ми тиснемо руку Тобі, невідомий товаришу!”, “Світильник розуму” та інші. Так було ще 9 років тому. Але не знаємо, як тепер. Можливо, за цей час большевики взагалі знищили могилу видатного протимосковського “бунтовщика” так, як це, приміром, зробили їхні союзники — гітлерівці з могилами **Карла Лібкнехта**, **Рози Люксембург** та ін., прийшовши до влади.

Дуже цікавий факт, що так виразно характеризує психіку московсько-большевицьких сатрапів, стався з могилою матері **С. В. Косіора**, довголітнього генерального секретаря ЦК КП(б)У, якого 1938 року раптово “викрили” і знищили як “шпигуна” й “ворога народу”.

Звичайно, будучи першою большевицькою персоною на Україні, чи навіть “вождем” українського народу, Косіор не тільки влаштував дуже пишні похорони своїй старенькій матері, а й побудував на її могилі великий і дорогий (з чорного граніту) пам’ятник. Але... надійшла весна 1938 року. Косіора ліквідують, і... буквально за кілька днів після цього рука НКВД якоюсь спеціаль-

ною мазюкою, що роз'їдає камінь, цілковито затирає напис на пам'ятнику напевно ні в чому не винної Косіорихи.

На диво, в досить доброму стані залишилася могила і пам'ятник багька української сентиментальної повісті **Григорія Квітки-Основ'яненка**, що міститься вже на терені т. зв. Німецького кладовища, про яке ми на початку згадали. Споруджений 1843 року пам'ятник уявляє собою гарно виконаний, з білого мармуру (а може граніту?) обеліск, що на верху закінчується округлими банями рококо. Чиясь дбайлива українська рука весь час пильнує за могилою, бо місце навколо пам'ятника рівненько згладжено і посипано свіжим піском.

Подібна доля, яка спіткала могилу матері Косіора, спіткала т. зв. Братське кладовище. Різниця тільки та, що в даному випадку большевики вирішили “затерти” і знищити не лише одну якусь могилу, а ціле кладовище. “Братське кладовище” — це кладовище, яке большевики відкрили після революції в Харкові, в початковій столиці УСРСР, для тих, хто особливо чимсь відзначився перед революцією або перед советською державою. Бо й справді — як правдивий комуніст, навіть будучи вже мертвим, може лежати серед інших “грішних”, серед якихось там хрестів...

Міститься Братське кладовище за містом, недалеко від лісопарку. І треба сказати, що тут справді було поховано чимало видатних діячів, серед них українських. Так напр., тут був похований один із “перших хоробрих”, видатний український революційний поет і боротьбіст **Василь Блакитний (Еланський)**, що помер 1925 року, заступник командувача української військової округи Лебедев, **М. О. Скрипник**, кілька відомих летунів та видатних авіаційних конструкторів, що загинули під час авіаційної катастрофи (зокрема катастрофи величезного літака К-7, конструкції укр. інж. Калініна) та ін.

Але... роки йшли, і згідно з сталінською діалектикою є так, що герой, борець революції завтра, як правило, перетворюється на свого антипода, тобто на “зрадника”, “контрреволюціонера”, або просто на “ворога народу”. І що характерно — ця “діалектика” не милує навіть мерців. Така трагічна доля спіткала власне всіх тих, хто був похований на Братському кладовищі. Бо в часи ежовщини “виявилось”, що, всі або майже всі, що були там поховані — це були або “націоналісти”, або “троцькісти”, або просто шкідники (як, напр., конструктори). Тому прийшов наказ ліквідувати це кладовище. І, здається, першому, кому дісталось — це старенькому **Скрипникові**. Спочатку було затерте його ім'я на пам'ятнику (тією ж мазюкою, що й ім'я старенької Косіорихи). Очевидно, для того, щоб, коли хтось оглядатиме цвинтар, не знав, що там-і-там лежить ота “широка спина українських націоналістів” (вираз Постишева). Пізніше харків'яни довідалися, що на тому місці, де розташоване вищезгадане кладовище, запроектовано будівництво військового заводу. Тому кладовище було огорожене високим муром з колючим дротом, так що доступ публіки туди взагалі був заборонений.

Що сталося пізніше з Братським кладовищем — ми не знаємо. Але люди говорили, що кладовище взагалі знищено, тобто зрівняно з землею, а для “отвода глаз” там справді побудовано кілька, нібито, військових складів.

Така доля — цього разу вже не живих, а мертвих — під московсько-советським чоботом в Україні.

Кость Бульдин — Горельєф на Дніпропетровському театрі.

Зустрічі з О. Телігою

Наша родина збиралась їхати влітку на два місяці до Чеського Раю, гарної місцевості навколо міста Турнова на півночі Чехії. Але мій батько, професор українського празького університету і Подебрадської Академії, Ростислав Лашенко ще мав закінчити деякі справи в Академії, і тому всі ми тим часом поїхали до Подебрад на десять днів.

Невеличкий курорт для лікування серцевих недуг, Подебради мені дуже сподобалися. Я з цікавістю оглядала старовинний замок короля Юрія Подебрадського над рікою Лабою; в його просторих залах, де відбувалися виклади студентам Академії, містились численні лябораторії і бібліотека. В замку був ресторан "Україна", в якому влаштовувались українські вечірки і балі. Це була справжня "Альма Матер" української еміграції! На другім боці луки зі свіжою високою травою і масою квітів, довга липова алея над Лабою, така типова для багатьох чеських містечок і курортів. Оподалік розкинувся вогкий і темний парк, званий Обора. А в центрі міста, на головнім майдані стояв пам'ятник короля Юрія Подебрадського. Він особливо притягав мою увагу, бо нагадував пам'ятник Богдана Хмельницького у Києві. В міській парку, повному квітів і цікавих рослин, по-містецьки виплєканих першорядними садівниками — чехами, духова і струнна оркестри, грали на зміну знані армії, марші й популярні світових композиторів.

Усюди був рух... Приїжджі пишалися модними туалетами. Курорт Подебради жив своїм бурхливим життям літнього сезону. Вражало те, що на кожному кроці чулась українська мова. В парку, на вулицях, в крамницях, на пляжі — можна було побачити українських студентів, почути рідну мову. Це дратувало приїжджих роєян. Журналіст Яблонівський написав злісний фейлетон про подебрадське життя, назвавши український осередок — "осиное гнездо".

Я була в Подебрадах вперше.

Наша родина жила в Празі, де я з братом, Олегом, ходила до гімназії, тільки батько їздив щотижня на виклади до Подебрад.

Цього літа я познайомилась з родиною Шовгенівих і першим раз побачила Олену Шовгенівну, майбутню поетку Олену Телігу, чи як її звали в родині, Леночку. Вона була студенткою Педагогічного Інституту в Празі і збиралась виходити заміж за студента Подебрадської Академії Михайла Телігу. Весілля мало відбутися швидко.

Ректор Академії професор Іван Шовгенів мав трое дітей. Двох синів — студентів, Андрія і Сергія, і наймолодшу тоді 20-літню

його улюбленицю дочку Олену. Вона відразу дуже мені сподобалась. Висока, тоненька, з живими очима, в ясній сукні, в білім капелюсі з широкими крисами, вона була така весняна, як її 20 років, така іскриста, як соняшний день навколо неї. Її обличчя було дуже мінливе. То зовсім звичайне, а часом таке миле, що тяжко знайти миліше. Риси обличчя мала неправильні, ніс надто короткий, тонкі первові уста. Але такий особливий склад обличчя що деякі дефекти мало його псували. Не була красуня, але гарненька, приваблива й дуже жіноча. Мене вразила її мова, говорила так, наче ледве встигала набрати віддиху, щоб говорити. Між нами швидко спалахнула приязнь, надзвичайна симпатія. Так раптово це буває лише в юності і в першій молодості. Два тижні і я навіть говорити почала так, як вона — вибухово.

Наше товариство складалось з таких осіб: Олена з Михайлом, її нареченим, Оленини брати: Андрій і Сергій, Лесь Г. — студент Академії, мій брат Олег і я.

Родина Шовгеневих була дивна: старший син Андрій і Олена були українці, молодший син, Сергій, вважав себе росіянином. Його цілковито покорила російська культура, вірніше російська література, якої він був добрим знавцем. Мабуть, вирізалось у пам'ять життя імперського Петербургу, де жили до революції Шовгенєви. Потім 1917 р. вони переїхали до Києва. Сергієві було тоді вже 14 років. А шкода, що ані українське оточення, ані вплив родини, не вернули його до українського руху. Ні його широко-юнацькі захоплення Є. Маланюком, на кілька років від нього старшим і тоді вже знаним поетом, ані розмови з іншими відомими українцями, яких він зустрічав у домі свого батька. Вдачею цей негарний, талановитий, молодий студент дуже нагадував сестру: імпульсивність, вражливність, жвавість, амбітність, вроджене почуття гумору і хист творити вірші, які він підписував першою половиною дівочого прізвища матері "Нальянч" (Квочковська).

Мати була білоруського походження, але цілком українізована. Її фізичний тип усіх трьох дітей був не український. Олена сама говорила: "У мене не український тип".

Сергій Шовгенів умів смішно оповідати, наподоблювати різні звички людей, їх голос, рухи. Мав великий талант артиста-коміка, хоч ніколи не грав на сцені. Олена була теж дотепна, хоч такого таланту, як брат, не мала. Часом, коли я згадаю їх обох, мені здається, що за їх веселою, життєрадісною вдачею ховалося щось неспокоїне, нервове. Олена була дуже чутлива. Вона була горда і нізащо б не призналася, що в її житті щось складається не так, як вона хоче. — "Я дуже щаслива", — говорила вона мені.

Андрій мав характер цілком інший. Був меланхолійної вдачі і мало товариський. Сергій писав про нього в листах: — "Про Андрюшу і згадувати скучно". А Олена говорила йому:

— І чого ти, Андрюшо, згадуєш все погане з нашого еміграційного життя? Чого не згадуєш чогось цікавого, гарного? Не розумію тебе!

Старший брат і молодший вдачами менше підходили один до од-

ного. Зрештою вони менше були разом, бо Андрій, як найстарший, був в українській армії, коли молодші лишилися з матір'ю.

Олена просила мене бути молодшою дружкою на її весіллі. Старшою дружкою, як було давно умовлене, мала бути старша донька лектора Б. Зоня, — студентка подебрадської академії.

Єдиний раз в житті я була дружкою на весіллі, і це було на весіллі Олени Теліги. Чому вона так хотіла, щоб дружкою була саме я? Ми ледве встигли познайомитись і інтереси життя були досить різні: я вчилась ще в гімназії. А Олена мала так багато приятельок-студенток, яких знала давно. Мабуть, на це було кілька причин. І те, що наші батьки були професори однієї високої школи і наша раптова приязнь і те, що до мене з великою симпатією ставився тоді її брат Сергій, на що родина Шовгенових дивилась прихильно.

Погода була чудова! Наше молоде товариство ходило часто на прогулянки. Про що ми тоді не говорили! Про театр, знайомих, вечірки, про чехів і їх, часом, дивні для нас звичаї, про багато інших річей, а найбільше про літературу. Цікаво, що ні Олена, і ніхто з родини Шовгенових не говорили про те, що Олена пише вірші. Постом у родині вважали Сергія, але він писав по-російськи і був членом російських літературних гуртків у Празі: "Скит поетов" і "Далиборка". Чи Олена тоді ще не писала, чи писала таємно, а може це були її літературні початки і вона не хотіла ще ними хвалитися — невідомо.

Нас можна було бачити над річкою, в Оборі, в міських парку, в замку... Часом ми дуже пустували і завше знаходили над чим можна посміятися. Було весело й безжурно. Про минуле згадували мало. Перед нами було все життя і думалось, мріялось — про майбутнє. Часом Олена зі своїм нареченим лишали нас. Вони були перед весіллям і мали про що порадитись і поговорити.

Я дивувалась, як Олена могла собі вибрати за чоловіка Михайла Телігу. Він здавався мені людиною обмеженою і нічим нецікавою. Багато років пізніше мені говорив про це письменник Микола Чирський:

"Я завше вважав Олену Шовгенівну дівчиною розумною. Пригадую один випадок. Якось пізно ввечері, сидючи в парку, схований між деревами, почув я розмову двох панночок на такі теми, на які дівчата їх віку звичайно не говорять, зайняті своїми дівочими інтересами. Одна з дівчат була Олена Шовгенівна. Коли пізніше я довідався, що вона вийшла заміж за Михайла Телігу, то я подумав, що в Олені помилявся. Тоді я її довгий час не бачив. Але пізніше, коли я знов зустрівся з нею і поговорив, я переконався, що вона таки справді непересічна жінка. А подружнє життя і кохання — це, мабуть, щось таке особливе, що потребує зовсім окремої мірки".

Михайло Теліга був тихою, скромною людиною, спокійної вдачі, мало здібний. Вчився добре і товстенько, але пильно. Був правдивий і з розвиненим почуттям обов'язку. Мав добрий слух і грав на бандурі. Свою наречену любив дуже.

— “Леночко, Ти найкраща від усіх”, — казав він. Це бавило Сергія.

— “Леночка гарненька”, — казав він про сестру, — “але не красуня. Є багато краших від неї!”

Проте для Михайла Теліга вона була найкращою.

Якби Михайло Теліга не зустрівся з Оленою він, напевно, прожив би своє життя тихо й непомітно. Життя ж поруч з такою жінкою, як Олена, поставило Михайла Телігу в виїмкове становище і примусило виявити такі риси характеру, які при інших обставинах залишилися би скритими: витримку, такт, вірність. І через вірність до кінця — смерть.

— “Олена Теліга загинула за Україну, її чоловік загинув за неї”, — сказала мені якось дружина Олега Кандиби-Ольжича.

Але Михайло знав, за яку ідею гинула його дружина, духом був близький до цієї ідеї і, можна думати, що при інших обставинах так само тихо й без галасу віддав би за неї своє життя.

Бо хто вірний в малому, вірний і в великому. Михайло Теліга це — тихий герой.

Професор Шовгенів дістав з Америки за друк однієї книжки гроші. Вирішили ці гроші вкласти на видатки, зв’язані з весіллям Олени. Їй запропонували вибрати: чи зробити скромне весілля в колі найближчих приятелів, але зате молоді зможуть на два тижні поїхати у шлюбну подорож, чи влаштувати “гучне” весілля, але вже без шлюбної подорожі, бо на все не вистачило б грошей. Олена вибрала гучне весілля на цілі Подебради!

Старший брат Олени Андрій сказав:

— “Не розумію сестри. Я б вибрав на її місці скромне весілля, але зате шлюбну подорож”.

Бажання Олени збулося. Було запрошено багато гостей, а вечір мала відбутися в залі готелю “Централь”. Цей готель увесь був тоді найнятий українцями для Академії; там жило також кілька українських родин, між ними й родина Шовгеневих. Ми дістали запрошення на весілля.

“Юлія Степанівна та Іван Опанасович Шовгенєви, сповіщаючи про шлюб своєї доньки Олени з Михайлом Телігою, просять Вас вшанувати своєю присутністю вінчання в євангелійській церкві 1 серпня о 7 годині вечора та весільний чай, що має бути того ж дня після вінчання в готелі “Централь”.

Моя мати з дружиною професора О. Ейхельмана ходили замовляти торт на весілля Олени Шовгенівної. В день шлюбу їх мали послати Шовгенєвим. Вранні я зайшла до цукерні, щоб подивитись, як виглядає наш торт. Я глянула і... жажнулась. Торт був прекрасний, пишний і легкий, такий, як уміють робити тільки в Чехії та Відні. Це був чудовий архітектурний твір з крему, цукру, яєць, сметани, родзинок і інших дрібних у світі речей. Але на центральнім місці було палюче червоне серце, а з боків двоє голубків, що цілувалися. На пресованій карточці панночки я попросила голубків і серце негайно сняти.

— “Але ж це весільний торт!” — переконувала вона мене. Я шперто домагалась свого, і вона неохоче це виконала.

Вінчання було ввечорі в Євангелійській церкві. Людей поприходило багато, повна церква. Були там не лише українці, але й чехи. Прийшли подивитись з цікавості на православне вінчання. Бадьоро й радісно співав хор. Молодих обвели тричі навколо аналоя. Священик каже їм урочисті і гарні слова, повні глибокого змісту. При світлі свічок і ламп виринає схвильоване і радісне обличчя молодої. Забулась — про що ми умовились напередодні — подивитись, хто стане перший на килимчик — Олена чи Михайло. Бо, за давню прикметою, той, хто стане перший, буде головою в домі.

З церкви молоді поїхали додому, де їх зустріли батьки Олени зі святим образом. Пані Шовгенева була в білій сукні. Обличчя її було втомлене і виглядало старішим її віку. Зате професор Шовгенів мав вигляд дуже свіжий і молодий.

За молодими до дому Шовгеневих зійшлися всі запрошені гості. В гарно декорованій залі столи були уставлені підковою. На центральнім місці посідали молоді, з боку дружки з боярами. Моїм боярином був молодший брат Олени Сергій. Я — в рожевій сукні. Волосся в льоксах, зв'язане широкою рожевою стрічкою. Панна Зоня теж святочно вбрана. Але лена в цей урочистий вечір стала гірша, ніж у звичайний, хоч на ній пишна шлюбна сукня. Що це з нею? Вона бліда і майже негарна. Може вона надто схвильована? Яке в неї мінливе обличчя. Ще два дні тому над річкою в простенькій сукні без усяких прикрас, вона була чудова.

Приносять різні страви і розмови під кінець весільного обіду все голосніші й жвавіші... Підносять тости, кричать “гірко!” Але ані п'яних, ані надто великої гульні не було. Потім повідносили столи, звільнили залю, і молода з молодим танцювали козачка. Тут Олена Теліга виявила свій великий хист до танцю. Її танець, особливо її козачок, це не було лише добре технічне виконання певних фігур і па. Вона вся, кожним фібром своєї істоти, віддавалась ритмові танцю. Її танець — це було саме життя, сама радість, самий сміх! Чи ж не мусять бути якраз таким наш козачок?

“Кожний крок — сліпуча блискавця,
А душа польовий буйний вітер.
Розгортаються уста і лиця
Неспокійним пурпуровим квітом.
Не впіймаєш! Я — вогонь, я — вихор.”

(“Козачок” — О. Теліга)

Пізніше, взимку Олена приїздила до Праги на бал і зупинилась у нас. “Столичний” бал вона критикувала:

— “У нас в Подєбрадах ліпше танцюють”, — казала вона.

Другого дня після балу я ввійшла до кімнати, де вона спала. Я почала щось говорити, але вона не чула, що я кажу, хоч я говорила голосно. Олена недочувала. Але вона недочувала часом і трішки.

Цей дефект був мало помітний. І бувало це в нею не завжди,

але, головним чином, після втоми. Цікаво, що так само, часом, трохи не дочував її брат Сергій.

Зате Олена мала інший внутрішній музикальний слух, так потрібний їй при танці. Тоді я вперше почала розуміти, як міг написати симфонію глухий Бетговен. Тільки в нього це було в стократ більшій мірі. Але це були в своїх першоджерелах речі того ж самого порядку.

Весілля тривало далі. Голосні оплески покрили останні такти українського козачка. Потім молодий грав на бандурі. Його сумовито-схилене спокійне обличчя робило контраст до радісно-схвильованого, нервового обличчя молодої. А далі почали танцювати вальс і інші гості.

Повна вражінь верталась я додому. Весілля завжди приємно бачити, але особливо цікавить воно кожную молоденьку дівчину, якою була тоді я. Засмучувало мене лише те, що за кілька днів наша родина мала виїздити до Чеського Раю.

Тут, у Подебрадах, було так цікаво, так весело, а там, в Турнові не було ані одної української родини, самі чехи! І нащо нам туди їхати? Але мій тато цілу зиму їздив на виклади до Подебрад, йому хотілося побачити щось інше. А тому, що я була дружкою на весіллі Олени Шовгеневої, ми і так затримались у Подебрадах на десять днів довше.

Усе молоде товариство вийшло проводити нас на двірець. Поприходили й інші знайомі. Умовились листуватись, а восени знов побачитись. Поїзд рушив, у мене на очах тремтіли сльози. І тільки казково гарна природа Чеського раю з густими лісами, стрімкими скелями, урвищами, руїнами старовинних замків мене захопила, і я дякувала татові, що сюди нас привіз. Від моїх нових друзів з Подебрад приходили листи, Сергій з великим гумором описував Подебрадське життя. Олена писала, як вона прибирає і прикрашає свою нову кімнатку. Видко, вона захоплювалась своїм родинним життям. Одного листа, написаного типовим для неї "кучерявим" почерком, Олена Теліга кінчала словами: "І щоб моя дружка Галя стала на все життя моїм молодим другом".

Життя склалось інакше. Олена з чоловіком досить швидко виїхала до Польщі. Я лишилась у Чехо-Словаччині, а потім опинилась у Парижі. Я вийшла заміж, перервалося знайомство з родиною Шовгеневих. Але я ніколи не забувала Олену. Вона пізніше мені теж призналась, що завжди цікавилась моїм життям і розпитувала про мене.

Багато років ми не бачились, щоб зустрітись пам'ятного 1941 року. Різне було життя, але одна мета, і вона з'єднала нас, і багатьох інших, у Києві.

Український Національний Дім

В СТОЛИЦІ АРГЕНТИНИ

Мрія свідомої частини української колонії в Аргентині про потребу “Національного Дому” частинно сповнилась...

З ініціативи Т-ва “Відродження” та певного числа наших громадян, дійсних патріотів і борців за піднесення престижу нашого імени на чужині, закуплено в минулому році дві реальності з домами в самім осередку столиці Аргентини при вул. Маса № 144 - 150, на місці яких має повстати “Український Національний Дім”.

Почин, за який взялися ініціатори, вимагав великих зусиль та матеріяльних засобів, бо, щоб не втратити нагоди придбання таких цінних в нинішніх часах реальностей, Комітет був приневолений затягнути коротко-реченцеву позичку в поважній сумі (90.000.— пезів), бо в день підписання контракту він розпоряджав заледви дещо більшою половиною загальної ціни (201.550.— пезів враз з коштами контракту), але як ініціатори, так і Комітет надіялися і надіються, що українська колонія в Аргентині належно оцінить цей почин та подасть свою таку необхідну матеріяльну допомогу для довершення цього великого громадського діла.

Одначе, набуття реальностей — це лише частина сповнення палкої мрії ініціаторів “У. Н. Дому”, бо дім при ч. 150 потребує капітальної перебудови під театральну салью та сцену. Ця перебудова при сучасних господарських умовах, які заіснували в країні, теж вимагає поважних коштів, що сягають суми майже сотні тисяч пезів; але ця сума на протязі 3 — 4 років може повернутись ще з прибутком, бо театральних сальонів зараз обмаль в столиці.

Будівельний Комітет хоче плекати тверду віру в жертвенність нашої колонії й надіється, що так, як вона допомогла йому започаткувати й довершити закупна, так і тепер вона допоможе своїми пожертвами зреалізувати другий важливий крок — побудови театральної сали, яка буде тим “кутком України” на далекій чужині, в якому наша колонія матиме змогу плекати й розвивати наше рідне мистецтво у головних його проявах.

Кожний з нас, що є вірним сином обездроденої нашої Батьківщини — України, а не попутчиком нашого віковичного ворога, повинен засвідчити цю свою вірність “ділом, а не словом”, — повинен по змозі своїх сил і засобів допомогти здвигнути “У. Н. Дім”, в якому всі ми зможемо стрінати новий 52-гий рік, що з певністю буде останнім роком страшного лихоліття нашого народу, а черговим його Волі і Незалежності у своїй Соборній Українській Державі!!!

Комітет Будови У. Н. Д.

TALLER MECANICO

"MINAVAL"

Tornería de precisión electrica y autogena.

TRABAJOS DE REPARACIONES EN GENERAL

Власник:

ЯКИМІВ МИХАЙЛО

c. Entre Rios Nº 1964

T. E. 26-1035

Buenos Aires

ЮВЕЛІРСЬКА І ГОДИННИКАРСЬКА

Р О Б І Т Н Я

САВИ ЛИСА

— поручає Українській Колонії свої услуги. —

ВІДВІДАЙТЕ! — ОГЛЯНЬТЕ!

Calle CHILAVERT 1950.

CAPITAL

CARLOS N. TUSTANOSKI

Primer Optico Nacional Diplomado

CASA FUNDADA EN AÑO 1925

Поручаю українській колонії предмети з

— ОПТИКИ — ХІРУРГІЇ — ОРТОПЕДІЇ — КІНА —

ФОТОГРАФІКИ — РИСУНКІВ — КОПІЇ ПЛЯНІВ

та різного рода окуляри і цвікери, відповідно до хиб зору.

Власник:

КАРЛО МИКОЛА ТУСТАНОСКИЙ

CASA CENTRAL: San Martin 158 — T. E. 3728 — 2111

Sucursal № 2. Dean Funes 81 — T. E. 6927

Sucursal № 1. Av. Olmos 18 — T. E. 4896

C O R D O B A

CURTIEMBRE
у
FABRICA DE PLANTILLAS

ГАРБАРНЯ І ФАБРИКА СПОДІВ

**пору́чає українській колонії та купцям свої услуги
і першоякісний товар.**

Власник:

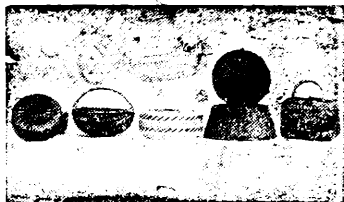
Володимир
Крук

CONESA Nº 2132 Т. Е. 20-9584 PART. 4º DE JUNIO

FABRICA DE CANASTOS PARA CONFITERIAS

— de —

GREGORIO CHOMYN

Виробляємо кошики, валізи
та касетки з індійської трощі.
Також подорожні артикули.

Власник:

ГРИГОРІЙ ХОМИН

Av. VIAMONTE 2861 (Valentin Alsina) 4 de JUNIO

COLCHONERIA y TAPICERIA

T. y E. KULIKOWSKI

MAIPU 1771

T.E. 741 — 6133

VICENTE LOPEZ

Поручаємо українській колонії свої услуги.
Робимо кольчони (матраси) на замовлення в дома.
Великий вибір матеріалів
ВІДВІДАЙТЕ та ОГЛЯНЬТЕ!
Т. і Е. КУЛІКОВСЬКІ

ЛІКАРСЬКА ПОРАДНЯ

— при —

Українським Допомоговим Комітеті

ведена аргентінськими та українськими лікарами.

Відчинена щоденно:

ПОНЕДІЛКИ — СЕРЕДИ — П'ЯТНИЦІ — від год. 9 — 11

ВІВТІРКИ — ЧЕТВЕРГИ — СУБОТИ — від год. 15 — 17

Українці - в разі потреби звертайтеся з повним довір'ям до
нашої АМБУЛ'ЯТОРІЇ, а знайдете там старанну лікарську опіку
на найвищому фаховому рівні та найкращу поміч і пораду!
c. 24 de Noviembre Nº 438 T. E. 45-8784 Buenos Aires

GENTILEZA

— DE —

INDELA

S. A. FABRIL ELECTROTECNICA

BUENOS AIRES

Dirección Teleg. "INDELECTRA"

MOTORES — TRANSFORMADORES Y APARATOS

ELECTRICOS PARA USO INDUSTRIAL

Exposición y Venta: PIEDRAS 320 — Buenos Aires

... **T. E. 33 — 6749 o 34 — 4191.**

FABRICA DE TEJIDOS DE SEDA

В л а с н и к :

**Володимир
Ольшанецький**

c. E. SIVORI Nº 2702

J. D. PERON

ELECTRICIDAD y RADIO

Instalaciones y Reparaciones en General.

Exp. y venta de artefactos electricos.

ІНСТАЛЮВАННЯ ТА НАПРАВИ

СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ДЛЯ ЕЛЕКТРИКИ І РАДІЯ

можна набути чи замовити у власителя крамниці:

Малець Петра

C. Pellegrini N° 1508

T. E. 42-9197

Buenos Aires

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА СТОЛЯРНО —

БУДІВЕЛЬНА ФАБРИКА

Івана Здирки

**Спеціальність: Виріб вікон і дверей —
поручає Українській Громаді свої вироби.**

**— Замовлені роботи виконує з найкращого матеріалу, —
солідно та по конкурентційних цінах!**

C. PELLEGRINI 457 T.E. 757 — 1190 JOSE INGENIEROS

РЕСТОРАН

Петра Шеремети

**поручає Українському Громадянству смачно приладжені
страви та багатий буфет. Швидка і солідна об-
слуга, приступні ціни.**

c. CABILDO N° 832

AVELLANEDA

RELOJERIA Y JOYERIA

— de —

JUAN JAREMA

Especialidad en cronometros, cronografos y repeticiones

— relojes, alhajas, fantasias —

Se hacen toda clase de trabajos del ramo

— se dora y graba. —

— Поручаю Українцям свої вироби та інші услуги. —

ЗАЙДІТЬ! — ОГЛЯНЬТЕ!

J. B. ALBERDI 234. T.E. 43 — 0696 BUENOS AIRES.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ШКІРЯНОГО ПРИЛАДДЯ
* КАНЦЕЛЯРІЙНИХ ПРИБОРІВ, КНИЖОК ТА ВЗУТТЯ *

ТИМОТЕЯ ПИВОЩУКА

поручає свої услуги українській колонії столиці й сусідніх
передмість по найдешевших цінах.

Віддаль від площі "Прімера Хунта" всього дві квадрі

Доїзд з усіх дільниць міста

RIVADAVIA 5635 T.E. 43 — 5401 BUENOS AIRES

FABRICA DE CHACINADOS № 274

Frigorifico "М о р а в а"

П о р у ч а є свої першоякісні та все свіжі в и р о б и

Р. КОЛІЧ

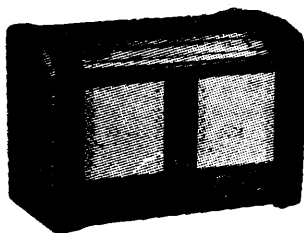
CNEL. MOLINEDO 2229 . (Valentin Alsina) . 4 de JUNIO

Escritorio: CORRIENTES 2241

BUENOS AIRES

T.E. 20 — 9057

РАДІО-ЕЛЕКТРИЧНЕ ЗАВЕДЕННЯ

поручає українцям радіо-апарати, складові частини до них та до електрики; також годинники. Рівнож висилає товар і на провінцію за попереднім надісланням готівки.

Власник:

ТРУСЯК ДМИТРО

J. E. Uriburu № 1481

T. E. 42-4865

Buenos Aires

COMPRE SU TERRENO

— Y —

**EDIFIQUE SU CASA
POR COMODAS CUOTAS MENSUALES**

"PHILGO"

— OPERACIONES E INMOBILIARIAS —

INMEJORABLES MATERIALES

EN LAS ZONAS MEJOR UBICADAS

FLORIDA 835, 3r. piso. Escritorio 332. BUENOS AIRES

**ВИКОНУЮ ВСЯКОГО РОДА ЕЛЕКТРИЧНІ ІНСТАЛЯЦІЇ
ПОРУЧАЮ СВОЇ УСЛУГИ ВСІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КОЛОНІЇ**

ELIAS HUTULIAK

O. MOLIERE 2784/86, — T.E. 50 — 5792. — Buenos Aires.

Конкуренційні ціни!

Власник:

ЯРОСЛАВ САЄВИЧ

CAPDEVILA 3330/32

BUENOS AIRES

**FABRICA DE CAJAS DE CARTON FORRADAS
Y MECANICA EN GENERAL**

Великий вибір, продукт виконаний з першоякісного матеріалу.

ПЕРША ФАБРИКА КАРТОНОВИХ

— К О Р О Б О К —

Поручає українській клієнтелі і купцям свої виробн.

F O B R I C A D E M U E B L E S

— D E —

W. W I E R Z B I O K I

ESTILOS:

FRANCES CLASICO—INGLES CLASICO

Має на складі і продукує на замовлення стилеві меблі.

Першорядний матеріал — Солідне виконання — Низькі ціни!

PASAJE LOBOS 4341, Altura Segurola 1350 CAPITAL

ALMACEN Y RAMOS GENERALES

КРАМНИЦЯ МІШАНИХ ТОВАРІВ

— ТА —

РІЗНОРОДНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО

З Н А Р Я Д Д Я

Власник:

Василь ТАТАРЧУК

EL COLORADO

FORMOSA

Кожний українець купує льоту у фірмі
— "T U L S A" — с. Viamonte 180, Buenos Aires —
— через пана —

Ч. Буйвідаса

ЯКА ПРОДАЄ ТЕРЕНИ

SAN FRANCISCO SOLANO

на 16-тому кілометрі від головної станції КОНСТИТУЦІОН.
ЧОМУ? Бо там добра земля, високоположена та надається під
управу городовини та овочевих садів.
Льоти від 200 до 300 квадратних метрів на 126-місячний виплат
коштують від 50 до 150 пезів на місяць.
Хто купує зараз сплачує 6 рат, 2% комісійної провізії і \$ 80.00
за впис до реестру власности. Дальші рати сплачує місячно.
ХТО КУПУЄ ЛЬОТУ ЗА ГОТІВКУ, ДІСТАЄ 30% ЗНИЖКИ!
С п і ш і т ь, бо їх вже не багато залишилося!

**DESEAN COMPRAR O VENDER SUS CASAS O TERRENOS
CONSULTENOS**

E. C. GULLO y Cia.

Martilleros Públicos

Con oficinas en

Av. SAN MARTIN N° 5792 y SENADOR MORON N° 970

CAPITAL — T. E. 50-4585

BELLA VISTA

¡SU PROBLEMA RESOLVERAN!

ТУСКУН-ОС

— SE LUSTRAN MARMOLES, MOSAICOS, ESCALERAS —
CON MAQUINA

SE COLOCAN PISO MONOLITICO DE GRANITO Y DE
M O S A I C O

ПОЛЕРУЄМО мрамур, мозаїки та сходи машиною
ВКЛАДАЄМО долівки монолітні з граніту та мозаїки
Замовлені роботи виконуємо солідно з доброякісного
м а т е р і я л у .

Ціни конкуренційні!

Calle RERNARDO IRIGOYEN y CASTELLI
Est. BOULOGNE SUR MER — F.C.N.G.B.

GRAN INSTITUTO «RAMOS MEJIA»

Скоре і модерне лікування венеричних недуг:
СИФІЛІСУ, ТРИПЕРА, МОЧОВИХ КАНАЛІВ,

ОСЛАБЛЕННЯ ПОЛОВИХ ОРГАНІВ

НЕДУГИ КРОВІ І ШКІРИ

Лікар — ФІЛІППІНІ.

ЛІКУЄ РЕВМАТИЗМ, СЕРЦЕ, ЖОЛУДОК, КИШКИ, НИРКИ,
РОЗСТЯГНЕННЯ ЖИЛ.

НЕДУГИ ЖІНОЧІ

ГОРЛО, НІС, ВУХА (гноєння, глухота, дике м'ясо)

Лікар — МАСЧІ.

Поради для неможливих — даром.

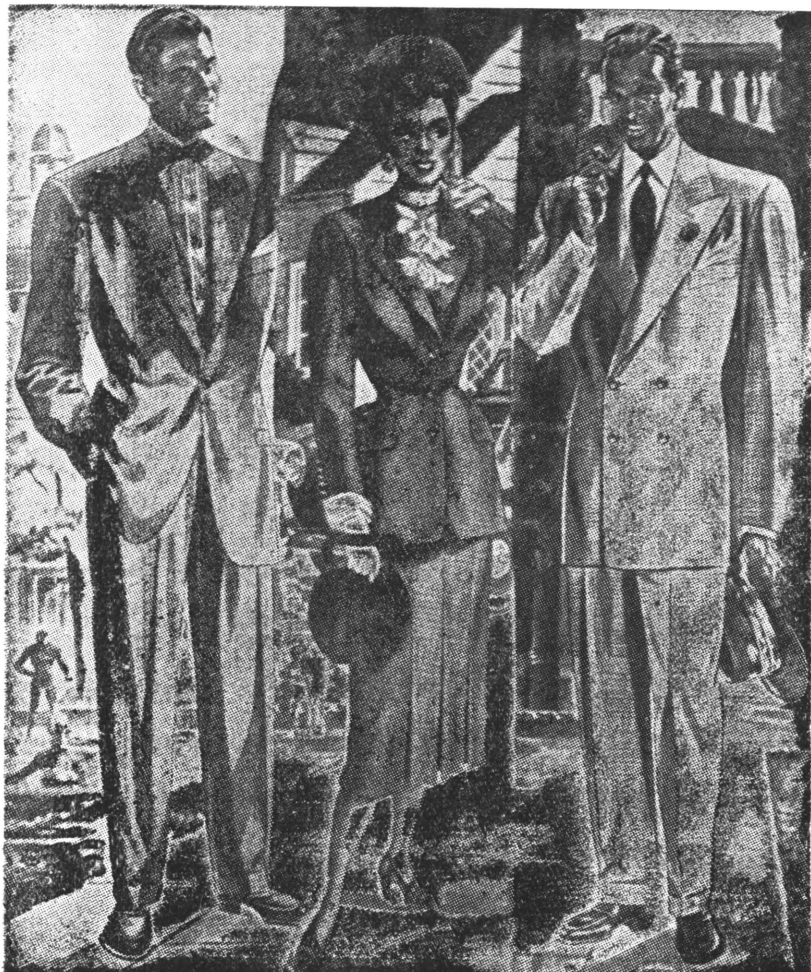
Години прийому від 9-ої до 21-ої год. кожного дня;
у неділю від 9-ої до 12-ої год. ранку.

Говорять по-українськи.

RIVADAVIA 3070

PLAZA ONCE

CASA "NOVESE"
І. ЧАБАНА І М. ГРАБИНСЬКОГО

— поручає Українській Колонії свої услуги —
ВИГОТОВЛЯЄМО на замовлення мужеські вбрання і жіночі
к о с т ю м и ;

МАЄМО на складі першокласні шовкові та вовняні матерії,
 всякого рода полотна, готові вбрання дітей і дорослих.
 Великий вибір готової білизни, стязок та приборів до шиття.

Конкуренційні ціни!

ВІДВІДАЙТЕ! ОГЛЯНЬТЕ!
Calle LAPRIDA 3657/59. VILLA MARTELLI, Est. PADILLA
T.E. 740 — 1062

Sociedad Ukraniana

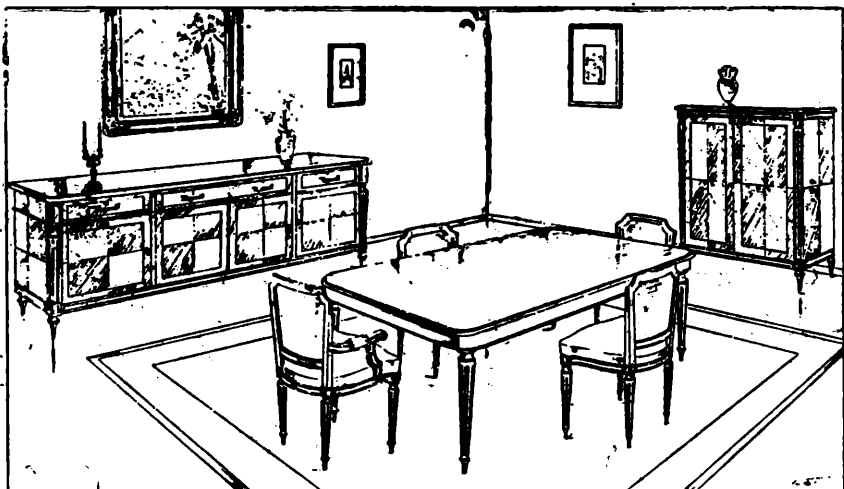
MUEBLES FINOS

Estilos: Frances, Ingles, etc.

MUEBLES

TAPICERIA

DECORACIONES

АРТИСТИЧНЕ ВИКОНАННЯ МЕБЛІВ

Відома українській колонії в столиці і на провінції зі своєї

• ТОЧНОСТІ, ДОБРОГО МАТЕРІАЛУ І СОЛІДНОЇ РОБОТИ •

Поручає П.Т. клієнтелі умебльовання мешкань, меблями
першорядного викінчення, французьких і англійських зразків

по доступних цінах.

МИСТЕЦЬКЕ ВИКІНЧЕННЯ! — ПЕРШОРЯДНИЙ МАТЕРІАЛ!

СОЛІДНА РОБОТА

Calle Gral. Daniel CERRI 1489/99 y ESPAÑA 1596
BUENOS AIRES

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ГОТЕЛЬ-РЕСТОРАН

В БУЕНОС АЙРЕСІ

поручає українському громадянству вигідні й добре обслужені
кімнати по приступних цінах.

Для приїжджих гостей з провінції всякого рода
удогіднення.

— Смачна кухня з європейськими і тутешніми стравами. —

Содідна обслуга — Чистота — Низькі ціни.

ДО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГОСТЕЙ ТЕЛЕФОН — 32 — 0233.

ВЛАСНИК

ДМИТРО
СТОЛЯРЧИК

SANTA FE 402

T.E. 32 — 0233

BUENOS AIRES